

Outi Kärenlampi

**NARRATIIVINEN TUTKIELMA
HYVINVOINNIN, TOIMIJUUDEN JA
RAKENTEIDEN MERKITYSTEN
MUOVAUTUMISESTA
ELÄMÄNTARINOISSA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Outi Kärenlampi: Narratiivinen tutkielma hyvinvoinnin, toimijuuden ja rakenteiden merkitysten muovautumisesta elämäntarinoissa.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Tammikuu 2020

Sosiaalityössä asiakkaiden kertomuksilla omasta elämästään on keskeinen rooli. Tutkielmassani tarkastelen sitä, millä tavalla sosiaalityössä kuultavat elämäntarinat soveltuvat sosiaalityössä sekä lähtökohdiksi että työkaluiksi. Tutkimuskysymykseni on, minkälaisia merkityksiä toimijuus, yhteiskunnalliset rakenteet ja subjektiivisen hyvinvoinnin kokemus elämäntarinoissa saavat ja miten ne rakentuvat suhteessa toisiinsa. Tutkielmassani havainnoin omaelämäkerrallisista teksteistä koostuvaa tutkimusaineistoani narratiivisen tutkimusmetodin avulla.

Hyvinvointi on yksi sosiaalityön keskeisimmistä käsitteistä. Sen tyhjentävä määrittelemineen on kuitenkin haastavaa, sillä hyvinvointitutkimuksen kenttä on sekä laaja että monitieteellinen. Viime vuosikymmeninä hyvinvoinnin tutkimus on kulkenut objektiivisesti mitattavissa olevien resurssien tutkimuksen kautta yhä enemmän kohti koetun hyvinvoinnin tutkimusta. Sosiaalityön tutkimuksessa hyvinvointia on lähestytty kolmelta kantilta: tarve-, resurssi- ja toimintateoreettisesti. Näistä kaksi ensimmäistä korostuvat Erik Allardtin tunnetussa having, loving, being -hyvinvointiteoriassa. Kolmatta tarkastellaan nykyisin yhä enenevässä määrin erilaisissa toimijuutta korostavissa hyvinvointiteorioissa. Niissä lähtökohtana on, että subjektiivinen hyvinvointikokemus rakentuu yksilöllisesti merkitykselliseksi koettujen toiminnan mahdollisuuksien ympärille.

Yksilön toimijuutta raamittavat yhteiskunnalliset rakenteet. Tutkielmassani tarkastelen toimijuuden ja rakenteiden suhdetta Jyrki Jyrkämän kehittämän toimijuuden modaaliteettien viitekehyksen avulla. Sen mukaan ihmisen toimijuus rakentuu kuuden modaaliteetin (kykeneminen, osaaminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen) ympärille. Hyvinvoinnin, toimijuuden ja yhteiskunnallisten rakenteiden yhtymäkohtia tarkastelen sosiologiasta lainatun henkilökohtaisen elämän käsitteen avulla. Henkilökohtaisen elämän käsite kuvaa yksityisen ja yksilöllisen käsitteitä paremmin niitä sosiaalisia suhteita ja elämän reunaehtoja, joiden keskellä yksilön toiminta tapahtuu.

Tutkielmassani tarkastelen tutkimusaineistoani narratiivisen tutkimusmetodin avulla. Sen avulla nostan ensinnäkin esiin erilaisia länsimaiselle kulttuurivarannolle tyypillisiä tarinatyyppejä, jotka kertovat neljästä erilaisesta tavasta hahmottaa omaa toimijuutta suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja elämän reunaehtoihin. Narratiivisen tutkimusmetodin avulla nostan esiin myös erilaisiin tarinatyyppisiin sisältyviä toimijuuden modaaliteetteja. Johtopäätöksenä esitän, että analysoimani omaelämäkerralliset tarinat voidaan jakaa voittajien, tyytyväisten, tyytyneiden ja pettyneiden kertomusryhmiin. Näihin neljään ryhmään lukeutuvat kertomukset kertovat jokainen erilaista tyyppitarinaa siitä, minkälaisia merkityksiä hyvinvointi, toimijuus ja yhteiskunnalliset rakenteet saavat ja miten ne suhteessa toisiinsa rakentuvat. Siinä missä voittajat kertovat itsestään rakenteisiin ja olosuhteisiin vaikuttamaan pystyvinä toimijoina, tyytyväiset kirjoittavat itsestään hankaliinkin olosuhteisiin sopeutuvina toimijoina. Ja siinä missä tyytyneet kuvaavat omia vaikutusmahdollisuuksiaan vähäisiksi, pettyneet kuvaavat niitä olemattomiksi sekä elämänsä reunaehtoja muuttumattomiksi.

Tutkielmani johtopäätöksenä esitän, että asiakkaiden kertomuksia itsestään ja elämästään voi ja kannattaa hyödyntää sosiaalityössä sekä sen lähtökohtana että varsinkin työkaluna. Vaikka sosiaalityöntekijä ei kohtaa asiakkaitaan terapeutina, elämäntarinoita on kuitenkin tärkeä kuunnella ja kertoa yhdessä asiakkaan kanssa uusilla tavoilla. Siten sosiaalityössä on mahdollista tukea asiakkaita kohti subjektiivista hyvinvointikokemusta ja näin haastaa järjestelmäkeskeiset hyvinvoinnin mittarit.

Avainsanat: hyvinvointi, toimijuus, yhteiskunnalliset rakenteet, elämäntarina, henkilökohtainen elämä, narratiivisuus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Outi Kärenlampi: A narrative study about formation of meanings of well-being, agency and social structures in life stories.

Master's Thesis

Tampere University

Social Work

Supervisor: Arja Jokinen

January 2020

In social work, biographic stories told by clients play an essential role. In this study I look at the ways in which these stories are to be utilized not only as a starting point but also as a working tool. My research question is: what kind of meanings the well-being, the agency and the social structures are given in the biographic stories, and how are these meanings formatted in relation to each other. My research material consists of biographic stories, and it is observed with a narrative research method.

Well-being is one of the core concepts in social work. However, it is not easy to give an exhausting explanation for it as the research field of well-being is such a wide and multidisciplinary one. During the recent decades, the research of well-being has moved from observing the measurable resources into considering the meaning of subjective and individual experience of well-being. In social work research, well-being has been approached from three different directions: the needs-based, the resource-based and the capability-based. The two former ones have been brought up especially by the theory of having, loving and being by Erik Allardt. The latter one is currently being studied in increasing quantity with different theories of well-being emphasizing agency. In these theories, it is considered central that the subjective experience of well-being is based on the possibility of meaningful ways of action.

The individual agency is always framed by the social structures and circumstances. In this study I observe the relation between individual agency and social structures within the framework of Jyrki Jyrkämä's modalities of agency. This framework is based on the idea of individual agency as a hybrid of six modalities (to be able, to know, to want, to need to, to be capable of, to feel). In this study I observe the confluence of well-being, agency and social structures with the help of a sociological concept of personal life. Personal life describes – better than the concepts of private life or individual life – those social relations and circumstances under which the individual agency takes place.

I conduct this study with a narrative research method. I use it to distribute the stories acting as my research material into different groups. These groups reflect the ways in which the biographers tell their stories about agency and social structures in the western cultural context. The narrative method is also used to study the modalities of agency in the stories. As a conclusion I state that the analyzed biographic stories can be distributed into four different categories named as The Winners, The Contented, The Settled and The Disappointed. These four groups reflect the type stories of meanings given for well-being, agency and social structures and their formation in relation to each other. The Winners describe themselves as capable of influencing their circumstances, whereas The Contented describe themselves as flexible and able to get used to the circumstances. The Settled describe their opportunities to influence the circumstances as minor, and The Disappointed do not see any possibilities for individual agency or influence and therefore consider social structures as unchangeable.

As a conclusion I state that it is possible and desirable to use stories of social work clients about past life and themselves both as a starting point and especially as a working tool. Even though social workers need not to act as therapists, it is still important that also in social work the biographic stories are listened carefully and retold in new ways. That is how social workers are able to enhance their clients' subjective experience of individual well-being and also challenge the system-centered definition and research of it.

Keywords: well-being, agency, social structures, biographic story, personal life, narrative.

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Hyvinvointi ja toimijuus.....	3
2.1 Hyvinvointitutkimuksen kenttä	3
2.2 Koettu hyvinvointi.....	7
2.3 Toimijuutta korostavia hyvinvointiteorioita.....	10
2.3.1 Toiminnallisen hyvinvoinnin teoria	10
2.3.2 Toimintakykyteoria	13
3 Toimijuus ja yhteiskunnalliset rakenteet.....	16
3.1 Rakenteet toimijuuden reunaehtoina	16
3.2 Henkilökohtainen elämä.....	19
4 Tutkimuskysymys, aineisto ja metodiset valinnat.....	23
4.1 Tutkimuskysymys	23
4.2 Kertomukset aineistona	24
4.3 Narratiivinen tutkimusmetodi.....	27
4.3.1 Tarinallisuus.....	27
4.3.2 Narratiivisen tutkimuksen lähtökohdat	31
4.3.3 Narratiivisen tutkimuksen kenttä	34
4.4 Narratiivinen ote tutkielmani tutkimusmetodinä.....	36
4.5 Kahden luennan malli.....	39
4.5.1 Ensimmäinen luenta.....	39
4.5.2 Toinen luenta.....	44
5 Tarinatyyppit	47
5.1 Voittajat	48
5.2 Tyytyväiset	50
5.3 Tyytyneet.....	52
5.4 Pettyneet	54
5.5 Ensimmäisen luennan yhteenvetoa.....	56
6 Toimijuuden rakentuminen tarinatyypeissä	57
6.1 Haluavat voittajat	57
6.2 Tuntevat tyytyväiset	59
6.3 Rajoituksiin tyytyneet.....	62
6.4 Päämäärättömät pettyneet.....	65
6.5 Toisen luennan yhteenvetoa	66
7 Johtopäätökset	68
Lähteet.....	73

LIITE 1: Kirjoituskilpailukutsu.....	80
--------------------------------------	----

Kuviot:

Kuvio 1: Toiminnallinen hyvinvointi.....	12
--	----

1 Johdanto

Sosiaalityössä asiakkaiden kertomuksilla omasta elämästään on keskeinen rooli. Tämän huomasi, kun keväällä 2017 aloitin ensimmäisessä sosiaalityöntekijän sijaisuudessa pienen kaupungin lapsiperheiden sosiaalityössä. Taustalla minulla oli yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinto eri alalta vuosia aikaisemmin, monenlaista muuta työkokemusta ihmisten parissa sekä vajaa vuosikymmenen lapsiperhearkea oman perheeni kanssa. Sosiaalityöntekijänä olin kuitenkin aloittelija. Asiakkaiden kertomuksia oli mielenkiintoista ja helppoakin kuunnella, kunnes minua alkoi vaivata voimattomuuden tunne. Mitä ajatella näistä kertomuksista, joita kuulen joka päivä? Mitä tehdä niiden perusteella tai niiden vuoksi, vai jättääkö tekemättä? Tuntui tuhlaukselta ohittaa tarinat pelkkinä konkreettisten tapahtumien kuvauksina. Mietin, mikä olisi sitä sosiaalityöntekijän ammatillisuutta, jolla kuunnella ja kommentoida tarinoita asiakasta hyödyttävällä tavalla. Olin lukenut, että auttajan haaste on muuttua autettavansa huomispäiväksi (Lindqvist 1990, 188), mutta mitä se käytännössä tarkoittaisi? Kärsimättömästi ajattelin, että asiakkaan huomispäiväksi muuttumisen pitäisi tapahtua jo heti ensimmäisellä tapaamiskerralla. Sosiaalityössä ovat kuitenkin asiakkaina usein juuri ne, joiden kanssa muut tahot ovat jo moneen kertaan epäonnistuneet (Särkelä 2001, 96), ja sijaisuuden edetessä opinkin onneksi ajattelemaan sosiaalityötä ihmissuhdetyönä, jossa toimivan työskentelysuhteen luominen vie aikaa. Pohdin, voisiko tehokas elämäntarinan kuunteleminen ja sen hyväksi käyttäminen erottaa sosiaalityön muiden tahojen tarjoamasta avusta ja olla asiakkaalle hyödyksi sellaisella tavalla, joka tosiaan avaisi hänelle uusia näkökulmia tulevaisuuteen.

Hyvinvointia käsitelleessä sosiaalityön kandidaatin tutkielmassani lähdin liikkeelle siitä, miten sosiaalityön keinoin on mahdollista tarkastella ja edistää ihmisen omaa, subjektiivista kokemusta hyvinvoinnistaan. Kimmokkeena tälle aiheenvalinnalle minulla oli muun muassa Maritta Törrösen (2012, 185) ajatus, jonka mukaan sosiaalityön tavoitteeksi ei riitä pelkkä epäkohtien ja ongelmien toteaminen, vaan lähtökohtana on pidettävä ihmisen oman äänen kuulemistakin, sen kuulemistakin, miten hän haluaa omaa elämänsä suunnata. Törrösen mukaan tällainen lähtökohta edesauttaa ihmisen elämän tarkastelua myönteisestä ja voimaannuttavasta, elämän laadun näkökulmasta ja nostaa esiin uusien mahdollisuuksien olemassaoloa. Kandidaatin tutkielmassani peilasin Pauli Niemelän (2009; 2016) kehittämää toiminnallisen hyvinvoinnin mallia aineistoon (Lehikoinen, Ruusuvirta &

Saukkonen 2010), joka on koottu ”Minun hyvinvointini” -kirjoituskilpailua varten kirjoitetuista teksteistä. Valitsin analysoitavaksi sellaisia tarinoita, joissa niin sanottujen sosiaalisten ongelmien keskellä elävät ihmiset halusivat kertoa hyvinvoinnistaan, vaikka yhteiskunta luokittelee heitä erilaisilla ulkoisilla ja järjestelmäkeskeisillä mittareilla huonosti pärjääviksi tai syrjäytyneiksi. Tutkielmani lopputuloksena totesin, että ihmisen mahdollisuus toimia eri tasoilla ja ulottuvuuksilla mielekkääksi kokemallaan tavalla on hyvinvoinnin kokemuksen kannalta keskeinen tekijä. Koska tämä teema on mielestäni kiinnostava ja tärkeä, päätin jatkaa sen parissa myös pro gradu -tutkielmassani. Tällä kertaa lähdän liikkeelle aluksi kertomastani ajatuksesta. Miten asiakkaiden kertomuksia omasta elämästään voi käyttää sosiaalityössä materiaalina hyvinvoinnin lisäämisen näkökulmasta? Mitä ne kertovat pelkkien konkreettisten elämäntapahtumien lisäksi? Miten ja mitä menneestä elämästä kerrotaan, ja miten se linkittyy nykyhetkeen ja tulevaisuuteen? Miten sosiaalityöntekijä voi elämäntarinoiden kuuntelemisen ja tulkinnan avulla työskennellä siten, että asiakkaan subjektiivinen kokemus omasta hyvinvoinnistaan tulee esiin ja kenties vahvistuu? Näkökulmavalintaani tukee se Kirsi Juhilan (2018, 35) ajatus, jonka mukaan sosiaalityön perusta on ”tarinoituneissa elämässä”, siinä mitä asiakas kertoo elämästään ja miten sosiaalityöntekijä ja asiakas yhdessä näitä kertomuksia tulkitsevat.

Lähdän työstämään tutkielmaani tiedostaen, että edellä esittämäni kysymykset ovat laajoja eivätkä yhden pro gradu -tutkielman keinoin tyhjentävästi vastattavissa. Ne toimivat kuitenkin tutkielmani lähtöpisteenä, sitä kantavina ja motivoivina kysymyksinä. Kysymykset tiivistyvät operationaaliseen muotoonsa seuraavissa luvuissa. Tutkielmani toisessa ja kolmannessa luvussa hahmotan sen teoreettisen viitekehyksen, josta käsin tiivistän laajat lähtökysymykseni tarkempaan ja tutkielman puitteissa vastattavaan muotoon. Tämä teoreettinen viitekehys rakentuu hyvinvoinnin, toimijuuden sekä yhteiskunnallisten rakenteiden tarkastelun ympärille. Tutkielmani neljännessä luvussa täsmennän tutkimuskysymykseni, esittelen tarkemmin tutkimuksen kulun sekä aineisto- ja metodivalintani. Viidennessä ja kuudennessa luvussa peilaan ja analysoin omaelämäkerrallisista kirjoituksista koostuvaa aineistoani narratiivisen tutkimusmetodin avulla teoreettiseen viitekehykseeni. Tutkielmani päättävässä seitsemännessä luvussa teen yhteenvetoa siitä, millä tavalla tutkielmani mielestäni vastaa sekä tarkkoihin tutkimuskysymyksiini että alussa pohtimiini laajempiin kysymyksiin.

2 Hyvinvointi ja toimijuus

2.1 Hyvinvointitutkimuksen kenttä

Hyvinvointi on yksi sosiaalityön keskeisimmistä käsitteistä, joka esiintyy esimerkiksi sosiaalityön kansainvälisessä määritelmässä. Määritelmän mukaan sosiaalityö on professio ja tieteenala, jossa työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa muun muassa hyvinvoinnin lisäämiseksi (IFSW 2014: Global definition of social work). Hyvinvoinnin käsite esiintyy myös suomalaisessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 15§). Siinä sosiaalityö määritellään toiminnaksi, jossa hahmotetaan asiakkaan tarpeet ja palvelut kokonaisuutena sekä punnitaan niiden vaikutusta asiakkaan hyvinvointiin. Sosiaalityön roolina on moniammatillisessa verkostotyössä jopa toimia koordinaattorina asiakkaan kokonaistilanteen, palveluiden ja hyvinvoinnin suhteen. Näin ollen hyvinvoinnin käsitettä on mielestäni syytä tarkastella ja soveltaa niin sosiaalityön tutkimuksessa kuin käytännön asiakastyössäkin. Hyvinvoinnin teeman ajankohtaisuutta tutkimusaiheena kuvaa esimerkiksi se, että sitä käsiteltiin kevään 2019 Sosiaalityön tutkimuksen päivien yhdessä työryhmässä hyvinvoinnin kokonaisuuden hahmottamisen ja haltuunoton näkökulmasta.

Antti Kariston (2016, 29) mukaan hyvinvointi on ”monimielinen ja liukas käsite”: siitä puhutaan paljon, mutta silti siitä on vaikea muodostaa yhtenäistä ja kokonaisvaltaista käsitystä. Suomen kielessä tämä korostuu Kariston mukaan siksi, että hyvinvoinnilla viitataan moneen erilaiseen asiaan, joihin esimerkiksi englannin kielessä käytetään viittamaan useita erilaisia käsitteitä (esim. *well-being*, *welfare*, *wellness*). Myös Juho Saari (2011a, 9–18) on tuonut esiin hyvinvointitutkimuksen kentän laajuutta ja monipolvisuutta. Hyvinvoinnin käsitteen ja ilmiön määrittelemisen ja operationalisoimisen on Saaren mukaan moniulotteinen tutkimusalue, jolla tutkijat kiistelevät siitä, mitkä teemat muodostavat sen ytimen. Käytännössä ja laajemmassa julkisuudessa tämä näkyy esimerkiksi moniäänisenä keskusteluna siitä, minkälaista on hyvinvointia parhaalla tavalla edistävä yhteiskuntapolitiikka. Saaren mukaan hyvinvointitutkijoiden piirissä vallitsee yksimielisyys siitä, että hyvinvointivajeiden välttämistä koskevan tiedon tuottaminen on tarpeellista ja tärkeää.

Yksi tapa lokeroida hyvinvointitutkimuksen erilaisia suuntauksia on jakaa ne objektiivisesti mitattavissa olevien resurssien ja toisaalta yksilöllisesti koetun hyvinvoinnin tutkimuksen

suuntauksiin. Ensimmäisen kohdalla resursseja on usein mitattu määrällisesti, esimerkiksi rahan avulla. Toisen eli kokemusperäisen hyvinvointitutkimuksen kohdalla hyvinvointia on ollut tapana mitata selvittämällä ihmisten omia arvioita hyvinvoinnistaan. Nämä tavat ovat johtaneet hyvinvointitutkimukseen, jossa keskeisiä ovat olleet taloustieteellinen ja resurssipohjainen hyvinvointikäsitelmä sekä onnellisuustutkimus. Esimerkiksi asukasta tai työntekijää kohden laskettu bruttokansantuote (BKT) nousi tärkeäksi hyvinvoinnin mittariksi toisen maailmansodan jälkeen, kun taas 1960-luvulta alkaen BKT-pohjaisen hyvinvoinnin mittaamisen ongelmat alettiin tiedostaa. Tällöin yleistyi tapa pyrkiä mittamaan hyvinvointia luettelemalla mahdollisimman kattavasti hyvinvoinnin erilaisia ulottuvuuksia sekä mittaamalla näitä määrällisesti. Onnellisuuspohjaisen hyvinvointitutkimuksen merkitys puolestaan kasvoi 1970-luvulta alkaen. 1990-luvulla hyvinvointitutkimus sai uuden suunnan siitä tilastollisesta havainnosta, jonka mukaan elintaso ja koettu onnellisuus eivät enää kasva yhtä matkaa tietyn elintason saavuttamisen jälkeen. Tämän havainnon jälkeen esimerkiksi sosiaalisten suhteiden merkitys hyvinvoinnille alettiin ottaa tutkimuksessa huomioon. Tutkimuksen piiriin nousivat silloin myös kansallisvaltion sisällä esiintyvät elintasoerot sekä niiden vaikutukset koettuun hyvinvointiin. Ihmisten kokemaa hyvinvointia alettiin määrittellä siis myös suhteellisen hyvinvoinnin ja suhteellisen köyhyyden näkökulmista käsin. (Saari 2011b, 35–42.)

Pauli Niemelä (2016, 98–99) on tarkastellut hyvinvointitutkimuksen perinteitä ja suuntauksia erityisesti sosiaalityön näkökulmasta. Hänen mukaansa sosiaalityössä on erotettavissa kolme keskeistä teoreettista lähestymistapaa hyvinvointiin: tarve-, resurssi- ja toimintateoreettinen lähestymistapa. Tarveteoreettisella lähestymistavalla Niemelä viittaa Juho Saaren tavoin 1950-luvulla alkaneeseen tapaan kuvata hyvinvointia ensisijaisesti tarpeiden tyydytyksenä. Niemelän mukaan tämä lähestymistapa on sosiaalityön kannalta edelleen keskeinen: hyvinvointia on tärkeää tarkastella jokapäiväisen tarpeidentyydytyksen ja tarpeenmukaisuuden näkökulmista. Tarveteoreettista lähestymistapaa on kuitenkin haastanut resurssiteoreettinen hyvinvoinnin ymmärtäminen, jonka myötä kiinnostus on suuntautunut esimerkiksi erilaisiin elintasoluokituksiin. Niemelän mukaan suomalaisen hyvinvointitutkimuksen uranuurtajan, sosiologi Erik Allardtin tunnetussa, kolmijakoisessa *having, loving, being* -hyvinvointiteoriassa yhdistyvät sekä tarve- että resurssiperustainen lähestymistapa. Niemelä toteaa, että Allardtin tarve- ja resurssinäkökulmat eivät ole kuitenkaan sosiaalityössä riittäviä, vaan niiden rinnalle tarvitaan myös toimintateoreettinen

(doing) lähestymistapa. Se korostaa ihmisen oman toiminnan tavoitteellisuutta ja sitä kautta osallisuuden vahvistumista hyvinvoinnin perustana.

Erik Allardtin hyvinvointiteoria pohjautuu hänen 1970-luvulla toteuttamaansa laajaan, pohjoismaiseen haastattelututkimukseen. Allardt käytti tutkimuksessaan 1960-luvulta alkaen suosiota saanutta tapaa listata erilaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia sekä tutkia näiden esiintymistä kvantitatiivisten aineistojen avulla. Allardtin tutkimuksessa yhdistettiin ensimmäistä kertaa sekä resurssipohjaisia ja koettuun hyvinvointiin pohjautuvia hyvinvoinnin mittareita. Tutkimushankkeeseen perustuva kolmitasoinen having, loving, being -hyvinvointiteoria onkin sittemmin ohjanneet suomalaista hyvinvointitutkimusta usean vuosikymmen ajan. (Saari 2011b, 43.) Allardtin teoriaan törmää oman havaintoni mukaan edelleen usein esimerkiksi sosiaalityön alan opetuksessa ja kirjallisuudessa (esim. Bardy 2013, 67–70; Forsberg 2018, 177; Kivipelto & Saikkonen 2018, 60–63, 67).

Allardtin hyvinvointiteoria perustuu haastattelututkimukselle, jonka aineisto koostuu 4 000 ihmisen haastatteluista Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Allardtin yksi keskeisimmistä tutkimustuloksista oli hänen itsensä mukaan sen osoittaminen, että hyvinvointia ja sen puutteita on vaikea määritellä ja tutkia. Hänen mukaansa vaikeus johtuu esimerkiksi siitä, että hyvinvoinnin käsite on laaja ja todella monimutkainen. Lisäksi Allardt toteaa, että hyvinvoinnin käsite määrittäytyy eri aikakausina eri tavoin. Allardtin haastattelututkimuksen tulosten valossa ihmisen objektiivinen elintaso ja subjektiivinen kokemus hyvinvoinnista eivät korreloi keskenään siinä mielessä, että toinen näistä automaattisesti kasvattaisi tai vähentäisi toista. Objektiivisella elintasolla Allardt viittaa konkreettisten resurssien omistamiseen (having), subjektiivisella kokemuksella puolestaan ”yhteisyyssuhteisiin tai näistä vieraantumiseen” (loving ja being). Allardtin mukaan elämänlaatu-käsitteen yleistymisen kuvaa sitä, että hyvinvointiin mielletään sisältyvän muutakin kuin pelkkä aineellinen hyvä. Elämänlaatu-käsitteellä Allardt viittaa sellaiseen tarpeentyydytykseen, ”jota ei ole määritelty aineellisten ja persoonattomien resurssien olemassaolon perusteella”. (Allardt 1976, 9–18, 36.)

Allardtin (1993, 88–89) mukaan hänen tutkimuksensa oli vasta toinen laajamittainen pohjoismainen hyvinvointitutkimus. Ensimmäinen, ruotsalainen elintaso mittava haastattelututkimus tehtiin vuonna 1968. Allardt kritisoi tätä tutkimusta liiasta keskittymisestä elintason aineelliseen ulottuvuuteen. Omassa tutkimuksessaan Allardt

halusi hahmottaa sosiologisesti merkittävämmän kuvan yhteiskunnallisesta hyvinvoinnista pyrkimällä tutkimaan mahdollisuuksia tarpeiden tyydyttämiseen pelkän resurssien mittaamisen sijasta. Tarpeiden tyydyttämällä Allardt viittaa sellaisiin seikkoihin, joita ilman ihminen ei voi elää ja joiden avulla ihminen välttää kokemukset puutteesta, hädästä, yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta. Allardt toteaa, että having, loving ja being ovat iskusanoja, jotka kuvaavat keskeisimpiä inhimillisen kehityksen ja olemassaolon ehtoja. Nämä ehdot ovat Allardtin teorian mukaan siis sekä materiaalisia että ei-materiaalisia.

Allardtin (1976, 37; 1993, 89–90) mukaan having-tason tarpeet tulevat tyydyttyiksi, kun yksilö omistaa tai hallitsee tarpeelliset materiaaliset resurssit tullakseen toimeen ja välttääkseen kärsimyksen. Näitä ovat esimerkiksi ravinto, puhdas ilma, vesi sekä turvallinen biologinen ja fyysinen ympäristö. Allardtin mukaan on valitettavaa, että pohjoismainen hyvinvointitutkimus ei ole ottanut ympäristötekijöiden hyvinvointivaikutusta ollenkaan huomioon. On mielestäni mielenkiintoista, että Allardt nostaa ympäristön ja luonnon arvon esille hyvinvointiteoriassaan. Voisi olettaa, että nämä teemat ovat vasta 2000-luvun hyvinvointitutkimuksen näkökulmia.

Loving-tason tarpeet tyydyttyvät Allardtin (1976, 37–38; 1993, 91) mukaan suhteissa muihin ihmisiin. Ihmisellä on tarve luoda suhteita ja muodostaa sosiaalisia identiteettejä. Suhteet ovat Allardtin mukaan hyvinvoinnin kannalta merkittäviä niin paikallisyhteisön, perheen, suvun, ystävien, työtovereiden kuin organisaatioidenkin tasolla. Allardt nostaa tärkeäksi tutkimustulokseksi sen, että yhteisyysuhteilla ja niiden hyvinvointia luovalla merkityksellä ei hänen tutkimuksessaan näyttänyt olevan mitään yhteyttä materiaaliseen elintasoon.

Being-kategorian tarpeet puolestaan tyydyttyvät Allardtin (1976, 38, 47–49; 1993, 91) teoriassa sen mukaan, mikä on ihmisen ja ympäröivän maailman sekä luonnon välinen suhde. Being-kategoriassa on kyse itsensä toteuttamisen tarpeesta ja sen vastakohtasta, vieraantumisesta. Allardtin mukaan being-kategorian hyvinvointia voidaan tarkastella esimerkiksi tutkimalla, pystyykö ihminen osallistumaan omaan elämäänsä vaikuttavaan päätöksentekoon, olemaan poliittisesti aktiivinen, osallistumaan vapaa-ajan harrastuksiin, tekemään merkityksellistä ansiotyötä ja nauttimaan luonnosta. Jälleen on merkille pantavaa, että Allardt nimeää luonnosta nauttimisen – puutarhanhoidon, kävelylenkit ja kalastuksen – merkittäväksi hyvinvoinnin tekijäksi. Allardtin mukaan tekeminen on itsensä toteuttamisen

edellytys ja siten yksi tärkeä hyvinvointiarvo. Tekemättömyyden Allardt puolestaan rinnastaa vieraantumiseen ja sosiaaliseen eristäytymiseen.

Vaikka Allardtin hyvinvointitutkimus on Suomessa tunnettua, sillä ei ole juurikaan ollut kansainvälistä näkyvyyttä. Juho Saaren (2011b, 44) mukaan syynä voi olla se, että Allardtin hyvinvointitutkimus asettuu hyvinvointitutkimuksen kahden valtavirran, tarve- ja resurssiperustaisen näkökulman, välimaastoon. Ajattelen, että osasyynä voi olla myös tutkimuksen konteksti, joka on pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan tutkimus. Allardtin teorian lähtökohdat ovat rivienvälistä luettuina melko etuoikeutetut, eikä niillä sen vuoksi ehkä ole ollut laajempaa kaikupohjaa pohjoismaisen kontekstin ulkopuolella. Allardt (1993, 89) viittaa tähän itsekin toteamalla, että köyhempien maiden väestön hyvinvoinnin tutkimuksessa kyselytutkimuksen indikaattoreiden olisi oltava erilaisia.

2.2 Koettu hyvinvointi

Juho Saaren (2011b, 33) mukaan subjektiivisesti koettuun hyvinvointiin on alettu toden teolla kiinnittää huomiota vasta 2000-luvun hyvinvointitutkimuksessa. Myös Maritta Törrönen (2012, 188) on samoilla linjoilla todetessaan, että sosiaalitieteissä löytyy runsaasti sellaista hyvinvointitutkimusta, jonka kautta on saatu tietoa palvelu- ja etuusjärjestelmistä, mutta hyvinvoinnin subjektiivista näkökulmaa tarkastelevaa tutkimusta on tehty vähemmän. Törrösenkin mukaan hyvinvoinnin käsitteen subjektiivisuutta ja moniulotteisuutta korostetaan nykyään kuitenkin jo enemmän. Pauli Niemelän (2016, 100) mukaan hyvinvoinnin subjektiivista eli kokemuksellista merkitystä ovat tutkineet muun muassa Timo Hämäläinen ja Juliet Michaelsson (2014) toimittamassaan teoksessa sekä Sakari Kainulainen (2014).

Kyösti Raunion (2009, 295–298) mukaan aineelliseen toimeentuloon tai köyhyyteen liittyvät ongelmat eivät ole enää hyvinvointitutkimuksen keskiössä. Raunion mukaan tutkimuksen painopiste on siirtynyt rakenteellisista kysymyksistä itsensä toteuttamiseen, identiteettiin ja vuorovaikutukseen liittyviin ongelmiin. Tämä näkökulma painottaa ihmisen kykyä toimia luovasti, analysoida omaa toimintaansa sekä roolia aktiivisena oman elämänsä muokkaajana. Mielestäni nämä kommentit kertovat siitä erosta, joka jo aiemmin nousseen resurssiperustaisen ja vasta viime aikoina nousseen subjektiivisen hyvinvointitutkimuksen välillä on: resurssiperustaisessa hyvinvointitutkimuksessa ihmisten kokemuksia omasta

hyvinvoinnistaan on pyritty kartoittamaan ulkoapäin laadittujen listausten avulla, kysellen yksilöiden mielipiteitä suhteessa resursseihin, joita joko on tai ei ole. Subjekttiivisen hyvinvointinäkökulman myötä huomio on kääntynyt siihen, miten ihminen itse kuvaa hyvinvointiaan tai sen vajeita huolimatta resursseista, joiden yleisesti ajatellaan ohjaavan hyvinvoinnin kokemusta joko parempaan tai huonompaan suuntaan.

Tarve- ja resurssiperustaisen hyvinvointitutkimuksen muuttuminen subjektiivisia hyvinvointikokemuksia kartoittavaan suuntaan kertoo siitä, että niin sanottuja huono-osaisia ihmisiä ei enää pidetä yhtenä ja yhtenäisenä ryhmänä. Huono-osaisuuden käsite onkin muuttunut kiistanalaiseksi, sillä uudemmassa tutkimuksessa erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien ymmärretään muodostuvan erilaisista yksilöistä. Huono-osaisen käsitteellä viitataan usein objektiivisesti mitattavissa olevilla mittareilla tuotettuun, keskiarvoista poikkeavaan väestöryhmään. On tärkeää kysyä, vastaako huono-osaisiksi luokiteltujen ihmisten oma identiteetti yhteiskunnan heistä käyttämää määritelmää. Kainulaisen ja Saaren mukaan kokemukselliset erot huono-osaisten ihmisten välillä ovat tässä asiassa suuret. He painottavat, että yhteiskuntapolitiikan keskeinen tavoite huono-osaisuuden vähentämisen lisäksi onkin myös huono-osaisten itse kokeman hyvinvoinnin tutkiminen ja lisääminen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi on tärkeää tutkia huono-osaisuutta juuri huono-osaisten omien identiteetti- ja minuuskäsitysten tarkastelun kautta, ei niinkään julkisen vallan asettamien kriteerien kautta. (Kainulainen & Saari 2013, 22, 39–40.)

Jussi Simpura ja Hannu Uusitalo (2011, 116–117) luonnehtivat pohjoismaista, empiirisen hyvinvointitutkimuksen perinnettä ohjannutta näkökulmaa kokonaisuus- ja tasapuolisuusnäkökulmaksi. Heidän mukaansa tämä näkökulma on 2000-luvulla jäänyt taka-alalle marginaaliryhmien tutkimuksen lisääntyessä. Syynä tälle Simpura ja Uusitalo pitävät vallitsevia, Euroopan unionilta (EU) lähtöisiä olevia tiedon tuottamisen ja keräämisen tapoja. Siinä missä Pohjoismaissa on perinteisesti oltu kiinnostuneita hyvinvoinnista koko väestön tasolla, EU-asetusten määrittämä tiedontuotanto ja tilastointi ohjaavat katsetta nyt enemmänkin hyvinvoinnin reunaryhmiin. Samalla perinteinen pohjoismainen kokonaisuus- ja keskiarvoajattelu on Simpuran ja Uusitalon mukaan jäämässä vähemmälle huomiolle. Kiinnostus on siis suuntautunut aikaisempaa enemmän reunaryhmien tarkasteluun ja erityisesti siihen, yltyvätkö reunaryhmät tietyille perus- ja minimitasoille. Simpuran ja Uusitalon mukaan tämä on uutta Pohjoismaissa, joissa kiinnostuksen kohteena on aikaisemmin ollut ennemminkin se, kuinka paljon reunaryhmät

jäävät muista ryhmistä tai keskiarvoista jälkeen. Simpuran ja Uusitalon mukaan pohjoismainen painotus on liittynyt intressiin tarkastella ja pyrkiä edistämään hyvinvoinnin tasapuolista jakautumista eri väestöosien kesken. Ajattelen, että Simpuran ja Uusitalon havainto tukee omaa tutkimusteemaani. Subjektiiivisten näkemysten tutkiminen antaa mahdollisuuden tarkastella hyvinvointia riippumatta esimerkiksi tulo- tai varallisuuseroista. Subjektiiivista kokemusta tarkasteltaessa oletetaan, että hyvinvoinnin kokeminen ei välttämättä liity esimerkiksi ihmisen kuulumiseen niin sanottuun marginaaliryhmään. Lisäksi subjektiiivisen kokemuksen tutkiminen saattaa edesauttaa sen ymmärtämistä, että tiettyjen tulorajojen saavuttaminen tai muihin vähimmäistasoihin yltäminen ei vielä lisää kokemusta hyvinvoinnista, jos ihminen kuitenkin on suhteellisesti huono-osainen muihin väestönsiin verrattuna. Pohjoismainen hyvinvointitutkimuksen painotus on tarpeellinen eikä saisi jäädä esimerkiksi EU:lta tulevan ohjauksen vuoksi paitsioon. Ajattelen, että oma tutkielmani tukee juuri tätä, Simpuran ja Uusitalon peräänkuuluttamaa pohjoismaista painotusta.

Hyvinvoinnin luonteen ymmärtäminen subjektiiivisen kokemuksen kautta määrittäväksi on sosiaalityön kannalta tärkeä näkökulma. Antti Särkelän (2001, 66–72, 81) mukaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan ensikohtaamisessa sosiaalityöntekijän tehtävä on ensisijaisesti sen selvittäminen, miten asiakas itse kokee oman tilanteensa ja mahdollisen ongelmansa. On myös saatava kuva siitä, mitkä ovat asiakkaan ajatukset tilanteen korjaamisesta, ja mikä on hänen motivaationsa ryhtyä niihin. Särkelä tähdentää, että työntekijän on pyrittävä nimenomaan ymmärtämään mahdollisimman hyvin asiakkaan näkökulmaa omaan elämäntilanteeseensa. Tätä kautta avautuu mahdollisuus yhdessä pohtia asiakkaan nykyisen toimintatavan tarkoituksenmukaisuutta suhteessa asiakkaan elämäntilanteeseen ja ongelmiin. Työntekijän on autettava asiakasta selvittämään itselleen, mitä hän todella tavoittelee ja haluaa. Tavoitteena on lisätä asiakkaan sisäisiä ja ulkoisia toimintaedellytyksiä eli esimerkiksi edesauttaa asiakkaan todellisuuskuvan selkiytymistä, uusien ajatusmallien löytämistä, palvelujärjestelmän ymmärryksen lisääntymistä ja tulevan toiminnan suuntaamista ongelmia tuottamattomalla tavalla. Ajattelen, että tällä tavoin toimimalla sosiaalityössä on mahdollista nähdä yksilö ja hänen toimintamahdollisuutensa julkisen vallan määrittämien, leimaavienkin kategorioiden takana.

2.3 Toimijuutta korostavia hyvinvointiteorioita

2.3.1 Toiminnallisen hyvinvoinnin teoria

Hyvinvointitutkimuksen kentässä on siis liikuttu tarve- ja resurssiperustaisesta hyvinvoinnin ymmärtämisestä kohti subjektiivisen hyvinvointikokemuksen tarkastelua. Kuten edellä kirjoitin, sosiaalityössä tämä näkökulma on erityisen tärkeä. Nostan seuraavaksi esiin kaksi oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoista, subjektiivista hyvinvointikäsitystä painottavaa näkökulmaa. Näistä ensimmäistä olen jo sivunnut aiemmin tässä luvussa.

Pauli Niemelän (2009, 209–212; 2016, 97) mukaan sosiaalityö on hyvinvointityötä siinä missä esimerkiksi lääketiede on terveystyötä ja psykologia mielenterveystyötä. Sosiaalityön kohteina ovat yksilön ja ympäristön väliset ongelmalliset vuorovaikutustilanteet ja niiden vaikutus yksilön hyvinvointiin. Niemelän mukaan sosiaalityön kiinnostuksen kohteena olevassa ihmisen hyvinvoinnissa ja sen vajeissa onkin kyse ennen kaikkea ihmisen toiminnan hyvästä tai huonosta tilasta. Hänen mukaansa sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana tulisikin pitää nimenomaan toiminnallisuutta. Tutkimuksessaan Niemelä kyselee, millaista on se hyvä, jota ihminen toiminnallaan tavoittelee ja jonka puutteita sosiaalityöntekijät työssään käsittelevät.

Niemelän (2009, 223; 2016, 98–99) mukaan Allardtin tarve- ja resurssinäkökulmat eivät ole sosiaalityössä riittäviä, vaan niiden rinnalle tarvitaan myös toimintateoreettinen (doing) lähestymistapa. Se korostaa ihmisen oman toiminnan tavoitteellisuutta ja sitä kautta osallisuuden vahvistumista hyvinvoinnin perustana. Niemelän mukaan Allardtin tarve- ja resurssiperustaisessa hyvinvointiteoriassa ihmisen oman toiminnan merkitys jää liian vähäiselle huomiolle. Niemelän kritiikki kohdistuu siihen, että Allardt on sisällyttänyt toiminnan ja tekemisen (doing) käsitteen being-kategorian sisälle. Niemelän mukaan tämä sijoittelu häivyttää toiminnan ja tekemisen merkitystä ihmisen hyvinvoinnin perustana itsessään, eli jättää toiminnan pelkäksi osaseksi ihmisen ja ympäristön välisessä suhteessa. Näin ollen hyvinvoinnin toiminnallinen puoli jää Niemelän mielestä Allardtin teoriassa liian vähälle huomille. Niemelän mukaan hyvinvoinnin tarkasteleminen being, doing, having -tasojen kautta palveleekin sosiaalityön tarkoitusta Allardtin perinteistä ja tunnettua jaottelua paremmin. Se tuo näkyväksi ihmisen tavoitteellista ja osallistuvaa toimintaa hyvinvoinnin

tärkeänä perustana. Niemelä perustelee näkemystään muun muassa sillä, että osallistumisen ja osallisuuden vastakohta, syrjäytyminen, on tiedostettu isoksi riskiksi yksilön ja yhteisöjen hyvinvoinnille ja sitä torjutaan nykyisin esimerkiksi EU:n erilaisten ohjelmien avulla.

Mielestäni Niemelä on kritiikissään sikäli oikeassa, että Allardtin teoriassa ihmisen toiminta osana itsensä toteuttamista vaikuttaa melko poliittisesti painottuneelta. Allardt (1976, 47–49) tuo toki esille vapaa-ajan harrastusten ja ansiotyön merkitystä ihmisen hyvinvoinnille, mutta tekemisen määrittelyssä painotus vaikuttaisi kuitenkin olevan itsensä toteuttamisessa erityisesti poliittisen toiminnan avulla. Allardt myös itse toteaa operationalisoineensa ihmisen toiminnan mahdollisuudet tutkimuksessaan käsitteellä ”poliittiset resurssit”. Näillä resursseilla Allardt tarkoittaa yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa sekä omaan elämäänsä että poliittisiin päätöksiin ja kykyynsä saada ongelmansa käsitellyiksi. Allardt pitääkin yksilön mahdollisuuksia melko vahvasti sidoksissa yhteiskunnassa tehtäviin poliittisiin päätöksiin sekä hänen kykyynsä vaikuttaa niihin.

Niemelän mukaan yksilön toiminnan merkitys hänen oman hyvinvointinsa muodostumisessa jää siis Allardtin teoriassa liian vähäiselle huomiolle. Pohdin, liittyvätkö Allardtin hyvinvointiteorian suosio ja suomalaisen hyvinvointitutkimuksen melko järjestelmäkeskeisenä pysynyt lähestymistapa toisiinsa. Onko juuri Allardtin teorian yleinen hyväksyminen ja soveltaminen hyvinvoinnin määrittelyssä ylläpitänyt järjestelmäkeskeistä tutkimusotetta? Onko tutkimuksessa pitkään sovellettu sellaista teoriaa, joka ei ole sosiaalityön tavoitteiden kannalta paras mahdollinen lähestymistapa hyvinvointiin, sen vajeisiin ja sen edistämiseen? Olisiko Niemelän toimintaperusteinen lähestymistapa sosiaalityössä relevantimpi? Tähän tulokseen on tullut esimerkiksi Sanna Väyrynen (2012, 284) päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen muutosta edistäviä tekijöitä pohtivassa tutkimuksessaan. Siinä Väyrynen muun muassa toteaa, että Niemelän käyttämä sosiaalityön tutkimuksen fokuoiminen ihmisen toiminnallisuuteen on hänen tutkimuksessaan osoittautunut hedelmälliseksi. Väyrynen nostaa tutkimusta varten haastattelemiensa ihmisten kertomuksista esille yksilöllisiä kokemuksia toimijuudesta erilaisilla areenoilla ja toteaa juuri toimijuuden kokemusten olevan muutosta edistäviä tai hidastavia tekijöitä.

Niemelän (2009, 213–218; 2016, 100–102) näkemyksen mukaan ihmisen toiminta on sekä ulottuvuuksiensa että tasojensa mukaan kolmijakoista. Toiminnan ulottuvuudet hän jaottelee fyysis-aineelliseen, sosiaaliseen sekä psyykkis-henkiseen. Niemelä perustelee

näkemystään vallitsevalla kolmiulotteisella ihmiskäsityksellä, jonka mukaan luetellut kolme ihmisen toiminnan perusulottuvuutta ovat erillisiä, mutta keskenään yhtä tärkeitä toiminnan ulottuvuuksia. Niemelän mukaan ihmisen toiminta konkretisoituu niiden jokaisen kautta. Toiminnan tasot Niemelä puolestaan jaottelee olemiseen (being), tekemiseen (doing) ja omistamiseen (having). Tässä jaottelussa olemisen taso kuvaa elämän arkipäiväistä perustaa, jonka toiminta tapahtuu yksityisessä eli perheessä ja kodeissa. Tekemisen tasolla tapahtuvassa toiminnassa kyse on yhteisöllisestä toiminnasta, joka tapahtuu esimerkiksi työpaikoilla ja vapaa-ajan aktiviteeteissa. Omistamisen tasolla tapahtuva toiminta on puolestaan yhteiskunnallista ja abstraktia. Niemelän mukaan hänen toiminnallisen hyvinvoinnin teoriansa auttaa tarkastelemaan ihmisen toiminnan päämääriä eli hyvinvoinnin eri muotoja. Alla kuviossa 1 teen yhteenvedon Niemelän toiminnallisen hyvinvoinnin mallista.

	ULOTTUVUUS 1: fyysis-aineellinen	ULOTTUVUUS 2: sosiaalinen	ULOTTUVUUS 3: psykykkis-henkinen
TASO 1: <i>Being</i> eli hyvinvointi tarpeiden tydyttämisenä	Fyysisesti hyvä olo	Suhteissa hyvä olo	Itsenä hyvä olo
TASO 2: <i>Doing</i> eli hyvinvointi osallisuutena	Fyysinen itsensä toteutus ja osallisuus	Sosiaalinen itsensä toteutus ja osallisuus	Henkinen itsensä toteutus ja osallisuus
TASO 3: <i>Having</i> eli hyvinvointi resurssina	Aineellinen varmuus	Sosiaalinen varmuus / sosiaalinen pääoma	Henkinen varmuus / henkinen pääoma

Kuvio 1: Toiminnallinen hyvinvointi. Kuvio on oma mukailuni Niemelän (2009, 214–218) esittämästä kuvioista Inhimillisen toiminnan tasot ja ulottuvuudet – toiminnallisuuden teoria ja siihen perustuva hyvinvointikäsitys.

2.3.2 Toimintakykyteoria

Juho Saari (2011b, 48–50) nostaa hyvinvointitutkimusta tarkastellessaan esiin niin sanotun toimintakykyteorian (engl. *capability approach*), ja katsoo tämän luoneen oman lokeronsa hyvinvointitutkimuksen kenttään resurssien ja koetun hyvinvoinnin tutkimuksen erilaisten yhdistelmien väliin. Toimintakykyteorian mukaan resurssipohjainen hyvinvoinnin mittaaminen ei kerro mitään siitä, millä tavalla ihminen todellisuudessa pystyy hyödyntämään käytössään olevia resursseja. Resurssipohjainen hyvinvoinnin mittaaminen jättää toimintakykyteorian näkökulmasta huomiotta myös sen, että resurssit ovat jakautuneet sekä yksilöiden että yhteisöjen kesken hyvin epätasaisesti. Toimintakykyteoriassa onkin hyvinvoinnin tarkastelun keskiössä Saaren mukaan sen pohtiminen, minkälainen on kunkin yksilön mahdollisuus hyödyntää käytettävissä olevia resursseja omaa toimintavapauttaan lisäävästi. Toimintakykyteoriassa hyvinvoinnin lisääntyminen riippuu Saaren mukaan resurssien määrän sijaan yksilön ulkoisista ja sisäisistä rajoitteista. Ulkoisilla rajoitteilla tarkoitetaan esimerkiksi käytännön koulutusmahdollisuuksien puutetta, sisäisillä rajoitteilla viitataan puolestaan vaikkapa kouluttautumista rajoittavaan identiteettiin ja asenteisiin.

Toimintakykyteoriaa ovat kehittäneet – yhdessä ja erikseen – Amartya Sen sekä Martha Nussbaum. Senin (1993, 30–33) mukaan toimintakyky tarkoittaa sellaisia vaihtoehtoisia toimintatapoja, joiden välillä yksilö voi vapaasti valita päättäessään tulevista toimistaan ja siitä, miksi hän haluaa tulla. Vapaus valita erilaisia elämäntapoja määräytyy siis sen mukaan, minkälainen on ihmisen toimintakyky. Toimintakykyyn vaikuttavat sekä henkilökohtaiset ominaisuudet että sosiaaliset tekijät. Senin mukaan ihmisten välillä on suuria eroja siinä, minkälaisia toimintatapoja ja mahdollisuuksia he arvostavat ja niinpä onkin tyyppillistä, että eri ihmiset päätyvät valitsemaan erilaisia toimintatapoja samojen käytettävissä olevien resurssien pohjalta. Sen kysyy, missä määrin meillä on vapaus valita tietty tapa elää ja olla, jos käytännössä emme kuitenkaan pysty tai uskalla tehdä siihen johtavia valintoja. Vapautuminen sekä ulkoisista että sisäisistä rajoituksista oman elämäntavan valinnan suhteen näyttäytyy Senin teorian valossa ratkaisevana tekijänä ihmisen hyvinvoinnille.

Martha Nussbaumin (2011, 18–19) mukaan toimintakykyteoriassa on kyse sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Siinä tarkasteluyksikkönä ovat erilaisissa ympäristöissä elävät

yksilöt: mitä jokainen yksilö voi tehdä ja miksi hän voi tulla. Kyse ei ole siis hyvinvoinnin keskiarvoista tai yhteenlasketuista summista, vaan jokaisen yksilön konkreettisesti käytettävissä olevista mahdollisuuksista. Nussbaumin mukaan yhteiskunnan tehtävä on tarjota jokaiselle jäsenelleen sellainen mahdollisuuksien ja vapauksien kirjo, jota jokainen yksilö voi vapaan valintansa mukaan käyttää tai olla käyttämättä. Jos yksilöiden toimintakyky on rajoittunut, yhteiskunta on Nussbaumin mukaan joko syrjivä tai marginalisoiva. Tällaisessa tilanteessa päättäjät ja julkinen valta ylipäätään ovat tärkeän tehtävän edessä: heidän on ratkaistava, kuinka jokaisen yksilön hyvinvointia voisi edistää hänen konkreettisten mahdollisuuksiensa, ei vain yhteisön keskiarvojen näkökulmasta.

Mielenkiintoinen on myös toimintakykyteoriaa tutkineen Eerik Lagerspetzin (2011, 101–102) näkemys siitä, että resurssien tosiasiallinen käyttö tai siitä seuraava subjektiivinen hyöty eivät aiheuta yksilölle todellista hyvinvointia. Todellista hyvinvointia tuottavat yksilön käytettävissä olevien resurssien tarjoamat mahdollisuudet toimia. Toimintakykyteorian mukaan resurssit siis vaikuttavat hyvinvointiin riippumatta siitä, päättääkö yksilö käyttää niitä vai jättääkö hän ne käyttämättä.

Mikko Mäntysaaren (2016, 85) mukaan Senin ja Nussbaumin kehittelemässä toimintakykyteoriassa hyvinvointia lähestytään vapauden ja toimintakykyjen pohjalta. Toimintakykyteoria korostaa yhteiskunnallisten mahdollisuuksien merkitystä. Siinä hyvinvointi ei selity koetun mielihyvän tai käytettävissä olevien resurssien pohjalta, vaan hyvinvoinnin perustana ovat toimintakyvyt, joilla viitataan yksilön mahdollisuuksiin valita ja saavuttaa arvokkaina pitämiään toimintoja. Mäntysaaren mielestä toimintakykyteoria soveltuu hyvin sovellettavaksi sosiaalityössä, sillä siinä korostetaan ihmisen toimintakyvyn riippuvaisuutta toisaalta synnynnäisistä ominaisuuksista, toisaalta ympäröivän yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista kehittyä ja toimia osana yhteisöä. Mäntysaari kirjoittaa, että toimintakykyteoriaan kohdistuu paljon huomiota ja että esimerkiksi Maailmanpankki ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) alainen kehitysapujärjestö UNDP ovat vedonneet teoriaan raporteissaan.

Antti Särkelän (2001, 72, 81) mukaan sosiaalisen auttamistyön tarkoituksena on lisätä asiakkaan sisäisiä ja ulkoisia toimintaedellytyksiä. Sisäisillä toimintaedellytyksillä Särkelä tarkoittaa tässä asiakkaan todellisuuskuvan selkiytymistä ja uusien toiminta- ja ajatusmallien löytymistä, ulkoisilla puolestaan asiakkaan ymmärryksen lisäämistä

sosiaalisista tukijärjestelmistä. Auttavilla toimenpiteillä Särkelä viittaa sellaisiin auttamissuhteen tapahtumiin, jotka helpottavat asiakkaan tilannetta ja auttavat häntä suuntaamaan tulevaa toimintaansa ongelmia tuottamattomalla tavalla. Ajattelen, että Särkelän ajatuksilla on selkeä yhtymäkohta edellä käsiteltyyn toimintakykyteoriaan.

3 Toimijuus ja yhteiskunnalliset rakenteet

3.1 Rakenteet toimijuuden reunaehtoina

Kuten edellisen luvun alussa kirjoitin, sosiaalityön kansainvälisessä määritelmässä viitataan hyvinvointiin sosiaalityön yhtenä keskeisenä tavoitteena. Edellä tarkastelluissa hyvinvoinnin teorioissa ihmisen subjektiivinen hyvinvointikokemus liitetään vahvasti hänen toimintaansa ja toimijuuteensa. Hyvinvoinnin yhteydessä sosiaalityön määritelmässä mainitaan myös yhteiskunnalliset rakenteet eli se ympäristö, jossa yksilö toteuttaa toimijuuttaan. Ihminen ei elä yhteiskunnallisessa tyhjiössä, vaan elämää raamittavat erilaiset reunaehdot (esim. Juhila 2018, 22; Jyrkämä 2008, 193). Tässä luvussa pohdin, mikä on subjektiivista hyvinvointia lisäävän toiminnan ja toimijuuden suhde siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa toiminta tapahtuu. Mitä yhteiskunnallisilla rakenteilla tarkoitetaan? Tuleeko yhteiskunnallisten rakenteiden merkitys esiin elämäntarinoissa, joita sosiaalityössä kuunnellaan? Miten suhteuttaa yhteiskunnallisten rakenteiden merkitys yksilön tarinan kuuntelemiseen ja yksilön tukemiseen sosiaalityön keinoin?

Sosiologit rakensivat 1800-luvulla yhteiskuntateorioihin sisään ajatuksen rakenteista luonnontieteiden mallin pohjalta. Luonnontieteissä rakenteen käsitteellä viitataan perinteisesti kokonaisuuden ja sen erilaisten osien suhteisiin. Sosiologisen perusajatuksen mukaan sosiaaliselle elämälle on tunnusomaista, että yhteiskunnassa on löydettävissä ja nähtävissä tiettyjä malleja, joiden avulla sen eri osat ovat yhteydessä toisiinsa. Yksilöiden suhteet sekä toisiinsa että yhteiskunnan eri osiin kuvastavat näiden mallien säännönmukaisuuksia. Sosiologisena ja yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä rakenne ei ole yksinkertainen, ja se onkin jatkuvasti sosiaalitieteellisen mielenkiinnon kohteena. Käsitys sosiaalisista rakenteista sisältää ajatuksen, jonka mukaan ajatteluumme ja toimintaamme ohjaavat suhteet, joita emme välttämättä tiedosta ja joihin emme läheskään aina voi vaikuttaa. Tästä näkökulmasta sosiaalisia ongelmia, esimerkiksi köyhyyttä tai rikollisuutta, voidaan lähestyä paitsi yksilön oman, itsenäisen valinnan tuloksina, myös tiettyjen rakenteissa olevien toimintamallien aiheuttamina. Rakenteita kuvaavia ja selittäviä sosiologian klassikkoteoreetikkoja ovat esimerkiksi Karl Marx, Talcott Parsons, Robert K. Merton, Zygmunt Bauman, Ulrich Beck ja Anthony Giddens. (Nygren 2015, 151–152, 160.)

Myös feministinen yhteiskuntateoria on tuonut rakenteiden merkitystä esiin. Esimerkiksi feministisen tutkimuksen urauurtava teoreetikko Simone de Beauvoir tarkastelee tutkimuksessaan sukupuolta biologisena ja sosiaalisena konstruktiona ja esittää, että naiseksi ei synnytä vaan tullaan vallitsevien yhteiskunnallisten rakenteiden seurauksena (Hydén 2015, 304). Feministisen yhteiskuntateorian nousun myötä erilaiset alistamisen muodot on huomattu ja niitä on alettu käsitellä aikaisemmasta poikkeavalla tavalla, ei vain yksilön vaan myös yhteiskunnan rakenteiden tasolla. Esimerkiksi feministisen teoreetikon Judith Butlerin työtä on pidetty sosiaalityön kannalta merkittävänä, ei siksi että sen myötä olisi syntynyt erityistä feminististä sosiaalityötä, vaan siksi, että sen myötä on alettu esittää vaikeita ja tärkeitä kysymyksiä sukupuoleen ja muihin rakenteellisiin tekijöihin liittyvistä yhteiskunnallisista valtasuhteista. (Featherstone & Green 2013, 71; Orme 2013, 87.)

Myös Jyrki Jyrkämän (2008, 193–194) mukaan toimijuus on sidoksissa rakenteiden käsitteeseen. Rakenteilla Jyrkämä viittaa esimerkiksi erilaisiin esteisiin, rajoituksiin, mahdollisuuksiin ja kannusteisiin, joiden vaikutus yhteiskunnassa on helppo tunnistaa. Näiden lisäksi rakenteet vaikuttavat kuitenkin usein myös implisiittisesti ihmisen elämänsä eri vaiheissa. Toimijuuden suhteen esimerkiksi ikä, sukupuoli, ympäristö, yhteiskuntaluokka ja toiminnan ajankohta ovat rakenteellisia tekijöitä, jotka vaikuttavat toimijuuteen sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti. Toimijuutta ulkoapäin tarkasteltaessa nämä ovat Jyrkämän mukaan toimintaa tuottavia, muuttavia ja mahdollistavia *toimijuuden rakenteellisia koordinaatteja*. Jyrkämä puhuu rakenteiden aktualisoitumisesta: esimerkiksi 18 vuoden iän saavuttaminen tuo mukanaan aikuisen oikeudet ja velvollisuudet, toisaalta 70-vuotiaaseen kohdistetaan tiettyjä määräyksiä, oletuksia ja odotuksia. Jyrkämän mukaan tämä ajatus avaa kysymyksiä synnyttävän tutkimusnäkökulman: miten toimijuuden rakenteelliset koordinaatit vaikuttavat toimintaan. Voidaan esimerkiksi kysyä, mitä tietty ajankohta tai toimijan ikä merkitsevät toimijuuden kannalta. Voidaan myös pohtia, millaisia esteitä tai mahdollisuuksia toimijan sukupuoli tai sukupolvi tietyssä tilanteessa merkitsee.

Kirsi Juhila (2018, 22–23) viittaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin käsitteellä reunaehto. Juhilan mukaan jokaista yksilöllistä elämänsä raamittavat kulloinkin yhteiskunnallinen aika ja paikka rakenteellisine, materiaalisine ja kulttuurisine reunaehtoineen. Vaikka nämä reunaehdot eivät suoraviivaisesti sanele sitä, minkälainen elämästämme muodostuu, emme ole myöskään täysin vapaita tekemään valintoja pelkästään oman tahtomme ja toiveidemme pohjalta. Juhilan mukaan reunaehdot ei voi

jättää huomiotta, vaan niihin on työstettävä jonkinlainen suhde. Sosiaalityöllä voi olla tuon suhteen työstämisessä tärkeä rooli, etenkin jos reunaehdot tuottavat eriarvoisuutta ihmisten välille, toteaa Juhila.

Anthony Giddensille yhteiskunnalliset rakenteet merkitsevät sekä hyvää että huonoa. Giddensin mukaan polarisoinnista rakenteet-toimija on pyrittävä eroon, sillä se luo turhaa vastakkainasettelua. Sen sijaan Giddens haluaa rakenteistumisen teoriallaan (engl. *structuration theory*) selvittää, mitä rakenteet ovat sekä esittää, että ihmiset eivät ole aina ja vain yhteiskunnallisten rakenteiden asettamien rajoitteiden alaisia. Giddens pyrkii tutkimaan, mitä rakenteet ovat ja miten ne ovat syntyneet. Vastakohtaisuutta alleviivaavan dualismin (eng. *dualism*) sijasta Giddens katsoo rakenteiden ja toimijoiden suhdetta niiden yhteyden (engl. *duality*) kautta. Giddensille rakenteet merkitsevät siis sekä rajoituksia että mahdollisuuksia. Giddens puhuu elämänpolitiikasta, jolla hän tarkoittaa ihmisen vapautta ja velvollisuutta kriittisesti pohtimalla hallita elämäänsä esimerkiksi valitsemalla, mitä arvoja haluaa noudattaa omassa elämässään. (Ferguson 2013, 25–30.) Ajattelen, että elämänpolitiikka Giddensin tarkoittamassa merkityksessä ei siis tarkoita hyvää tai huonoa, vaan tapaa yhdistää yksilöllistä ajattelua sekä rakenteiden vaikuttamia positiivisia ja negatiivisia asioita.

Jyrkämä (emt., 190–191) on kehittänyt toimijuuden käsitettä Giddensin strukturaatioteoriaan pohjautuen. Jyrkämän mukaan toimijuus on monitahoinen käsite, joka on tutkimuksen kohteena monella tieteenalalla, myös suomalaisessa sosiaalityössä. Jyrkämä kritisoi sellaista toimijuuden ymmärtämisen tapaa, jossa toimijuudella viitataan toimijan kykyyn toimia riippumatta yhteiskuntarakenteiden luomista rajoitteista tai jossa toiminnan yhteydessä korostetaan tavoitteita, vapaata tahtoa, valinnan mahdollisuuksia ja kyvykkyyttä suoriutua näistä. Jyrkämän mukaan tämä tapa sivuuttaa erilaiset lainalaisuudet, muiden ihmisten luomat velvoitteet, rajat ja pakot. Giddensin toimijuuden hahmotelmissa rakenteet ja toiminta liittyvät Jyrkämän mukaan kiinteästi toisiinsa. Jyrkämän mielestä Giddensin keskeinen näkemys rakenteiden duaalisuudesta tarkoittaa, että yhtäältä rakenteet rajoittavat ja määräävät, mutta myös mahdollistavat ja ohjaavat sekä yksilöiden että ryhmien toimintaa. Jyrkämän mukaan Giddensin pohdinnat sivuavat kiinnostavasti Amartya Senin ja Martha Nussbaumin kehittelemää toimintakykyteoriaa. Jyrkämä tuo esiin myös Giddensin näkemyksiin kohdistuneen kritiikin. Esimerkiksi Margaret Archer on Jyrkämän mukaan pohtinut rakenteiden ja yksilön toiminnan poikkeavaa ajallista olemassaoloa, toiminnan

tapahtumista tässä ja nyt, rakenteiden olemassa oloa jo ennen yksilön toimintaa. Jyrkämän mukaan tätä ongelmaa voi lähestyä lähtemällä perusteellisemmin tarkastelemaan ja käsitteellistämään rinnakkain rakenteiden ja toiminnan elinkaaria. Jyrkämä tulkitsee Giddensin korostavan, että rakenteet ovat toimintakäytännöistä koostuvia sosiaalisten järjestelmien ominaisuuksia, joita ihmiset kantavat ja uusintavat toimimalla ikään kuin rakenteet olisivat konkreettisesti olemassa.

Jyrkämä (emt., 195–196) käyttää toimijuuden ja yhteiskunnallisten rakenteiden analyysissä *toimijuuden modaliteettien* viitekehystä. Tämä viitekehys pohjautuu tekstien semioottisten merkitysten tutkimukseen. Jyrkämän mukaan toimijuus rakentuu sisältä päin tarkasteltuna kuuden modaliteetin ympärille: kykeneminen, osaaminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen. Kyetä-ulottuvuudessa on kyse fyysisestä ja psyykkisestä kykenemisestä eli kyvyistä. Osata-ulottuvuus viittaa laajasti niihin pysyviin tietoihin ja taitoihin, joita ihmiselle kertyy elämänkulun aikana. Haluta-ulottuvuus liittyy ihmisen motivaatioon, päämääriin ja tavoitteisiin. Täytyä-ulottuvuutta kuvaavat fyysiset ja sosiaaliset esteet, pakot ja rajoitukset, jotka voivat olla normatiivisia ja moraalisia. Voida-ulottuvuus viittaa mahdollisuuksiin, joita kulloinenkin tilanne ja siinä ilmenevät erilaiset rakenteet ja tekijät tuottavat ja avaavat. Tuntea-ulottuvuus liittyy ihmisen perusominaisuuteen arvioida, arvottaa, kokea ja liittää kohtaamiinsa asioihin ja tilanteisiin tunteita. Jyrkämän mukaan toimijuus syntyy, muotoutuu ja uusiutuu näiden modaalisten ulottuvuuksien keskinäisessä dynamiikassa. Jyrkämän mukaan on olemassa esimerkiksi tilanteita, joissa ihminen osaa, haluaa ja kykenee. On myös tilanteita, joissa ihminen osaa ja kykenee, mutta ei halua. Tai tilanteita, joissa ihminen haluaa ja kykenee, mutta ei osaa. Tutkimuksellisesti Jyrkämä pitää tarkastelun arvoisena näkökulmia, jotka fokuoivat erilaisiin ihmisiin, tilanteisiin ja niissä avautuviin toimintavaihtoehtoihin. Jyrkämän mukaan erilaiset tilanteet ja toimijuuden ulottuvuudet muodostavatkin kulttuuriin, aikaan ja paikkaan kietoutuvan, tilanteellisen ”modaliteettiavaruuden”, jota tutkimuksessa on mahdollista ja hedelmällistä lähestyä monin eri tavoin ja lähtökohdin.

3.2 Henkilökohtainen elämä

Mielestäni edellä kuvatut toimijuuden ja rakenteiden yhtymäkohdat yhdistyvät hyvin sosiologisessa tutkimuksessa kehitetyn ja käytetyn henkilökohtaisen elämän (eng. *personal life*) käsitteen avulla. Se havainnollistaa hyvin yksilön toimintavapautta toisaalta

yksilöllisen valinnan, toisaalta yhteiskunnallisten rakenteiden varassa. Käsite huomioi yksityisen ja yksilöllisen käsitteitä paremmin ne sosiaaliset ja yhteiskunnalliset suhteet, joissa ihmisen toiminta tapahtuu. Tuija Eronen (2012, 5) on käyttänyt henkilökohtaisen elämän käsitettä tutkiessaan tarinoita lastenkodissa vietetystä lapsuudesta. Eronen mukaan ”henkilökohtaisen elämän käsite korostaa suhteissa elämistä ja näiden suhteiden refleksiivistä tarkastelua. Henkilökohtainen elämä ei ole yksityistä vaan se muotoutuu osaksi ja osana jo olemassa olevia suhteita ja sosiaalisia rakenteita.”

Carol Smart (2007, 27–30) paikantaa henkilökohtaisen elämän käsitteen synnyn sosiologisen perhetutkimuksen kehityksen yhteyteen. Sosiologisessa perhetutkimuksessa perhe ei ole staattinen yhteiskunnallinen instituutio, vaan ilmiö, jota tuotetaan ja tehdään sosiaalisissa suhteissa. Perhe ja henkilökohtainen elämä eivät ole yksityisiä tai yksilöllisiä asioita, vaan niitä tuotetaan tekemällä valintoja. Valintojen tekeminen edellyttää aina muiden ihmisten läsnäoloa valitsijan toiminnan suuntana ja kontekstina. Henkilökohtainen elämä on refleksiivistä suhteessa toisiin ja heidän yhteiskunnalliseen positiionsa, esimerkiksi etnisyyteensä tai sukupuoleensa. *Henkilökohtainen* ei siis ole *yksityistä* vaan suhteissa tapahtuvaa. Henkilökohtainen ei myöskään ole *yksilöllistä*, sillä elämä sisältää mitä suurimmassa määrin olosuhteista ja ympäristöstä juontuvia valintoja ja päätöksiä, jotka tapahtuvat osin tiedostamattamme. Smart perustelee henkilökohtaisen elämän käsitteen käyttöä myös sillä, että se huomioi esimerkiksi elämäntulon käsitettä paremmin erilaisten katkosten ja vastoinkäymisten vaikutukset. Esimerkiksi työttömyydellä tai avioerolla on sellaisia vaikutuksia henkilökohtaisen elämään, jotka eivät välttämättä tule näkyviksi puhuttaessa elämäntulon käsitteen avulla. Henkilökohtainen elämä ei Smartin mukaan myöskään kiinnity rajoihin, vaan elämän nähdään tapahtuvan erilaisissa ajoissa ja paikoissa jatkuvana prosessina, joka ei noudata esimerkiksi yksityisenä tai julkisena pidetyn rajoja. Henkilökohtaisen elämän käsite ylittää tiukat, ainoana totuutena pidetyt narratiivit ja avaa mahdollisuuksia toisenlaisille narratiiveille, esimerkiksi perheestä, sukupuolesta tai elämäntulusta kerrottaessa, kirjoittaa Smart.

Vanessa Mayn (2011, 2–4) mukaan henkilökohtaisen elämän sosiologia on kiinnostunut siitä, mitä yksittäisten ihmisten henkilökohtaiset elämät kertovat yhteiskunnasta ja siitä, miten ja miksi yksittäisten ihmisten kokemukset noudattavat tiettyjä malleja. Oletus on, että vaikka ajattelempa elävämme yksilöllistä elämää, monet sen ulottuvuudet ovat itse asiassa sosiaalisesti muovautuneita. Henkilökohtainen elämä on merkityksellistä sekä yksityisen

että julkisen alueella. May viittaa esimerkiksi Emile Durkheimin 1800-luvun lopulla julkaistuun klassikkotutkimukseen itsemurhien sosiaalisesta luonteesta, siitä kuinka yksityinen teko voidaan tulkita reaktioksi tiettyihin sosiaalisiin olosuhteisiin. May viittaa myös niin sanotun Chicagon sosiologisen koulukunnan tuotoksiin 1920-luvulta alkaen sekä feministisen tutkimuksen nousuun 1950-luvulta alkaen. Feministinen tutkimus nosti tarkasteluun naisten ”henkilökohtaiset ongelmat” ja niiden julkisen piiristä kumpuavan luonteen. Perhesosiologian painopiste siirtyi sosiologi Talcott Parsonsin funktionaalisista teorioista kohti 1970-luvulla alkanutta feminististä ja marxilaista näkökulmaa, jossa miesten ja naisten perinteiset perheroolit kyseenalaistettiin vanhoja yhteiskuntarakenteita, miesvaltaisuutta ja kapitalismia ylläpitävinä ja naisia alistavina. Tämän painopisteen muutoksen seurauksena perheitä on Mayn mukaan alettu enenevässä määrin tarkastella varsinkin sosiologiassa rakenteina, joita ihmiset toiminnallaan tuottavat.

May (emt., 5–7) toteaa, että henkilökohtaisen elämän käsite palvelee sosiaalitieteellistä tutkimusta yksilöllisen elämän käsitettä paremmin siksi, että se ei painota liikaa yksilöllisen valinnan mahdollisuutta. Nykyinen puhe individualismin ajasta ohittaa usein sen, että monet asiat rajoittavat vielä edelleenkin yksilön valinnanvapautta. Näitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli ja etnisyys. Vaikka ajattelemmme mielellämme tekevämme yksilöllisiä valintoja, erilaiset rakenteelliset tekijät vaikuttavat niihin edelleen mitä suurimmassa määrin. Henkilökohtaisen elämän käsite tekee Mayn mukaan näkyväksi ihmisten perustavanlaatuisista relationaalisuutta.

Maritta Törrönen (2016, 39) kirjoittaa 2000-luvun yksilökeskeisyyttä koskevan diskurssin analyysinsä yhteydessä, että yksilötason ongelmiksi julkisessa diskurssissa leimautuvat kysymykset tulisi entistä useammin nähdä myös yhteisötason kontekstissa. Esimerkkeiksi tällaisista kysymyksistä Törrönen nostaa yksinäisyyden ja kiusaamisen. Yksinäisyyttä voi Törrösen mukaan yksilötason pulmallisuuden lisäksi tarkastella yhteisötasolla eristäytyneisyytenä yhteiskunnasta, kiusaamista puolestaan yhteisöstä ulkopuolelle sulkemisena. Koen, että tämä Törrösen näkökulma perustelee henkilökohtaisen elämän käsitteen omaksumista oman tutkielmani yhdeksi teoreettiseksi lähtökohdaksi. Se myös selventää sitä, mikä erottaa sosiaalityön tavan kuunnella ja kohdata asiakastaan esimerkiksi lääkärin tai terapeutin tavasta suhtautua potilaaseensa. Sosiaalityössä huomion tulisi aina olla yksilötason lisäksi vähintään yhtä vahvasti yhteisötasossa.

Mayn (2011, 7–8) mukaan henkilökohtaisen elämän käsite on sosiaalisen konstruktionismin tuote. Sosiaalisella konstruktionismilla tarkoitetaan todellisuuden ymmärtämistä erilaisten tulkinta- ja määrittelytapojen tuottamaksi. Nämä tavat eivät muutu hetkessä, vaan tulkinnat ja määritelmät muotoutuvat hitaasti ja suhteessa toisiinsa. Siksi henkilökohtaisen elämän käsite ei viittaa ensi sijaisesti sellaisiin elämänvalintoihin, joita voisimme hetkessä muuttaa, vaan kyse on pikemminkin tiedostamattomista tavoista, joilla tulkitsemme ja ymmärrämme itseämme, toisiamme ja maailmaa, jossa elämme. Henkilökohtaisen elämän sosiologia onkin Mayn mukaan kiinnostunut sekä yleisistä henkilökohtaisen elämän malleista että niistä yksilöllisistä valinnoista, joita ihmiset tekevät osana yhteiskunnan rakenteita. Mielenkiintoinen kysymys on esimerkiksi se, kuinka sellaiset sosiaalisesti konstruoituneet käsitteet kuten sukupuoli ja yhteiskuntaluokka auttavat ymmärtämään henkilökohtaista elämää ja erilaisia henkilökohtaisen elämän valintoja, kirjoittaa May.

David Morganin (2011, 16–18) mukaan henkilökohtaisen elämän ymmärtäminen sosiaalisesti konstruoituneeksi auttaa sen ymmärtämisessä, miksi ja miten erilaiset yhteiskunnat järjestävät ja arvottavat elämää. Tämä näkökulma auttaa pitämään mielessä, että erilaiset kulttuuriset ja historialliset tekijät ovat koko ajan vaikuttamassa erilaisissa yhteiskunnissa tehtävien valintojen taustalla. Nämä tekijät ovat Morganin mukaan toisaalta syntyneet ja muokkautuneet pitkien aikojen kuluessa, toisaalta niihin vaikutetaan joka päivä, ihmisten välisissä arkisissa suhteissa.

Myös Kirsi Juhila (2018, 36–38) käyttää omassa tutkimuksessaan henkilökohtaisen elämän käsitettä. Hänen mukaansa henkilökohtaisen elämän käsite avaa hyvän mahdollisuuden tarkastella elämäntarinoihin sisältyviä katkoksia, ongelmia ja haasteita. Juhilan mukaan näitä ”elämäntarinoiden säröjä” voi tarkastella kulttuurisesti ideaalina pidetyn elämäntarinan poikkeamina ja rikkoontumisina. Säröjen syyt ovat aina moninaisia, yksilöllisesti elettyjä ja kerrottuja. Ihmiset merkityksellistävät ulkoapäin samantaisilta näyttävät vaikeat tapahtumat elämäntarinoissaan eri tavoin. Samankaltaiset tapahtumat voivat merkitä joko elämäntarinoiden suuria katkoksia tai pienempiä, toimijuutta vahvistavia vastoinkäymisiä. Tämä on mielestäni mielenkiintoinen ajatus ja ohjaa osaltaan aineistoni analyysin suunnittelua.

4 Tutkimuskysymys, aineisto ja metodiset valinnat

4.1 Tutkimuskysymys

Edellä olen hahmotellut teoreettisen viitekehyksen, jonka avulla lähdän seuraavaksi tarkastelemaan johdannossa pohtimiani laajoja, tutkielmaani motivoivia kysymyksiä. Teoreettinen viitekehys rakentuu siis hyvinvointitutkimuksen toiminnallisten suuntausten, yksilön toimijuuden sekä yhteiskunnallisten rakenteiden tarkastelun varaan ja yhdistyy minua inspiroivalla tavalla elämänkulun säröt ja yksilöiden relationaalisuuden tunnistavassa henkilökohtaisen elämän käsitteessä. Teoreettisen viitekehyksen avulla tutkielmaani motivoivat laajat kysymykset ovat täsmentyneet seuraavaksi tutkimuskysymykseksi: Minkälaisia merkityksiä toimijuus, yhteiskunnalliset rakenteet ja subjektiivisen hyvinvoinnin kokemus elämäntarinoissa saavat ja miten ne rakentuvat suhteessa toisiinsa? Seuraavaksi perustelen, miksi juuri tätä kysymystä on mielestäni tärkeä tutkia.

Sosiaalityössä lähdetään usein liikkeelle siitä, mitä asiakas kertoo tilanteestaan. Kirsi Juhilan (2018, 20, 35–36) mukaan sosiaalityön keskeinen perusta onkin ”tarinoituneissa elämissä”. Asiakas ja sosiaalityöntekijä tulkitsevat yhdessä tarinoita, ja syntyvien tulkintojen varassa suunnitellaan tarvittavia toimenpiteitä. Juhilan mukaan sosiaalityöntekijän keskeinen tehtävä on kuulla asiakkaan elämäntarina säröineen sekä jäsentää sitä yhdessä asiakkaan kanssa tuoreella tavalla. Myötäelävän kuuntelun lisäksi sosiaalityössä tarvitaan taitoa tulkita uudelleen ja kriittisesti arvioida mennyttä elämää yhdessä asiakkaan kanssa. Elämäntarinoiden kuuntelu-, ymmärtämis- ja koostamistaidot mahdollistavat Juhilan mukaan asiakkaiden tilanteiden, huolien, vaikeuksien ja ongelmien jäsentämisen. Näillä taidoilla on Juhilan mielestä paljon merkitystä, koska sosiaalityössä kohdataan tyypillisesti menneen elämän särkyneisyyttä sekä leimautumista normaalina pidetystä poikkeamisen vuoksi.

Myös Nigel Partonin ja Patrick O’Byrnen (2000, 1–3, 13) mukaan sosiaalityön fokus on kerrotuissa ja kuunnelluissa tarinoissa. Juhilan tavoin Parton ja O’Byrne katsovat, että sosiaalityöntekijän tehtävä on tukea asiakasta kertomaan elämäntilanteensa ja olosuhteensa uudelleen ja näin tukea asiakasta saavuttamaan tavoitteensa. Partonin ja O’Byrnen mukaan sosiaalityö on luonteeltaan konstruktivistista, sillä siinä painottuvat monenlaiset

mahdollisuudet, erilaisten tiedonlajien suhteellisuus, äänten moninaisuus sekä prosessien merkitys. Tämän ajatuksen mukaisesti ihmiset eivät ole pelkästään olosuhteidensa armoilla, vaan heillä on käytössään yksilöllisiä resursseja, joita tarinallistamalla heidän on mahdollista vaikuttaa elämänsä kulkuun. Partonin ja O'Byrnen mukaan sosiaalityöntekijän tehtävä on olla tällaisten prosessien asiantuntija ja ohjata asiakasta jäsentämään tilannettaan ja käsityksiään itseään paremmin palvelevalla tavalla. Tämän ajatuksen myötä Parton ja O'Byrne kertovat haluavansa kritisoida sellaista yleistyvää ajatusmallia, jossa sosiaalityö typistyy rationaaliseksi, ikään kuin paremmin ennustettavaksi ja hallittavaksi tekniseksi arviointi- ja neuvontatyöksi, jossa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen aito kanssakäyminen jää sivurooliin ja jossa asiakkaan yksilöllistä elämäntarinaa ei otetta työskentelyn keskiöön. Partonin ja O'Byrnen mukaan sosiaalityössä nykyisin paljon aikaa ja tilaa vievien arvioinnin, suunnittelun, seurannan, asioiden hoitamisen ja johtamisen prosessien lisäksi resursseja olisi suunnattava myös tarinallisten ja vuorovaikutuksellisten prosessien läpikäymiseen.

Tutkimuskysymykseni perustuu ajatukselle, jonka mukaan oikeanlaisen elämäntarinoiden kuuntelemisen avulla sosiaalityöntekijän on mahdollista tulkita ja auttaa asiakkaita paremmin. Kyse on siitä, mitä elämäntarinoista voi ja kannattaa auttajana etsiä, mihin tarttua ja mistä rakentaa eteenpäin. Suhtaudun sosiaalityöhön Kirsi Juhilan sekä Nigel Partonin ja Patrick O'Byrnen kuvaamalla tavalla: sosiaalityössä ihmisen kertomuksilla elämästään on merkitystä sekä sosiaalityön lähtökohtana että sen työkaluna. Pidän tällaista suhtautumistapaa myös eettisenä valintana, sillä se suuntaa tutkijan ja sosiaalityöntekijän katsettani pois järjestelmäkeskeisyydestä kohti sosiaalityössä kohdattavien ihmisten subjektiivisia näkemyksiä elämäntilanteistaan.

4.2 Kertomukset aineistona

Tutkimusaineiston valinnassa halusin jäljitellä tilannetta, jossa sosiaalityöntekijä kuuntelee asiakkaan omin sanoin kertomaa elämäntarinaa jäsenyksineen, iloineen ja suruineen. Siksi aineistoni koostuu kirjoituskilpailukirjoituksista, joiden teemana on oman elämäntarinan tarkastelu tiettyjen annettujen kysymysten avulla. Minkälainen aineisto on ja miksi se sopii tutkielmani aineistoksi, vaikka sosiaalityössä tarinoita kerrotaan yleensä suullisesti, fyysisessä vuorovaikutustilanteessa sosiaalityöntekijän kanssa?

Aineistoksi valitsemani kirjoitukset ovat osa vuosina 2012–2013 kerättyä Elämän konkari -kirjoituskilpailuaineistoa (Haarni 2013). Kirjoituskilpailuaineisto koostuu kokonaisuudessaan 69 omaelämäkerrallisesta tekstistä, joissa yli 60-vuotiaat suomalaiset kuvaavat kokemuksiaan liittyen elämäntaitoihin, muutosten kohtaamiseen sekä vastoinkäymisten kanssa pärjäämiseen. Aineisto on koottu Suomen mielenterveysseuran ja ET-lehden toteuttamaan kirjoituskilpailuun lähetetyistä teksteistä. Se on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon ja on käytettävissä pro gradu -, liseniaatti- sekä väitöstutkimuksiin. Kirjoituskutsu on tämän tutkielman liitteenä (liite 1). Aineistossa on 60–69-vuotiaiden kirjoituksia 43 kappaletta (joista naisten kirjoittamia 26, miesten 17), 70–79-vuotiaiden kirjoituksia 14 kappaletta (naisten 10, miesten 4) ja tätä vanhempien kirjoittajien kirjoituksia 10 kappaletta (naisten 4, miesten 5). Kirjoittajista kaksi ei ole halunnut kertoa ikäänsä ja kaksi sukupuoltaan, minkä vuoksi edellä esitettyjen kappalemäärien summissa on epätarkkuutta. Teksteissä kirjoittajat käyvät läpi elämänsä eri vaiheita lapsuudesta eläkeikään. Kirjoittajien taustatietoina kerättiin nimimerkin lisäksi vain ikä ja sukupuoli. Aineistossa nousevat mielestäni esiin erityisesti elämänkulun, sosiaalisten ongelmien, hyvinvoinnin, terveyden ja sairauden, syy–seuraussuhteiden sekä oman ja läheisten toiminnan kuvailun teemat.

Naisten omaelämäkerrallisia tekstejä tutkineen Anni Vilkon (1997, 74–75) mukaan termillä elämäntarina on arkikielinen merkitys osana kielellistä ja historiallista todellisuuttamme. Sosiaalitieteissä käytössä oleva elämäntarinan tutkimus ei selity kirjallisuustieteellisten metodien avulla, vaan muodostaa oman suuntauksensa. Tämä suuntaus perustuu ajatukselle, jonka mukaan jokaisella on oma elämäntarinansa, jota hän kertoo erilaisissa muodoissa, esimerkiksi suullisesti tai kirjallisesti. Vilkon mukaan kirjoittaen kerrottu, tavallisen ihmisen omaelämäkerta voidaan rinnastaa puhuttuun elämäntarinaan, sillä kirjoitetun omaelämäkerran kieli on luonteeltaan lähellä kirjoitettua puhetta. Se on paljolti arkipuhuntaa, jota kirjakielinen juhlallisuus ehkä ”kuorruttaa, suojaa ja oikeuttaa, mutta ei piilota”. Taustalta heijastuvat suullisesti kerrotun elämäntarinan ainekset: jo aiemmin kerrotut, jäsenyneet osakokonaisuudet, tapahtumakuvaukset ja niiden tulkinnat. Puhuttu kieli kääntyy Vilkon mukaan kirjakieliseksi tekstiksi painotuksin, jotka poikkeavat kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa syntyvistä tekstin ominaisuuksista – edellä mainittu juhlallisuus on yksi esimerkki tästä, toinen esimerkki on kirjallisten mallien ja kaavojen

välähtäminen esiin kerronnassa. Kulttuurisesti ymmärretty omaelämäkerta pitää sisällään ja siirtää tietoa koetun jäsen- ja ilmaisusäännöistä.

Kirjoituskilpailutekstejä omassa tutkimuksessaan aineistona käyttäneen Asta Kietäväisen (2009, 81–83) mukaan kirjoituskilpailuun osallistuminen on tietoista muistitiedon julkiseksi muokkaamista. Kietäväisen mukaan tutkija on kirjoituskilpailutekstejä analysoidessaan eri tilanteessa kuin esimerkiksi haastatteluja tehdessään ja analysoidessaan. Tutkija ei ole ollut paikalla, kun teksti on syntynyt tietyissä olosuhteissa, kirjoittajan tiettyjen tavoitteiden vaikutuksesta. Dialoginen vaihto tekstin kirjoittajan ja tutkijan välillä ei ole mahdollista. Tekstien lukeminen tapahtuu yksin, eikä tulkitsijalla ole mahdollisuutta neuvotella kirjoittajan kanssa esimerkiksi hänen tavoitteistaan tai pyytää tarkennusta epäselviltä tuntuviin kohtiin. Teksti ei myöskään tarkennu äänenpainoilla, eleillä tai ilmeillä. Samaan viittaa Mari Hatavara (2013, 166–167) todetessaan, että kirjallista tekstiä tulkittaessa tutkija perustaa tulkintansa ainoastaan tekstiin, koska käytettävissä ei ole tulkintaa tukemassa esimerkiksi kehon kielen tai ilmeiden välittämiä merkkejä. Asta Kietäväisen (emt.) mukaan kirjoituskilpailutekstin lukemisen tapa määrittyykin tutkijan omista, tutkimuksellisista tavoitteista käsin. Tekstit myös muokkaavat tutkijan asettamia tavoitteita. Tulkinta tapahtuu esimerkiksi kirjoituksen kielen, jaottelun, otsikoinnin ja muihin kirjoituskulttuuriin kuuluvien merkkien perusteella. Kirjoituskilpailukirjoitukset on tarkoitettu muiden luettaviksi, ja siksi niiden voidaan olettaa pyrkivän johdonmukaisuuteen ja yhtenäisyyteen. Voidaan myös olettaa, että kirjoittajat ovat tarkkaan harkinneet asiat, joista kirjoituksissaan kertovat sekä sen, missä järjestyksessä tuovat nämä asiat esiin. Kietäväisen mukaan myös tässä on ero haastattelujen avulla kerätyn aineiston ja kirjoituskilpailuaineiston välillä: tutkijan ei kirjoituskilpailuaineiston kanssa tarvitse kamppailla epäjärjestyksen, haarapolkujen ja keskeneräisten lauseiden kanssa järjestystä luodessaan, ainakaan samalla tavalla kuin haastatteluaineiston kanssa väistämättä joutuu tekemään. Kietäväisen mukaan elämäkertomukset ovat jäseneltyjä kokonaisuuksia, joissa kirjoittaja merkityksellistää elämänselämänsä kertomusrakenteen puitteissa.

Nämä ajatukset mielessäni valitsin kokonaisaineistosta mukaan analyysiini yhteensä 18 kirjoitusta, joista 10 on naisen ja 8 miehen kirjoittamaa. Yhtenäiseksi Word-tiedostoksi (fonttikoko 11, riviväli 1,5) muokattuna valitsemani aineiston pituus on kokonaisuudessaan 80 sivua, eli keskimäärin yhden kirjoituksen pituus on noin 4,5 sivua. Tein valintani tietyillä perusteilla. Ensinnäkin halusin sisällyttää aineistooni suunnilleen yhtä paljon sekä miesten

että naisten kirjoituksia. Tämä oli ennakoimaani helpompaa, koska aineistossa oli yllättävän paljon myös miesten kirjoituksia. Olin varautunut siihen, että miesten kirjoituksia olisi ollut paljon vähemmän, sillä naiset osallistuvat yleensä miehiä innokkaammin kirjoituskilpailuihin (ks. esim. Vilkkonen 1997, 44). Syynä tälle valintakriteerille oli, että tutkielmassani en ensisijaisesti ja lähtökohtaisesti ole kiinnostunut sukupuolen merkityksestä kirjoituksissa. Tosin tiedostin valintaa tehdessäni, että sukupuoli on yksi tekijä, jolla voi olla vaikutusta siihen, mitä teksteistä nousee esille koskien esimerkiksi yhteiskunnallisia rakenteita, ja varauduin kiinnittämään tähän tarpeen tullen huomiota sekä analyysin aikana että tutkielman johtopäätöksissä. Toinen valintakriteeri oli kirjoittajan ikä. Halusin tarkastella hyvinvoinnin, toimijuuden ja rakenteiden saamia merkityksiä mahdollisimman tasalaatuisen aineiston avulla, ja siksi valitsin kaikki kirjoitukset 60–69-ikäluokan kirjoittajilta. Ajattelen, että yhdelle ikäluokalle yhteinen ajallinen konteksti mahdollistaa luotettavimmin yhteiskunnallisten rakenteiden ja kulttuuristen merkitysten tuottamisen tarkastelun ja vertailun. Koska tämän ikäluokan kirjoittajien kirjoitukset muodostavat aineistossa myös enemmistön, miesten ja naisten suhde oli helppo pitää tasaisena. Lisäksi tämän ikäluokan kirjoittajien suuren määrän vuoksi oli mahdollista valita aineistosta analysoitaviksi oman tutkimusotteeni kannalta hedelmällisimmät tekstit. Suljin analyysistä pois esimerkiksi sellaiset kirjoitukset, joissa kertomus oli laadittu selkeästi kolmannessa persoonassa: näistä teksteistä oli vaikea luotettavasti erottaa, kuka kertomuksen henkilöistä kuvasi kertojaa ja ketkä puolestaan olivat kertomuksen toisia. Jätin analyysin ulkopuolelle myös ne kirjoitukset, joissa elämänkulun kuvailun sijasta keskityttiin yhteen yksittäiseen tapahtumaan, esimerkiksi hiljattain koettuun sairastumiseen tai puolison kuolemaan, ja sen seurauksiin kirjoittajan elämässä. Koin, että näiden tekstien avulla en olisi löytänyt vastauksia tutkimuskysymykseeni.

4.3 Narratiivinen tutkimusmetodi

4.3.1 Tarinallisuus

Kuten edellä tutkimuskysymyksen tarkentamisen yhteydessä totesin, lähdin tutkielmassani liikkeelle siitä, että sosiaalityön asiakkaiden henkilökohtaisen elämän kertomuksia voi ja kannattaa käyttää sosiaalityössä sekä lähtökohtana että työkaluna. Tutkielmassani olen tähän mennessä jo perustellut kertomusten käyttämistä sosiaalityön lähtökohtana, mutta

miten ne taipuvat ja soveltuvat sosiaalityön työkaluksi? Samaa on miettinyt esimerkiksi Tuija Eronen (2012, 15–17) väitöstutkimuksessaan koskien kertomuksia lastenkodissa vietetystä lapsuudesta. Eronen tavoitteena oli etsiä sellaisia tutkimusmenetelmiä, jotka olisivat mahdollisimman lähellä elettyä elämää iloineen ja suruineen ja jotka tuottaisivat lastensuojelun asiakkaiden kannalta aidosti merkityksellistä tietoa. Kertomuksia on käytetty tässä tarkoituksessa myös aiemmissa lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa, mutta Eronen mukaan asiakkaiden tarinat ovat jääneet niissä usein niin henkilökohtaisiksi, että niillä ei ole ollut vaikutusta voimassaoleviin käytäntöihin. Eronen pitää tärkeänä sellaisten tutkimusmenetelmien kehittämistä ja soveltamista, jotka muokkaavat järjestelmällisesti asiakkaiden tietoa työntekijöiden ja päättäjien käyttöön ja näin aidosti vaikuttavat sosiaalityön tekemisen tapoihin. Omalla narratiivista tutkimusmetodia hyödyntäneellä tutkimuksellaan Eronen kokee osallistuneensa keskusteluun lastensuojelun tiedonmuodostuksesta erityisesti erilaisten tarinoiden kertomiseen ja kuuntelemiseen liittyvien mahdollisuuksien ja rajoitusten alueella. Hän painottaa, että sosiaalityön tutkimuksen eettisten ja metodologisten näkökulmien vuoksi äänen antaminen ja kansatutkijuuden mahdollistaminen ovat tärkeitä näkökulmia suhteessa sosiaalityön asiakkaisiin. Näin mahdollisimman erilaiset tarinat tulevat kerrotuiksi ja kuunnelluiksi, ja tutkimustieto on aidosti vaikuttavaa. Omalla tutkimuksellani koen tavoittelevani jotakin samansuuntaista, ja siksi omaelämäkerrallisen aineiston käyttäminen on minusta paitsi eettisesti perusteltua myös tärkeää.

Marjatta Bardyn ja Päivi Känkäsen (2005, 51) mukaan tarinallisuudesta on muodostunut tärkeä metodi sosiaali- ja terveysaloilla. Tarinallisuutta käytetään paitsi käytännön työn menetelmänä myös tutkimuksessa. Tarinallisuudessa *erityisen* kautta avautuu näkymiä *yleiseen* usein terävämmin kuin yleisestä erityiseen. Sosiaalityön alalla esimerkiksi Anna-Maria Isola (2014) on tutkinut kirjoituskilpailun kautta muodostuneella aineistolla köyhien ihmisten näkemyksiä sairauden ja terveyden sosiaalisista tekijöistä. Kirjoituskilpailuteksteistä tutkimusaineistona Isola (emt., 275) toteaa, että pitää niitä kirjoittajien elämänhistoriasta nousevina tarinoina, joista on joko tietoisesti tai tiedostamatta jäänyt pois sellaisia aineksia ja tapahtumia, joita kirjoittajat eivät ole pitäneet kirjoituskutsun kannalta olennaisina tai tärkeinä. Isola kertoo suhtautuvansa aineistonsa teksteihin sekä todellisuuteen perustuvina kuvailuina eletystä elämästä että yksittäiseen kirjoitushetkeen sidottuina tuotoksina. Hän kertoo ymmärtävänsä, että kirjoitusten paikoin huomattavan negatiivinen tai positiivinen sävy voi johtua hetkellisestä tunnetilasta, mutta kertoo

luottavansa niiden kuitenkin välittävän myös kirjoittajan pysyvämpiä tunnelmia. Tämä Isolan ajatus ohjaa omaakin tapaan suhtautua tutkimusaineistona käyttämiini kirjoituskilpailuteksteihin.

Anni Vilkon (1997, 21, 52–54) mukaan omaelämäkerta on itsestä puhumisen narratiivinen muoto. Vilkon mukaan omaelämäkerralliset kirjoitukset sijoittuvat Anthony Giddensin nimeämän elämänpolitiikan alueelle, sillä kertoessaan yksilöllisistä valinnoista ja niiden perusteista ne ovat modernisaatioon kuuluvan minän projektin ytimessä. Vilkon mukaan omaelämäkerrat ovat elämänhallinnan välineitä, joilla käsitellään menneen suhdetta nykyiseen ja joilla haetaan jo olleesta sekä koetusta aineksia parhailaan koettavana olevan ymmärtämiseen ja jäsentämiseen. Omaelämäkerta on Vilkon mukaan pohjimmiltaan todellisuuden uudelleen luomista, itselle kerrotun sisäisen kertomuksen muokkaamista. Vilma Hänninen (1999, 20) käyttää omassa tutkimuksessaan kertomusten, elämän ja muutosten suhteesta käsitettä ”sisäinen tarina” kuvatessaan tätä samaa, Vilkon käsittelemää tematiikkaa. Sisäisellä tarinalla Hänninen viittaa ihmisen mielen sisäiseen prosessiin, jossa mennyttä elämää tulkitaan tarinallisten merkitysten avulla.

Tuija Eronen (2012, 39) toteaa narratiivitutkija Catherine Kohler Riessmania mukaillen, että kertomukset ovat ihmisen ensisijainen tapa tehdä kokemaansa ymmärrettäväksi. Eronen mukaan sosiaalityössä on erityisen tärkeää kunnioittaa kertojan yksilöllistä tapaa merkityksellistää kertomaansa. Kertomukset antavat Eronen mukaan mahdollisuuden yhdistää ja merkityksellistää itseä, ympäristöä ja yhteiskuntaa sekä linkittää mennyttä, nykyisyyttä ja tulevaa. Kirsi Juhila (2018, 12–13) toteaa samasta asiasta, että ihmisen henkilökohtaiset elämäntarinat jäsentyvät menneen, nykyisen ja tulevan ajan ympärille. Vaikka sosiaalityössä ihmisiä kohdataan tässä ja nyt, läsnä ovat myös toiset aikatasot. Mennyt ja tuleva ovat sosiaalityössä muutostyön kohteina: mennyt ei ole paikalleen jähmettynyt staattinen tarina, ja tulevaisuutta suunnitellaan menneen uudelleenjäsentämisen sekä nykyisyyden pohjalta. Myös Asta Kietäväisen (2009, 57) mukaan kokemukselle ja kertomukselle on yhteistä ajallisuus. Narratiivinen eli kertomuksellinen aika on yhdysside subjektiivisen kokemuksellisen ajan ja objektiivisen tapahtumisen ajan välillä. Kertomuksellinen aika ei ole lineaarista: muistellessa ajassa liikutaan taaksepäin, ja tapahtumien ajallinen järjestys katkeaa myös tiivistettäessä niitä ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi. Narratiivinen aika mahdollistaa tapahtumien ja kokemusten tarkastelemisen tutusta poikkeavalla tavalla, toteaa Kietäväinen.

Vilkon (1997, 92–93) mukaan yhteiskuntatieteellinen tutkimus kohteli omaelämäkertaa pitkään sosiaalishistoriallisena dokumenttina, jolloin painopiste oli konkreettisisessa elämässä. Myöhemmin tutkimuksen painopiste on siirtynyt kertomukseen, kerronnalliseen kokonaisuuteen ja sosiaaliseen todellisuuteen. Tällöin kertomusta elämästä ei enää tarkastella konkreettisten tapahtumien suorana heijastuksena, vaan se nähdään pikemminkin elämäntapahtumista tehtynä konstruktiona, jota kertoja muokkaa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Vilkon mukaan tätä käsitystä kuvaa ajatus, jonka mukaan elämäntarina ei ole oikeasti tapahtunut, vaan elämäntarina pikemminkin tapahtuu sille, joka sitä kertoo. Elämäntarina on paitsi yksilö- ja tilannesidonnainen, myös kulttuurisidonnainen, sillä kuvaukset yksilön elämästä ovat aina myös tietyn yhteiskunnan kuvauksia. Omaelämäkerta ei näin ollen heijasta vain elämää, vaan yhtä aikaa vallitsevia teorioita mahdollisista elämistä. Vilko ajattelee, että omaelämäkerran kertomisen perusta on vuoropuhelussa kertojan ja häntä ympäröivän yhteiskunnan välillä.

Myös Jaber Gubrium ja James Holsteinin (2008, 241–244) mukaan tarina ja tarinan kertomisen prosessi ovat eri asioita. Heidän mukaansa kertomisen prosessi on mielenkiintoinen kertomuksesta itsestään erillään tarkasteltuna. Yksinkertaisimmillaan narratiivinen tutkimusote tarkoittaa tarinankerronnan samanlaisina tai erilaisina toistuvia malleja ja sitä, miten ne suhteutuvat kerrottaviin asioihin, missä tarkoituksessa tarinoita kerrotaan ja miten niitä ymmärretään. Gubrium ja Holsteinin mukaan sosiologisesti painottuneessa narratiivisessa tutkimuksessa huomio on usein ”relaationaalisessa minässä”. Narratiivisessä tutkijassa kiinnittää tällöin huomiota siihen, miten kertoja kertoo ja ymmärtää itsensä suhteessa muihin. Kertomus ei näin ollen ole pelkästään kertomus kertojasta, vaan myös ympäröivästä maailmasta. Kertomukset ovatkin Gubrium ja Holsteinin mukaan ikkunoita erilaisiin sosiaalisiin todellisuuksiin.

Catherine Kohler Riessmanin (2008, 8–11) mukaan esimerkiksi tekstien erilaisia kerronnallisia muotoja voidaan tarkastella narratiivisen tutkimusmetodin avulla. Metodien keskiössä on kiinnostus esimerkiksi siihen, miten kirjoittaja rakentaa ja jaksottaa kertomukseensa sisältyvät tapahtumat sekä siihen, kuinka hän käyttää kieltä välittäessään tietynlaisia merkityksiä. Narratiivinen tutkimusmetodi ei siis keskity pelkästään tapahtumien pinnallisen tason kuvailuun vaan kysyy, miten ja miksi tapahtumista kerrotaan tietyllä tavalla. Riessman kertoo narratiivien merkityksiä luovia ulottuvuuksia tutkiessaan

huomanneensa, että vakava sairastuminen, avioero tai muu iso elämänkulkua muuttava ja jatkuvuutta uhkaava tapahtuma saa ihmisissä aikaan halun kertoa tapahtumasta tarinoina ja näin tehdä muutokset järkeen käyviksi. Tämä tapahtuu kertomalla kertomuksia, joiden avulla tapahtumat liitetään yhteisiin ja jaettuihin kulttuurisiin käsityksiin elämästä. Narratiivien avulla myös nostetaan esiin ja arvioidaan uudelleen muistoja, jotka ovat sirpaleisia, kaoottisia, kestäättömiä ja jopa tiedostamattomia. Kertomuksilla, ajalla ja muistilla on Riessmanin mukaan monimutkainen suhde: ihmiset muokkaavat muistamansa menneisyyttä sopimaan yhteen nykyisen identiteettinsä kanssa. Riessman toteaa, että erilaisten narratiivien avulla sekä konstruoidaan menneisyyttä että otetaan siitä selkoa. Riessman painottaa, että narratiiveja on tulkittava aina kontekstissaan, sillä tarinoita kerrotaan aina tietyssä historiallisessa tilanteessa, vallitsevien diskurssien ja valtasuhteiden varjossa.

Myöhemmin tutkielmani viidennessä ja kuudennessa luvussa tarkastelen sitä, minkälaisia tarinallisuuden elementtejä tutkimusaineistoni kirjoitukset sisältävät sekä sitä, mitä ne kertovat teoreettiseen viitekehukseeni kuuluvista teemoista. Näissä analyysiluvuissa ryhmittelen ja tarkastelen aineistoani narratiivisen tutkimusmetodin avulla. Narratiivisen tutkimusmetodin avulla on mahdollista nostaa tarkasteluun subjektiivisten tarinoiden taustalla olevia erilaisia sosiaalisia todellisuuksia sekä kirjoittajien ajatuskulkuja niitä koskien. Sen avulla on myös mahdollista tarkastella kulttuurisia kertomusrakenteita sekä koetun jäsenyys- ja ilmaisusääntöjä. Narratiivisen tutkimusmetodin soveltaminen sekä tutkielmani että sosiaalityöhön ylipäättään on mielestäni perusteltua, koska molemmilla on edellä esittämälläni tavalla kytkös aikaan. Molemmissa fokus on menneisyyden hahmottamisessa, muistelemisessa ja käyttämisessä nykyisyyden ja tulevaisuuden tarpeista käsin. Ennen analyysilukuja esittelen vielä seuraavissa alaluvuissa narratiiviseen tutkimusmetodiin liittyvät valintani, perusteluni ja rajaukseni.

4.3.2 Narratiivisen tutkimuksen lähtökohdat

Hannu Heikkisen (2007, 142) mukaan narratiivisuus tutkimusmetodina tarkoittaa huomion kohdistamista erilaisiin kertomuksiin tiedon välittäjinä ja rakentajina. Kertomuksia voidaan toisaalta pitää tutkimusmateriaalina, toisaalta tutkimuksen voidaan ajatella tuottavan uusia kertomuksia maailmasta. Narratiivisuuden käsite pohjautuu latinan kieleen, jossa *narratio* merkitsee kertomusta ja *narrare* kertomista. Suomen kielessä näistä on käytetty esimerkiksi

sanaa tarinallisuus. Vaikka kirjallisuustieteissä käsitteillä tarina ja kertomus on omat vakiintuneet sisältönsä, Heikkinen käyttää sanoja narratiivi, kertomus ja tarina löyhästi toistensa synonyymeina. Myös Matti Hyvärinen (2008, 262) on todennut, että sosiaalitieteissä ei tyypillisesti tehdä tarkkarajaista eroa näiden käsitteiden välille. Noudatan omassa tutkielmassani tätä linjausta ja käytän narratiivin, kertomuksen ja tarinan käsitteitä väljästi rinnakkain.

Catherine Kohler Riessman (2008, 10–13) kirjoittaa, että narratiivisella analyysillä tarkoitetaan joukkoa erilaisia tutkimusmenetelmiä, joita yhdistää pyrkimys kertomusmuotoisten tekstien, puheiden ja kuvien tulkintaan. Riessman toteaa, että narratiivinen analyysi ei ole muun laadullisen tutkimuksen tavoin kiinnostunut erilaisten yleistysten tekemisestä, vaan se perustuu pikemminkin yksityiskohtien ja kontekstien tutkimiseen. Hyvä narratiivinen analyysi saa lukijan pohtimaan tekstiä pintaa syvemmltä. Fokus on siinä, kuinka kirjoittaja tai puhuja kokoaa ja jaksottaa tapahtumia sekä käyttää kieltä välittääkseen merkityksiä. Analyysissä pyritään jaksoittain toistuvien ja rakenteellisten tekijöiden erottamiseen aineistosta. Narratiivinen analyysi ei keskity pelkästään tarinan kielelliseen sisältöön, vaan kysyy tämän lisäksi syitä käytetylle kielellä ja toivotuille vaikutuksille: Miten ja miksi tarina kerrotaan, kuten se kerrotaan? Kenelle tarina kerrotaan? Miksi tapahtumien kulku ja järjestys esitetään tietyllä tavalla? Mihin kulttuurisiin resursseihin tarina nojaa? Minkälaisia juonenkulkuja se sisältää? Mitä tarinan avulla saavutetaan? Mitä tarinan tauot merkitsevät? Entä epäjohdonmukaisuudet, jotka kertovat toivotun narratiivin sijasta vaihtoehtoista narratiivia tai jopa vastanarratiivia? Tällaisten asioiden löytäminen tekstistä vaatii Riessmanin mukaan kirjallisuuden tutkimuksessa käytettyä, tarkkaa ja yksityiskohdat huomioivaa lukemisen tapaa. Narratiivisessa analyysissä ei kuitenkaan pyritä yhdellä kertaa huomioimaan näitä kaikkia, vaan tutkija tekee valintoja omien tutkimusintressiensä mukaisesti keskittyen esimerkiksi käytettyyn kieleen, tekstin heijastamaan yhteiskunnalliseen kontekstiin tai yleisön ja tekstin suhteeseen liittyviin tekijöihin.

Riessmanin tavoin myös Heikkisen (2007, 155–156) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, millä tavalla asioita merkityksellistetään. Heikkinen toteaa, että narratiivisen tutkimuksen katse ei kohdistu ennalta suunniteltujen ja jäsenettyjen haastattelukysymysten tuottamaan tietoon, kuten laadullisessa tutkimuksessa perinteisesti. Narratiivisella tutkimuksella ei Heikkisen mukaan myöskään pyritä yleistettävään vaan

pikemminkin paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Heikkinen ei pidä tätä narratiivisen tutkimusotteen heikkoutena, vaan päinvastoin vahvuutena. Narratiivisen tutkimuksen avulla tuotettu tieto on moniäänistä, vallan ja manipuloinninkin välineinä käytettyjä monologisia kertomuksia haastavaa tietoa.

Narratiivisen tutkimuksen perusta on konstruktionismissa ja postmodernismissa. Nigel Parton ja Patrick O’Byrne (2000, 18–22) kirjoittavat, että konstruktionistisen ajattelun taustalla on niin sanottu postmoderni käänne. Tämän käänteen myötä modernille ajalle tyypilliset, 1700-luvun valistusaatteen vanavedessä syntyneet ajatukset kyseenalaistettiin. Modernille oli tyypillistä esimerkiksi luonnontieteiden ja niiden edustaman maailmankuvan arvostus, historian mieltäminen lineaarisesti eteneväksi jatkumoksi, usko ihmisen järkeen hallita maailmaa ja sen ilmiöitä sekä luottamus tieteen kykyyn paljastaa perimmäisiä totuuksia olevaisuuden taustalta. Tieteen objektiivisuuteen uskottiin vankasti, samoin rationaaliseen ajatteluun kaiken perustana. Postmodernin käänteen seurauksena usko universaaleihin totuuksiin kuitenkin haastettiin. Modernin ajatukset alettiin nähdä alistavina, koska ne eivät taivu tunnistamaan ja kohtaamaan maailmassa olevaa erilaisuutta. Valkoinen, keskiluokkainen ja maskuliininen maailmankuva sai haastajan postmodernin ajatuksista, joiden mukaan totuus on pikemminkin kielellisen toiminnan eikä todellisuuden tuote. Postmodernin ajatuksen mukaan ei ole olemassa yhtä kaiken kattavaa totuutta, vaan erilaisia totuuksia, joita kieli kaiken aikaa tuottaa ja välittää. Esimerkiksi Barbara Fawcett (2013, 148–151) toteaa, että modernin vastareaktion postmodernin alkoi kyseenalaistaa vallitsevia valta- ja tietomonopoleja. Postmodernia kuvaavat Fawcettin mukaan käsitteet kuten pluralismi, dekonstruktio ja suhteellisuus – erilaiset näkökulmat totuudesta, käsitysten tarkastelu osiinsa hajottamisen kautta sekä asioiden jatkuva kyseenalaistaminen. Näin ollen narratiivisen tutkimusmetodin ja konstruktionismin välinen yhteys on helppo havaita.

Postmodernismiin perustuvalla konstruktionismilla puolestaan tarkoitetaan sellaista tiedon käsitystä, joka painottaa tiedon sosiaalista ja kielellistä luonnetta. Konstruktionistisen ajattelun eräänä lähtökohtana pidetyssä, Peter Bergerin ja Tomas Luckmannin (1966) hahmottamassa teoriassa ajatellaan, että ihmisen tavat ymmärtää todellisuutta muokkautuvat sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Heikkinen (2007, 142–146) kirjoittaa, että konstruktionistinen ajattelutapa painottaa tiedon ja tietämisen perustumista erityisesti erilaisten kertomusten kuulemiselle ja tuottamiselle. Konstruktionistisen ajatustavan lähtökohta on, että tulkitsemme maailmaa jatkuvasti kehittyvänä kertomuksena,

jonka alkuperä on ja joka liittyy yhä uudelleen siihen kulttuuriseen kertomusvarastoon, jota kutsumme tiedoksi. Myös ihmiset ymmärtävät itsensä eli rakentavat identiteettiään kertomusten välityksellä. Konstruktivistinen käsitys tiedosta on siis relativistinen ja kontekstuaalinen, sillä tietäminen nähdään suhteellisena – ajasta, paikasta ja tarkastelijan asemasta riippuvaisena. Tällainen tapa ymmärtää tietoa on rohkaissut alistettuja ja marginaaliin jätettyjä ihmisryhmiä luomaan omia kertomuksiaan, joiden välityksellä on ollut mahdollista irtautua modernin yhdestä suuresta kertomuksesta sekä sen kanssa yhtenevistä, ainoaa totuutta tukevista ja alistavista alakertomuksista. Tällainen näkökulma on Heikkisen mukaan yleistynyt sosiaalitieteissä erityisesti niin sanotun narratiivisen käänteen myötä.

4.3.3 Narratiivisen tutkimuksen kenttä

Narratiivisen tutkimuksen kenttää ja suuntauksia opiskellessa törmää väistämättä näkemykseen, jonka mukaan narratiivinen tutkimusmetodi on nykyisin hyvin laajasti käytetty ja sovellettu laadullisen tutkimuksen metodi. On myös löydettävissä paljon sellaista kirjallisuutta, joka kuvaa narratiivisen tutkimuksen erilaisia suuntauksia, koulukuntia ja soveltamistapoja sekä eri tieteenaloilla että poikkitieteellisesti. (Ks. esim. Gubrium & Holstein 2008; Hyvärinen 2017; Hyvärinen & Mikkonen & Mildorf 2008; Riessman 2008.) Narratiivista tutkimusta pitkään tutkinut Matti Hyvärinen (2004, 242) toteaa, että 1980-luvun alussa kirjallisuuden ja lingvistiikan piiristä ”karannut” kertomuksen käsite on synnyttänyt sosiaalitieteissä uuden narratiivisen tutkimuksen kentän. Kertomuksesta on Hyvärisen mukaan tullut sen piirissä melkeinpä ”koko elämän metafora”, johon esimerkiksi identiteetin käsite on vahvasti liitoksissa. Hyvärinen väittää, että narratiivista tutkimusta tehdään sosiaalitieteissä nykyisin jo niin paljon ja nopeassa tahdissa, että narratiivisen tutkimuksen perusteet jäävät tutkijoilta kunnolla omaksumatta. Hyvärinen pahoittelee myös sitä, että narratiivista tutkimusotetta hyödyntävissä teksteissä ei useinkaan määritellä, mitä niissä oikeastaan tarkoitetaan, kun viitataan narratiiviseen analyysiin. Nämä huomiot mielessäni pohdin, miten kuvata ja soveltaa narratiivisen tutkimuksen kenttää ja käsitettä oman tutkielmani mittakaavaan sopivalla, oleellisia aineksia tiivistävällä tavalla. Tähän haasteeseen pyrin vastaamaan tässä sekä seuraavissa alaluvuissa.

Vilma Hännisen (1999, 16–17) mukaan narratiivinen tutkimus ei ole yhtenäinen tai selkeärajanen teoria- tai metodirakennelma, vaan pikemminkin

löyhä ”keskusteluverkosto”, johon osallistuvien yhteinen ”ajatusväline” on tarinan käsite erilaisine tulkintoineen ja käyttötapoineen. Keskusteluverkoston lisäksi narratiivisen tutkimuksen kenttää voi Hännisen mukaan kuvata myös laajaksi ja monihaaraiseksi sukupuuksi. Sukupuun alkupiste on kertomusten analyysissä, jonka tarkoituksena on tutkia kertomusten rakenteita, lajityyppejä ja perinteitä. Hännisen mukaan kertomusten analyysin perinteen voidaan katsoa alkaneen jo Aristoteleen Runousopista. Tämän jälkeen kertomusten analyysi kehittyi kansanperinteen ja kirjallisuudentutkimuksen piirissä. Sekä Hänninen että esimerkiksi Jaber Gubrium ja James Holstein (2008, 242) nostavat nykyisenkaltaisen narratiivisen tutkimuksen lähtökohdista puhuttaessa esiin Vladimir Proppin venäläisiä kansansatuja koskeneen tutkimuksen. Gubrium ja Holstein kirjoittavat, että narratiivisen tutkimuksensa avulla Propp erotti tunnetuista saduista tyypillisiä juoni- ja rakennekuvioita sekä hahmotti saduissa esiintyvien toimijoiden ja tapahtumien suhteita sadun välittämään kokonaiskuvaan. Gubrium ja Holsteinin mukaan Proppin päätelmä oli, että saduilla on kaikelle tarinankerronnalle yhteinen ja toistuva narratiivinen muoto. Gubrium ja Holstein kirjoittavatkin, että Proppin alulle saattaman narratiivisen analyysin tarkoituksena oli teoretisoida ja tuoda esiin kertomuksille tyypillisiä, universaaleja rakenteita sekä funktioita.

Proppin tutkimuksen lisäksi Hänninen (1999, 17) arvioi vuonna 1967 ilmestyneen William Labovin ja Joshua Waletzky'n tutkimuksen koskien ihmisten omasta elämästään kertomia suullisia tarinoita yhdeksi tärkeäksi vaiheeksi narratiivisen tutkimuksen kehityskulussa. Hännisen mukaan tämä tutkimus avasi narratiivisuuden tutkimusta erityisesti sosiolingvistiikan sekä keskusteluanalyysin suuntaan ja johti tutkijat tutkimaan tarinankerrontaa osana sosiaalista vuorovaikutusta. Tämä narratiivisen tutkimuksen haara on myös yhteydessä tutkimukseen, joka keskittyy sosiaalisen vuorovaikutuksen ja minuuden esittämisen suhteeseen. Tässä Hännisen mikrososiologiseksi kutsumassa suuntauksessa tarkastellaan minäkertomuksia identiteetin tuottamisen välineinä. Hänninen katsoo esimerkiksi symbolista interaktionismia tarkastelleen sosiologi Erving Goffmanin tutkimusten virittäneen tätä suuntausta.

Hänninen (1999, 17) nostaa narratiivisen tutkimuksen sukupuusta esiin myös historiantutkimuksen narratiivisen haaran, jonka mukaan historiantutkijat hahmottavat historian kulkua erilaisten tarinallisten mallien avulla. Tällä haaralla on yhtymäkohta politiikan tutkimukseen, sillä sen piirissä on nostettu esiin ajatusta historiantutkimuksen

sisältämien tarinallisten mallien arviointia ja ideologiaa sisältävästä aineksesta. Johtopäätöksenä on esitetty historiankirjoituksen olevan yllättävänkin arvolutautunutta. Lisäksi narratiivisuudesta käydään keskustelua Hännisen mukaan myös ainakin antropologisen, psykiatrisen ja sosiologisen tutkimuksen piirissä. Näiden lisäksi oma laaja tutkimusalueensa on narratiivisen filosofian piirissä käyty ja käytävä keskustelu. Tämän alle Hänninen sijoittaa sellaiset sosiaalitieteellisessäkin tutkimuskirjallisuudessa esiin nousevat nimet kuten Paul Ricoeur, Alasdair MacIntyre ja David Carr. Psykologian narratiivisen haaran alle Hänninen sijoittaa puolestaan esimerkiksi Jerome Brunerin ja Theodore Sarbinin tutkimukset.

Edellä mainittujen narratiivisen tutkimuksen sukuun haarojen lisäksi Catherine Kohler Riessman (2008, 10, 13–17) nostaa esiin myös niin sanotun Chicagon koulukunnan merkityksen narratiivisen tutkimuksen kehityksessä ja yleistymisessä. Riessmanin näkemyksen mukaan narratiivinen tutkimusmetodi pohjautuu ennen kaikkea siihen Chicagon koulukunnan sosiologiseen tutkimusperinteeseen, jonka piirissä alettiin ensi kertaa kerätä erilaisten ihmisryhmien kertomuksia heidän kokemustensa hahmottamiseksi (ks. myös Gubrium & Holstein 2008, 243–244). Riessmanin mukaan tämän tutkimusasetelman myötä keskeiseksi nousi sen tutkiminen, miten tietoa tuotetaan jokapäiväiseen elämään kuuluvan toiminnan, tarinankerronnan, välityksellä. Tunnettu esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on vuonna 1918 ilmestynyt William I. Thomasin ja Florian Znanieckin tutkimus puolalaisista työläisistä Euroopassa ja Amerikassa (esim. Hänninen 1999, 18–19).

4.4 Narratiivinen ote tutkielmani tutkimusmetodina

Tutkielmassani olen – teoreettisen viitekehýkseni kuvaamisen yhteydessä hahmottamallani tavalla – kiinnostunut siitä, minkälaista elämäntarinaa kirjoittajat kirjoituksissaan rakentavat. Kiinnostukseni keskiössä on henkilökohtainen elämä säröineen, keskeneräisyyksineen ja epäloogisuuksineen. Kuten luvussa kolme totesin, henkilökohtainen elämä teoreettisena käsitteenä huomioi elämäntapahtumien vaikuttamat katkokset ihanteena pidetyssä elämäntapassa eikä ole kiinnittynyttä rajoihin, vaan suhtautuu elämään erilaisissa ajoissa ja paikoissa tapahtuvana, jatkuvana prosessina. Koska valitsin henkilökohtaisen elämän osaksi teoreettista viitekehýstani, en halua myöskään metodisilla

valinnoillani olla vahvistamassa johdonmukaisen elämänkulun ihannetta vaan päinvastoin ottaa myös analyysikehikkoon liittyvissä valinnoissani huomioon elämänkulun säröt, katkokset ja epäloogisuudet. Niinpä koen, että narratiivisen tutkimusmetodin soveltaminen loogisen jatkumon tai koherentin juonen hakemiseen tutkimusaineistoni kertomuksista ei olisi perusteltua.

Valintani soveltaa narratiivista tutkimusmetodia muuhun kuin loogisten juonikulkujen tarkastelemiseen perustuu Matti Hyvärisen, Lars-Christer Hydénin, Marja Saarenheimon ja Maria Tamboukoun (2010, 1–2) kuvaamalle narratiivisen tutkimuksen paradigmanmuutokselle. Hyvärisen ja ym. mukaan koherenssin etsimistä esimerkiksi elämäkertoista pidettiin aikaisemmin laadukkaan narratiivisen tutkimuksen takeena. Taustalla oli oletus siitä, että oikea narratiivi etenee aina lineaarisesti alusta keskikohdan kautta loppuun. Oletettiin myös, että kertomisen tarkoituksena oli aina järjestyksen luominen esimerkiksi yhtenevän narratiivisen identiteetin avulla. Hyvärinen ja ym. kuitenkin väittävät, että paradigmanmuutoksen myötä tämän käsityksen teoreettinen, metodologinen ja eettinen perusta on kyseenalaistettu. Teoreettisella kyseenalaistamisella kirjoittajat viittaavat siihen, että narratiivisen tutkimuksen historiallinen tarkastelu paljastaa sen soveltamisessa isoja puutteita. Metodologinen kyseenalaistaminen puolestaan tarkoittaa sen osoittamista, että vanhan paradigman rinnalle on tarvittu uusia, parempia tapoja tutkia niin sanottuja rikkiäisiä narratiiveja. Lisäksi eettinen kyseenalaistaminen viittaa siihen, että ymmärretään koherenssin etsimisen tuottavan esimerkiksi keskiluokkaisen tarinan suosimista ja samalla estävän muunlaisten narratiivien tunnistamista. Ajattelen, että näissä arvioissa on paljon samaa kuin aikaisemmin käsittelemissäni ajatuksissa narratiivisen ja muun laadullisen tutkimuksen lähtökohtaisista eroista. Onkin mielenkiintoista, että samoja asioita korostetaan sekä narratiivisen tutkimuksen alkuperäisten lähtökohtien että sen tuoreen paradigmanmuutoksen kuvailun yhteydessä.

Hyvärinen ja ym. (2010, 1–2) myös kirjoittavat, että heidän kuvaamansa uusi tapa ymmärtää narratiivista tutkimusta ja tarinankerrontaa ottaa aikaisempaa paremmin huomioon sellaiset tarinat, joiden kertojalla on esimerkiksi kommunikoinnin vaikeuksia tai fyysisiä esteitä, joita kerrotaan kertomisen prosessia vaikeuttavissa olosuhteissa tai joiden kertomisessa ei muuten ole mahdollista hyödyntää totuttuja narratiivisia muotoja. Kirjoittajat ajattelevat, että narratiivin tutkijoiden ja muiden kuuntelijoiden on laajennettava paremmin kuunnellakseen käsityksiään siitä, mitä narratiivi on, ja opeteltava kuuntelemaan sirpaleisia

ja epäjohdonmukaisia narratiiveja uusilla tavoilla. Ajattelen, että tutkielmani tavoitteiden, teoreettisen viitekehyksen sekä sosiaalityön perimmäisen tehtävän kannalta narratiivisen tutkimusmetodin hyödyntäminen johonkin muuhun kuin koherenssin tarinan tai johdonmukaisesti etenevän juonen etsimiseen on näin ollen paitsi hyvin perusteltua, myös oleellisen tärkeää. Tämä valinta on myös osa sitä eettistä pohdintaa, jota olen käynyt itseni kanssa tutkielmani tutkimusasetelmaa hahmotellessani. En halua tutkimuksellisilla valinnoillani olla tukemassa yksiaänisen tiedon muodostumista, vaan pikemminkin edesauttamassa henkilökohtaisen elämän säröjä paremmin tunnistavan ja kunnioittavan, moniäänisen tiedon syntymistä. Sosiaalityön tutkimuksen perusteista kirjoittaneen Roger Smithin (2009, 187) mukaan sosiaalityön tutkimuksen on tärkeää perustua samoille päämäärille ja arvolähtökohdille kuin käytännön sosiaalityö asiakkaiden parissa. Narratiivisen tutkimusmetodin hyödyntäminen muuhun kuin johdonmukaisten tarinoiden etsimiseen palveleekin mielestäni sosiaalityön perimmäisiä tarkoituksia ja on linjassa käytännön sosiaalityötä ohjaavien eettisten periaatteiden kanssa.

Jotta käyttämäni narratiivinen tutkimusmetodi huomioisi henkilökohtaisen elämän säröt ja epäloogisuudet eikä ohittaisi niitä johdonmukaisia juonikulkuja etsiessään, en siis perusta analyysiäni koherenttien juonikulkujen etsimiseen aineistosta. Sen sijaan pyrin hakemaan vastauksia tutkimuskysymykseeni sellaisen tutkimusotteen avulla, joka perustuu muunlaisten tekijöiden narratiiviselle analyysille. Suuntaudun aineistoni tarinoihin David Silvermanin (2014, 126, 132) ajatuksen mukaisesti: narratiivisessa analyysissä aineistona olevat tarinat mielletään aktiivisen toiminnan tulokseksi eikä pelkäksi konkreettisten tapahtumien kuvailuksi. Suuntaankin katseeni juonikulkujen sijasta Katherine Kohler Riessmanin (2008, 10–13) kuvaamalla tavalla aineistosta esiin nouseviin rakenteellisiin tekijöihin ja tutkin, kuinka kirjoittajat jaksottavat tapahtumia, miten tapahtumien kulku ja järjestys esitetään ja mihin kulttuurisiin resursseihin tarinat nojaavat. Tutkin myös sitä, minkälaisia kertomusrakenteita sekä koetun jäsennys- ja ilmaisutapoja tarinoissa käytetään ja mitä niillä kenties halutaan välittää. Käytännössä toteutan aineistoni narratiivisen analyysin niin sanotun kahden luennan mallin avulla.

4.5 Kahden luennan malli

4.5.1 Ensimmäinen luenta

Tutkielmani suunnittelu- ja luonnosteluvaiheessa olen luonnollisesti tarkastellut tutkimusaineistoani ennen varsinaista analyysivaihetta jo sekä suurpiirteisesti että yksittäisten tekstien yksityiskohtiin perehtymällä lukuisia kertoja. Aineisto on siten tullut tutuksi jo ennen varsinaisen analyysin aloittamista. Asta Kietäväinen (2009, 83–84) kirjoittaa, että alustavan aineistoon perehtymisen jälkeen tutkijan on tärkeä osata ottaa siihen uudelleen etäisyyttä luotettavan analyysin mahdollistamiseksi. Siksi Kietäväinen käyttää omassa tutkimuksessaan niin sanottua kahden luennan mallia. Ensimmäisen luennan tarkoituksena on etäännyttää aineisto tutkijasta siten, että aineiston ymmärtäminen ja jäsentely esimerkiksi tiettyjen rakenteellisten tekijöiden avulla mahdollistuu. Tämän jälkeen eteneminen kohti toista, aineistoa syvemmin tulkitsemaan pyrkivää lukemista on Kietäväisen mukaan sujuvampaa. Omassa tutkimuksessani käytän ensimmäistä luenta aineiston siirtämiseen tutkimusetäisyydelle pyrkimällä sen jäsentämiseen ja ryhmittelyyn tarinoiden sisältämien kulttuuristen kertomusrakenteiden tarkkailemisen avulla. Kuten aikaisemmin tutkielmassani olen useaan kertaan viitannut, sosiaalitieteellisessä elämäntarinoiden tutkimuksessa nojaututaan tyypillisesti juuri tämän tyyppisten tekijöiden tunnistamiselle aineistosta. Perustelen kertomusrakenteille perustuvaa aineiston ryhmittelyäni lisäksi myös seuraavilla ajatuksilla ja huomioilla.

Marja Saarenheimon (1997, 76–79) mukaan kulttuuriset narratiiviset mallit löytyvät tarkastelemalla kertomusten rakenteellisia elementtejä sekä näiden keskinäisiä suhteita. Saarenheimo kuvaa narratiivista ajattelua pohjimmiltaan kausaaliseksi ongelmanratkaisuksi, jossa inhimillisen ajattelun pohjan ajatellaan olevan tietyissä kognitiivisissa malleissa. Näiden mallien avulla ilman selkeää rakennetta olevat kokemukset järjestetään ja kerrotaan sekä itselle että muille. Elämän tarinoituminen tarkoittaa sellaisen kausaalisen mallin tuottamista, jossa yhdistetään tosiasiat tulkinnan kannalta tärkeisiin otaksumiin ja arvailuihin. Elämästä kertovien tarinoiden koherenssi syntyy Saarenheimon mukaan kertojan ja kulttuurin narratiivisten mallien välisessä vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi arkikeskusteluissa ei yleensä ole vaikea tunnistaa kertomusta kertomukseksi, koska ihmisillä on mielessään prototyyppi siitä, mikä on

kertomus. Loogisen ja juonellisen kokonaisuuden kannalta tapahtuu usein myös poisvalintaa: faktat ja oletukset, jotka eivät valaise mennyttä toivotulla tavalla, jäävät pois kertomuksesta.

Kevin Murrayn (1989, 176–178) mukaan narratiivien tutkimuksessa on oleellista se, miten yksilön kertoma narratiivi linkittyy yhteisöllisen tason tarkasteluun. Murrayn mukaan narratiivi on väline, jonka avulla ja jota tarkastelemalla on mahdollista tutkia, kuinka yhteisöllinen käsitys minuudesta rakentuu. Yksilötason kokemuksen pukeminen kertomuksen muotoon mahdollistaa yksilöllisen kokemuksen ymmärtämisen ja tarkastelemisen yhteisöllisellä tasolla. Yksilön kertoma narratiivi toisin sanoen sopeuttaa yksilötason kokemuksen yhteisötason merkityksiin.

Myös Eero Suonisen ja Arja Jokisen (2011, 38–39) mukaan tarinallisessa tutkimusperinteessä omasta elämästä kertomista ei pidetä vain omakohtaisten kokemusten kuvauksena. Sen sijaan ymmärretään, että kertomusten avulla voidaan tutkia erilaisia kerronnan kulttuurisidonnaisia välineitä, malleja, perinteitä ja lajityyppejä. Anni Vilkkonen (1997, 75, 93) kirjoittaa samasta asiasta, että omaelämäkerran ainekset suodattuvat toki kertojan yksilöllisten tärkeyskriteerien mukaisesti, mutta aineiden valikoitumista ohjaavat kuitenkin mitä suurimmassa määrin kulttuuriset elämänjäsenyydet ja kerronnan tavat. Jokainen ihminen kerryttää elämänsä aikana tiettyä elämästä kertomisen kulttuurista kompetenssia. Tämä kompetenssi kertoo, millainen omaelämäkerran pitää olla, mitä kerrontasääntöjä sen tulee noudattaa ja mitä välttämättömiä sisältöjä sen tulee kantaa. Kertoessaan ihminen tukeutuu tietoisesti tai tiedostamattaan näihin saadakseen vastaanottajan ymmärtämään sanomaansa mahdollisimman hyvin. Myös Kietäväinen (2009, 47) toteaa, että samassa kulttuurissa eläneiden erillisissä kertomuksissa voi havaita samoja, vallitsevaa kollektiivista käsitystä ilmentäviä piirteitä ja yleistyksiä.

Pidän mielenkiintoisena esimerkkinä edellä esitellyistä ajatuksista Ken Plummerin (1995, 54–55) tutkimusta, jossa hän on tutkinut seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten ”kaapista ulos” -kertomuksia niiden sisältämien kulttuuristen elementtien valossa. Näitä elementtejä ovat Plummerin tutkimuksen mukaan ainakin kärsimys, käännekohta ja muutos. Plummer tulkitsee, että nämä ja muut kulttuuriset tavat koostaa kertomusta liittyvät yhteiseen tapamme kertoa inhimillisiä tarinoita. Tarinoiden vaikutus perustuu siihen, että ne puhuttelevat tunnetasolla sekä kertojaa että kuulijaa. Yksittäisten tarinoiden avulla

kerrotaan ja myös edelleenvälitetään sellaisia yhteisiä, suuria tarinoita, jotka ovat kaikille samassa kulttuurissa eläville tuttuja.

Mielenkiintoinen on myös Catherine Kohler Riessmanin (2008, 1–2) huomio tilanteista, joissa kulttuuriset tarinankerronnan mallit tulevat näkyviksi, koska kaikilla osapuolilla ei ole malleista samanlaisia käsityksiä. Riessman kuvaa todistamaansa opetustilannetta yhdysvaltalaisessa koulussa, jossa opettaja ohjeisti toisen luokan oppilaita kirjoittamaan kertomuksen itsestään tietyn mallin mukaisesti. Ohjeissa muun muassa pyydettiin lapsia varmistamaan, että kertomuksen tapahtumat tulevat kerrotuiksi oikeassa järjestyksessä, että kertomus on laadittu minä-muodossa, että kertomus pysyy aiheessa ja että kertomus loppuu kirjoittajan omien tunteiden pohdintaan. Riessman pohtii, miten tällainen ohjeistus toimii luokassa, jossa kaikkien lasten äidinkieli ei ole englanti tai perhetausta valkoinen ja keskiluokkainen. Riessmanin mukaan opettajan ohjeistus jätti huomiotta sen, että tarinankerronnan ehdot ymmärretään eri kulttuureissa eri tavoin. Riessmanin tulkinnan mukaan opettajan ohjeet edustivat minäkeskeistä, normatiivista, pohjoisamerikkalaista individualismia ja edesauttoivat ehkä paikallisessa koulutusjärjestelmässä toimimisessa, mutta jättivät huomiotta esimerkiksi sen, että toisissa kulttuureissa tarinankerronta on minäkeskeisyyden sijasta me-keskeistä, että tapahtumista ”oikeassa järjestyksessä” kertominen pakottaa tähtäämään kerronnassa tietynlaiseen ”totuudellisuuteen” ja että aiheessa pysymisen vaade painottaa asiakeskeisyyttä esimerkiksi tapahtumien kontekstin, tilan ja ajan kustannuksella. Siitä huolimatta, että tarinankerronta on universaali ilmiö, tietyt siihen liittyvät lainalaisuudet ovat kulttuurisidonnaisia, toteaa Riessman. Vaikka oman aineistoni tarinat on kirjoitettu saman suomalaisen kulttuurin ja saman ajanjakson piirissä, Riessmanin näkökulma on mielestäni tärkeä pitää mielessä.

Kertomusrakenteiden konkreettinen erottelu aineistoni teksteistä perustuu länsimaisen tarinaperinteen historiasta erottuvien erilaisten kertomustyyppien tarkastelulle, josta esimerkiksi Kietäväinen (2009, 87–88) kirjoittaa William Labovin ja Joshua Waletskyn tapaan arkipäiväisessä puheessakin esiintyvien ”luonnollisten kertomusten” piirteiden analyysinä. Tämän ajatuksen mukaan länsimaisen tarinaperinteen historiassa voidaan erottaa sellaisia kertomustyyppisiä, jotka ovat kulttuurisesti jaettu ja jotka toistuvat yhä uusissa muodoissa erilaisissa kerrottavissa tarinoissa. Northrop Fryen 1950-luvulla kehittämän teorian perusteella Kietäväinen nostaa esiin neljä kaavaa, jotka toistuvat yhä uudestaan erilaisissa muodoissa länsimaisessa tarinankerronnan perinteessä. Myös Kevin

Murrayn (1989, 181–182) mukaan tämä narratiivisten rakenteiden tyypittely esiintyy monissa narratiivisen tutkimuksen teorioissa, kun kuvataan länsimaisen tarinankerronnan perinteen hallitsevia rakenteita. Tiivistän näiden kertomusrakenteiden päätyypit ominaispiirteineen seuraavasti:

1) Romanssi, jossa sankarillinen päähenkilö voittaa uhkaavan vaaran ja löytää itsensä. Tästä kertoo päähenkilön vapautuminen maailman asettamista rajoitteista ne voittamalla. Romanssissa hyvä eli päähenkilö voittaa pahan eli maailman. Päähenkilön voitto perustuu hänen omiin tekoihinsa ja ratkaisuihinsa sekä voitokkaisiin luonteenpiirteisiinsä kuten rohkeuteen ja periksi antamattomuuteen. Kunniakas voitto saavutetaan taisteluissa sankarillisen päähenkilön ja pahan maailman välillä. Romanssissa konfliktit ratkeavat taisteluiden, eivät sopeutumisen tai yhteisöllisen toiminnan avulla. Romanssissa elämän reunaehdot näyttyvät muutettavissa olevina. Romanssin yleissävy on optimistinen.

2) Komedia, jossa yksilön ja ympäröivän maailman välinen ristiriita ratkeaa tarinan edetessä onnellisesti. Komediassa yhteiskunta kuvataan harmoniseksi kokonaisuudeksi ja yksilö asenteitaan sekä toimintaansa ympäröivään maailmaan sopeuttavaksi toimijaksi. Päähenkilön kohtaamat haasteet ja vaikeudet ovat ympäristön ja yhteiskunnan taholta tulevia, elämän iloa uhkaavia vaaroja. Päähenkilö ei voita näitä vaaroja taidoillaan kuten romanssissa, vaan ottaa haasteet vastaan seikkailuina. Päähenkilön ajoittaiset voitot ympäröivän maailman voimista pitävät komediassa toivoa yllä. Haasteiden seurauksena päähenkilölle kehittyy uusi, aikaisempaa parempi asenne ja ymmärrys elämää kohtaan. Komedian, kuten romanssin, yleissävy on optimistinen.

3) Tragedia, jossa päähenkilön pyrkimykset kariutuvat. Traagisissa tarinoissa kerrotaan siitä, miten elämänkulkuun liittyvät tapahtumat muuttavat päähenkilön elämän perusteita ja ohjaavat hänen elämänsä kulkuaan. Päähenkilön ja maailman välinen sovitus syntyy siitä, että päähenkilö tyytyy osaansa eli sopeutuu ympäristön ja yhteiskunnan hänelle asettamiin ehtoihin. Nämä ehdot esitetään muuttamattomina. Tragediassa päähenkilö ei ole siis voittaja, vaan hän on olosuhteidensa armoilla. Tragediassa päähenkilön häviö esitetään kuitenkin kunniallisena, sillä se tapahtuu elämän reunaehtoihin sopeutumisen muodossa. Tragedian yleissävy on – romanssista ja komediasta poiketen – pessimistinen.

4) Satiiri, jossa alun vallitsevat arvojärjestykset kääntyvät tarinan edetessä pääläelleen. Satiiri on tarina häviöstä. Satiirissa ihminen jää maailman vangiksi, sillä hänen tietonsa ja taitonsa eivät riitä muuttamaan tai voittamaan pahan voimia. Satiiri onkin romanssin vastakohta. Satiirissa kyseenalaistetaan kaiken merkitys, yksilöiden hyvät tarkoitukset sekä yhteiskunnan positiivinen merkitys yksilölle. Satiiria voidaan kutsua myös ironiaksi. Satiirin yleissävy on tragedian tapaan pessimistinen.

Kevin Murray (emt.) toteaa, että näiden neljän alkujaan kirjallisuuden tutkimuksen piiristä lähtöisin olevan kertomusrakenteen soveltaminen narratiiviseen tutkimukseen avaa uusia mahdollisuuksia järjestää tietoa sosiaalisesta todellisuudesta. Murrayn mukaan kertomusrakennetyypeillä ei ole tarkoitus kuvata asioiden todenmukaista tilaa, vaan järjestää sosiaalista todellisuuttamme tiettyjen moraalisten suhteiden perusteella, jotka vaikuttavat yhteiskunnan ja yksilön, menneisyyden ja tulevaisuuden sekä teorian ja kokemuksen välillä. Murray soveltaakin omassa artikkelissaan näitä narratiivisia rakenteita sen tutkimiseen, kuinka kertojat rakentavat tarinoillaan identiteettiään suhteessa ympäristöönsä ja elämäntapahtumiinsa. Omassa tutkielmassani käytän narratiivisten kertomusrakenteiden tunnistamista sen pohtimiseen, miten narratiivin kirjoittaja kuvaa omaa suhdettaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä tuottaa samalla käsitystään omasta toimijuudestaan ja hyvinvoinnistaan.

Analyysini ensimmäisen luennan tarkoituksena on siis aineiston etäännyttäminen ja ryhmittely tarinoiden edustamien, länsimaiselle tarinankerronnalle tyypillisten kertomusrakenteiden perusteella. Tavoitteena on nouseminen yksittäisten tarinoiden yläpuolelle niiden yhteisiä rakennepiirteitä tarkastelemalla. Ryhmittelyn avulla tähtään aineiston etäännyttämisen lisäksi sen selvittämiseen, miten tarinoissa käsitellään yhteiskunnallisia rakenteita: koetaanko yhteiskunnalliset rakenteet, elämän reunaehdot voitettavissa (romanssi) tai kohdattavissa (komedia) olevina, vai suhtaudutaanko niihin alistuvasti (tragedia) tai häviäjänä (satiiri). Tämän luennan avulla oletan myös pystyväni nostamaan esiin sitä, mitä yhteiskunnalliset rakenteet kirjoittajien mielestä konkreettisesti ovat. Ensimmäistä luentaa ja sen tuloksia käsittelemme tutkielmani viidennessä luvussa.

4.5.2 Toinen luenta

Ensimmäisen luennan perusteella nostan siis aineistostani esille sellaisia kulttuurisia kertomusrakenteita, joiden varassa kirjoittajat jäsentävät menneen elämänsä tapahtumia ja samalla tuottavat käsityksiään erityisesti yhteiskunnallisista rakenteista. Aineistoni toisen luennan avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni sisältyviin muihin elementteihin. Pyrin ensimmäistä luentaa syvempään tulkintaan siitä, mitä kirjoittajat kertovat erityisesti omasta toimijuudestaan sekä sen suhteesta yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja omaan subjektiiviseen hyvinvointikokemukseensa.

Perustan toisen luennan tutkielmani kolmannessa luvussa esittelemieni, Jyrki Jyrkämän hahmottamien toimijuuden sisäisten tekijöiden eli modaliteettien tunnistamiselle kirjoituksista. Toimijuuden modaliteettien viitekehyksen avulla pyrin tarkastelemaan kirjoittajien toimijuutta sisältä päin. Jyrkämän (2008, 193–196) mukaan toimijuuden modaliteettien tarkastelu vie analyysin tehokkaasti juuri toimijan tasolle. Toimijuuden modaliteettien avulla pystytään Jyrkämän mukaan tutkimaan toimijuuden koordinaattien keskiössä olevan refleктоivan ihmisen subjektiivisia näkemyksiä ja tuntemuksia omiin toimintamahdollisuuksiinsa ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin eli toimijuuden ulkoisiin koordinaatteihin liittyen.

Jyrkämä (emt.) toteaa, että toimijuuden modaliteettien käsite on peräisin niin sanotulta Pariisin koulukunnalta, joka käytti sitä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla tekstien merkitys- ja arvomaailmojen tutkimukseen. Jyrkämä johtaa tältä perustalta kuusi modaliteettia, joiden katsoo nykyisinkin soveltuvan toiminnan, toimintatilanteiden, toimintakyvyn ja toimijuuden tutkimisen sekä analysoinnin viitekehykseksi. Toimijuuden modaliteeteiksi eli aineosiksi tai ulottuvuuksiksi Jyrkämä nimeää kuusi erillistä, toisiinsa liittyvää tekijää: kykeneminen, osaaminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen. Ihmisen toimijuus rakentuu Jyrkämän mukaan näiden tekijöiden keskinäisestä kokonaisdynamiiikasta. Olen tarkastellut kunkin toimijuuden modaliteetin tarkempaa sisältöä edellä luvussa kolme, ja palaan niihin uudelleen analyysini yhteydessä luvussa kuusi.

Toimijuuden modaliteettien yhteydessä on Jyrkämän (emt., 196–197) mukaan kiinnitettävä huomiota myös seuraaviin näkökulmiin: Ensinnäkin on tunnistettava toimijuuden

kontekstuaalisuus eli toiminnan modaliteettien sidostuminen aikaan, paikkaan ja tilanteeseen, sillä toiminnan modaliteetit ilmenevät aina suhteessa johonkin. Toiseksi on tunnistettava toimijuuden prosessuaalisuus eli se, miten toiminnan modaliteettien oletetaan ehkä muuttuvan ja miltä tulevaisuuden näyttävän. Kolmanneksi on otettava huomioon toimijuuden vuorovaikutuksellisuus eli se, miten toiminnan modaliteetit ilmenevät suhteessa muihin. Neljänneksi on tarkasteltava toimijuuden merkityksellisyyttä eli kokemuksellisuutta, tulkinnallisuutta ja monesti myös neuvoteltavuutta sen suhteen, mitä toimijuus ja modaliteetit tietyssä elämätilanteessa merkitsevät.

Perustelen toimijuuden modaliteettien viitekehyksen soveltamista analyysissäni myös sillä, että sen avulla on mahdollista syventää tutkimuksessa joskus hieman epämääräiseksi jäävää ihmisen oman toiminnan ja toimijuuden analyysiä. Myös Hilppö, Lipponen, Kumpulainen ja Virlander (2015) nostavat tämän näkökulman esiin lasten toimijuutta ja tunteita koskevassa tutkimuksessaan. Heidän mukaansa sosio-kulttuurinen tutkimus painottaa usein liiaksi yksilön toiminnan kulttuurista, yhteisesti jaettua pohjaa ja jättää samalla pimentoon yksilön toimijuuteen vaikuttavat henkilökohtaiset tekijät. Hilpön ja ym. tutkimuksen mukaan Jyrkämän kehittämä toimijuuden modaliteettien viitekehys soveltuu tähän puutteeseen vastaamiseen hyvin. Viitekehyksen etuna he pitävät erityisesti sitä, että se auttaa tarkastelemaan toiveiden, uskomusten ja erilaisten kompetenssien vaikutusta yksilön ajattelussa omaa toimijuuttaan koskien. Ajattelen, että Jyrkämän modaliteettien viitekehyksen soveltaminen toimijuuden tutkimukseen tulee myös lähelle luvussa kaksi käsittelemäni toimintakykyteorian perusteita. Sen mukaan samoissakin olosuhteissa elävät yksilöt toimivat usein toisistaan poikkeavilla tavoilla, vaikka heidän käytössään on samoja resursseja. Toimintakykyteoria kohdistaa huomiota siihen, miten esimerkiksi yksilön sisäiset tekijät vaikuttavat siihen, millä tavalla hän pystyy hyödyntämään käytettävissään olevia resursseja omaa hyvinvointiaan lisäävästi. Toimijuuden modaliteettien viitekehysellä on nähdäkseni mahdollista lähestyä näitä samoja kysymyksiä ja näin syventää Hilpön ja ym. peräänkuuluttamaa tietoa yksilön toimijuuteen vaikuttavista henkilökohtaisista tekijöistä.

Toisen luennan aikana erottelen aineistoni tarinoista kohtia, joissa modaliteetit kykeneminen, osaaminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen konkretisoituvat eksplisiittisesti sanoiksi tai lauseiksi. Tarkkailen myös kohtia, joissa modaliteetit tulevat esiin implisiittisemmin: havainnoin tekstin ydintapahtumia ja -ajatuksia

ja nimeän niitä modaliteettien avulla. Toimin näin siksi, että en edes oleta huomionarvioisten modaliteettiviittausten tulevan teksteissä näkyviksi ainoastaan sanojen osaaminen, kykeneminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen konkreettisena käyttämisenä, vaan myös pidempiin lauseisiin tai tekstikappaleisiin sisältyvinä. Toista luentaa ja sen tuloksia esittelen tutkielmani kuudennessa luvussa.

5 Tarinatyypit

Ensimmäisen luennan avulla etsin siis kirjoituksista sellaisia jaksoittain toistuvia ja rakenteellisia tekijöitä, jotka kertovat, noudattaako kirjoituksen rakenne jotakin neljästä edellä kuvatusta länsimäisen tarinaperinteen kertomusrakenteesta. Vaikka tarkoitukseni ei ole koherentin juonen paljastaminen, aloitin silti analyysin tarinoissa esiin nostettujen elämäntapahtumien huomioimisella ja näiden muodostaman juonen kartoittamisella. Juonen avulla oli mahdollista havainnoida sitä, asemoiko kirjoittaja itsensä tarinassaan edellisessä luvussa käsittelemiä romanssin, komedia, tragedian tai satiirin hengessä. Kaikki neljä kertomusrakennetta perustuvat osittain sille, mitä juonikaavan avulla ilmaistaan kirjoittajan suhteesta ympäröivään yhteiskuntaan, toisiin ihmisiin ja käsitykseen omasta toimijuudesta tässä maailmassa. Havainnoin juonta siis analyysini apuvälineenä.

Ensimmäisen luennan avulla tunnistin aineiston 18 kirjoituksesta kolme romanssin, kahdeksan komedian, neljä tragedian ja kolme satiirin kaavaa noudattavaa kirjoitusta. Seuraavaksi havainnollistan tätä jaottelua nostamalla kustakin ryhmästä esiin suorja lainauksia, jotka mielestäni kuvaavat tarinoille tyypillistä ja niitä yhdistävää kertomusrakennetta. Lisäksi tiivistän kunkin ryhmän tarinoista yhden juonikulun, joka kuvaa mielestäni erityisen hyvin kyseisen ryhmän tarinoiden tyypillistä kertomusrakennetta. Aineistosta tunnistamani neljä erillistä tarinatyyppeä olen nimennyt niiden luonnetta kertomusrakenteiden nimiä paremmin kuvaavilla nimillä:

Voittajat: näissä tarinoissa päähenkilö kuvaa voittavansa kohtaamansa vaikeudet omalla toiminnallaan. Tämän ryhmän tarinat noudattavat ensimmäisen luentani perusteella romanssin kertomusrakennetta.

Tyytyväiset: näissä tarinoissa päähenkilö ei voita kohtaamiaan vaikeuksia omalla toiminnallaan, vaan kuvaa arvomaailmansa ja toimintansa sopeuttamista vallitseviin olosuhteisiin. Kertomuksen päättyessä päähenkilö on tyytyväinen tilanteeseensa. Tämän ryhmän tarinat noudattavat ensimmäisen luentani perusteella komedian kertomusrakennetta.

Tyytyneet: näissä tarinoissa päähenkilö tuntee olevansa pakotettu sopeutumaan kohtaamiinsa vaikeuksiin ja elämänsä reunaehtoihin, koska kokee, että ei voi vaikuttaa niihin omalla toiminnallaan juuri mitenkään. Kertomus päättyy kirjoittajan tyytymiseen ja sopeutumiseen. Nämä tarinat noudattavat tragedian kertomusrakennetta.

Pettyneet: näissä tarinoissa päähenkilö ei voita kohtaamiaan vaikeuksia, vaan kokee jäävänsä niiden armoille. Kertomus päättyy päähenkilön häviöön, ja vallitseva tunnetila on pettymys ja voimattomuus elämän reunaehtojes edessä. Nämä tarinat noudattavat satiirin kertomusrakennetta.

5.1 Voittajat

Aineistostani erottuu kolme tarinaa (Tarina 1 = T1, T5 ja T6), jotka luokittelen kertomusrakenteiltaan romansseiksi. Kuten Kietäväinen (2009, 87–88) ja Murray (1989, 181–182) kirjoittavat, romanssissa tarinan yleissävy on optimistinen. Tarinassa kerrotaan uhkaavista vaaroista, joista päähenkilö selviytyy oman toimintansa avulla. Sankari on romansseissa esimerkiksi nokkela, rohkea tai sitkeä. Konflikti päähenkilön ja vastustajien tai vastusten välillä ratkeaa voitokkaan taistelun, ei sopeutumisen avulla.

Tarinoidensa aluksi voittajat kuvaavat kokemiaan vaikeuksia esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

”Jännittäminen synnytti voimakkaita huonommuuden, epäonnistumisen ja häpeän tunteita, jotka täytyi salata ja piilottaa.” (T1, mies)

”Muutamana kaoottisen vuoden aikana ehdin suorittaa kolme kuritushuonereissua [...].” (T5, mies)

”Istut ja itket. Opettaja rähjää. Kaikki katsovat [...].” (T6, nainen)

Voittajien romanssin kertomusrakennetta noudattelevissa tarinoissa siirrytään vaikeuksien kuvaamisen jälkeen kuvaamaan vastusten kohtaamista ja voittamista oman, menestyksekkään toiminnan tuloksena. Voitto ei kuitenkaan tapahdu helposti tai nopeasti, vaan vasta taistelun jälkeen. Tätä kaavaa havainnollistavat mielestäni esimerkiksi seuraavat tekstilainaukset:

”Osallistuin AA-kokoukseen, jossa pelosta tärysten, mutta ilman roolin ja kemian suojaa kerroin sen, mistä olin vaiennut. Tuntemattomille uskoutuin uskaltauduin tuntemattomaan. [...] Tämän kokemuksen jälkeen en uskonut ikään kuin johonkin itseni ulkopuolella olevaan, vaan minuun oli syntynyt luottamus, toipumisusko [...].” (T1, mies)

”Kelan tuen päättyminen pakotti minussa esiin kaiken liikenevän tarmokkuuteni. Lopulta onnistuin saamaan paikan ison osuusliikkeen keskusvarastolta. Aloin sopeutua työhön ja työtovereihin. [...] Voinee ehkä sanoa, että olin selvinnyt vaativasta ponnistelusta voittajana.” (T5, mies)

”Uskon siihen, että itse olet omien asioidesi paras tuntija ja näin ollen myös itse itsellesi paras auttaja ja psykologikin. Mitä hyödyttää juosta jonkun vieraan ihmisen luona kertomassa ja valittamassa elämänsä [...], en ole marissut kenellekään omia asioitani, vaan olen itse pyrkinyt muutokseen.” (T6, nainen)

Mielestäni seuraavan tarinan (T6) juonitiivistelmä kuvaa aineistoni romanssin muotoa noudattelevia voittajien tarinoita hyvin:

63-vuotias naiskirjoittaja kuvaa lapsuuttaan vaikeaksi. Kirjoittaja syntyi suurperheen nuorimpana lapsena syrjäseudulla. Sisarukset pilkkasivat ja kiusasivat häntä sekä fyysisesti että henkisesti. Myös koulussa muut oppilaat sekä opettajat kiusasivat. Kirjoittajan koulunkäyntiä vaikeutti myös tunnistamatta jäänyt lukihäiriö. Kirjoittajan isä kuoli tapaturmaisesti kirjoittajan ollessa teini-ikäinen. Isän kuoleman jälkeen kirjoittajan elämä muuttui entistä hankalammaksi, sillä koko perheen oli ponnisteltava selviytyäkseen taloudellisesti. Päästäkseen kurjuudesta päähenkilö kuvaa, kuinka avioitui heti ensimmäisen poikaystävänsä kanssa. Tästä liitosta syntyi tytär, mutta liitto päättyi muutaman vuoden kuluttua eroon. Eron jälkeen kirjoittaja muutti lapsensa kanssa takaisin äidin luokse ja kuvaa seuraavaksi, kuinka vaikeudet alkoivat pian tämän jälkeen helpottaa. Vanhan kotipaikkakunnan ihmiset suhtautuivat häneen yllättävän myönteisesti, hän löysi työpaikan ja hankki myös hyvän koulutuksen. Lopulta päähenkilö sai myös onnellisen parisuhteen, ja kirjoitushetkellä tämä liitto on kestänyt jo vuosikymmeniä. Lopuksi kirjoittaja tiivistää, että selviytymisen salaisuus on ollut hänen omissa pyrkimyksissään kohti muutosta. Itse olet elämäsi suunnan näyttäjä, hän vielä tarinansa päätökseksi toteaa.

Romanssin kertomusrakennetta noudattaville tarinoille on yhteistä optimistisuus, ja se näkyy voittajien ryhmän tarinoissa. Vilma Hännisen (1999, 20) käyttämä sisäinen tarina on helppo tunnistaa positiiviseksi, sillä niin selkeästi kirjoittajat asemoivat oman toimijuutensa

suhteessa ympäröivään maailmaan voitokkaaksi. Ympäröivän maailman ja esimerkiksi asenneilmaston tuottamat vaikeudet nähdään asioina, jotka on mahdollista omalla toiminnalla voittaa. Yhteiskunnallisina rakenteina tai elämän reunaehtoina, joita vasten omaa toimijuutta peilataan, nostetaan esiin esimerkiksi vankeusrangaistus, peruskoulu, sosiaalietuudet, työpaikka, köyhyys, avioliitto, ammatillinen koulutus ja toisten ihmisten taholta kirjoittajaan kohdistuvat erilaiset asenteet.

5.2 Tyytyväiset

Komedian muotoon laaditut tarinat muodostavat aineistossani suurimman kertomusrakenneryhmän. Luokittelin tähän ryhmään kuuluviksi yhteensä kahdeksan tarinaa (T2, T4, T7, T8, T13, T14, T15, T17). Tämän tarinatyyppin tarinoissa käsitellään Kietäväisen (emt.) ja Murrayn (emt.) mukaan monia erilaisia yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan välisiä ristiriitoja, mutta tarinoiden perusvire, kirjoittajien sisäinen tarina, on kuitenkin optimistinen. Komedian muodossa kirjoitettujen tarinoiden lopputuloksena ei ole päähenkilön selkeä voitto kohtaamistaan vaikeuksista kuten romanssin kertomusrakennetta noudattavissa tarinoissa. Kertomusten optimismi ja toivon näkökulma kumpuavat sen sijaan päähenkilön kokemista ja kuvaamista ajoittaisista ja osittaisista voitoista. Komedian kertomusrakenteelle on lisäksi tyypillistä, että kirjoittaja kuvaa vaikeuksia ulkoapäin tulevina, elämäniloa uhkaavina vaaroina. Komedian kaavalla laadituissa tarinoissa päähenkilön onnistumiset eivät siis perustu suuriin voittoihin, vaan elämänhalun ja seikkailujen avulla kohdattuihin haasteisiin, joihin päähenkilö lopulta sopeutuu omaa elämänasennettaan korjaamalla.

Tyytyväisten kirjoittajien tarinoiksi luokittelemisssani kertomuksissa kohdattuja vastoinkäymisiä ja niihin sopeutumista käsitellään ”pienempänä pahana” suhteessa johonkin vielä pahempaan. Tämä ilmenee tarinoissa mielestäni esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

”Taideopintojen jälkeen palasin entiseen työhöni surullisena, koska tajusin, että taiteellani en elä, vaikka se olisi omaperäistä ja taidokastakin.” (T2, nainen)

” [...] yksi tyttäristäni otti ohjat käsiinsä, ja hommasi minulle edunvalvojan. Siitä olen hänelle yhä kiitollinen. [...] En myöskään koskaan ole tehnyt mitään rikollista eikä osakseni ole sattunut rähinäviinaa. Tisuttelin vain, useimmiten yksinään [...].” (T4, mies)

”Pari vuotta pyyhältelin [...] melkoisen hukassa. Onneksi ei viina rieponut mukaansa liiemmin. Sitten tapasin kolmannen naisen, nykyisen vaimoni. Elämän lehti kääntyi; mukaan tuli onnellisia, vienoja tuulia.” (T8, mies)

”Kaikki on usein pienestä kiinni. [...] Minun elämäni isoissa ja pienissä kriiseissä on apu tullut usein toiselta ihmiseltä. [...] Muistan elävästi, kuinka olin ollut pitkään väsynyt ja jaksamiseni rajoilla. Eräs ystäväni katsoi minua pitkään ja sanoi: ’Taidat olla levon tarpeessa. Haluaisitko mennä meidän mökille lepäämään?’ Otin tarjouksen ilolla vastaan. Lepäilin pari viikkoa luonnon rauhassa ja voimani palasivat.” (T13, nainen)

”Vallesmanni oli laittanut riippulukon firmani oveen, eikä minulla ollut siihen avainta. [...] Vaimokin lähti lasten kanssa nostelemaan, kun nimismies kävi parin poliisin kanssa tyhjentämässä kotimme. [...] yllättäen minulle tarjottiin työpaikkaa kotiseudultani. Otin sen vastaan. [...] Työpaikka pelasti minut. [...] Moni entinen yrittäjä on päässyt helpommalla. Ei ole tarvinnut kuin rasvata köysi ja ripustaa se vintin orteen, ja itsensä siihen jatkoksi. Jotain muuta täytyi keksiä.” (T14, mies)

”Onneksi töitä riitti minulle koko laman ajan ja näin pääsin sen ylitse. Mutta kyllähän se satutti. Voisi sanoa, että silloin arvoni muuttuivat.” (T15, mies)

”Läheisriippuvuus ja alkoholismi jättävät haavansa, joita vain aika – raitis aika – voi parantaa. Aika ja totuus. Siinä prosessissa neljännesvuosisata näyttää olevan hyvä aloitus.” (T17, mies)

Ei ole mielestäni yllättävää, että valtaosa aineistoni tarinoista on komedian kertomusrakennetta noudattavia. Olin jo ennen aineistooni perehtymistä arvellut, että vaikeuksia kohdanneet ja niihin sopeutuneet, tyytyväiset ihmiset olisivat luultavasti innokkaimpia osallistumaan kirjoituskilpailuun koskien elämän haasteista selviytymistä. Edelliset tekstilainaukset edustavat juuri sellaisia ajatuksia, joita oletinkin kohtaavani perehtyessäni aineistoon. Niissä vaikeuksia kuvataan laajasti ja runsaasti, mutta myös niiden kohtaamiseen liittyen nähdään erilaisia vaihtoehtoja. Ehkä kuvaavinta on, että vaikeuksien jälkeen kirjoittajat eivät niinkään kuvaa pettymystään menetyksensä suhteen vaan sen sijaan tyytyväisyyttään selviytymisestä sekä siitä, että vaikeudet eivät vieneet elämästä kaikkia ilonaiheita, vaan päinvastoin toivat menetettyjen tilalle ehkä uusia. Vaikka uudet ilonaiheet eivät monessakaan tarinassa vastaa menetettyjä vaan ovat paljon vaatimattomampia, tarinoiden yleissävy on optimistinen ja tyytyväinen.

Komedian kertomusrakennetta hyödyntäviä tarinoita aineistossani edustaa mielestäni hyvin seuraava, tyytyväisten tarinaryhmälle tyypillisen juonen tiivistelmä (T14):

68-vuotias mieskirjoittaja kertoo aluksi kokevansa, että elämä on taistelua kehdestä hautaan. Vaikka lapsuus oli onnellinen, vaikeuksia on myöhemmin elämässä riittänyt. Alkuun murheet koskivat koulunkäyntiä ja seurustelusuhteita, myöhemmin yrittäjäksi ryhtynyt kirjoittaja koki konkurssin. Konkurssin myötä kirjoittaja kertoi menettäneensä työpaikan ja hyvän toimeentulon lisäksi myös vaimonsa ja lapsensa. Kirjoittaja kertoo alkaneensa ryypätä ja rukoilleensa Jumalaa, mutta kummastakaan ei koskaan kokenut saavansa apua. Onnekseen kirjoittajalle kuitenkin tarjottiin vanhalta kotiseudulta töitä. Konkurssin aiheuttamasta häpeästä huolimatta kirjoittaja muutti takaisin entiselle kotiseudulleen ottaakseen työpaikan vastaan. Vaikka ulosotto vei suurimman osan palkkatuloista, kirjoittaja kertoo kokeneensa uuden työn pelastuksena. Samoin uusi harrastus, näytteleminen, auttoi jaksamaan. Lopulta velkojen uudelleenjärjestelyn ja eläkkeelle siirtymisen myötä kirjoittaja kuvaa taloudellisen ahdinkonsa hellittäneen. Kirjoittaja myös kuvaa, kuinka nyt nauttii yksinkertaisesta elämästään nykyisen vaimonsa kanssa. Kirjoittaja kertoo arvostavansa vapauttaan itse päättää, kuinka päivänsä käyttää. Lopuksi kirjoittaja toteaa, että elämä olisi voinut olla parempaa, mutta paljon huonomminkin olisi toisaalta voinut käydä.

Asioita, joita vastaan tyytyväiset kirjoittajat peilaavat elämäntapahtumiaan ja tulkintojaan, ovat esimerkiksi raha, lainsäädäntö, oma tai muiden suhde alkoholiin, perhe, sukulaiset, parisuhde, muiden ihmisten asenteet, työelämä, yrittäjäyys, taloudellinen lamakausi sekä erilaiset harrastusmahdollisuudet.

5.3 Tyytyneet

Ensimmäisen luennan avulla erotin aineistostani myös tyytyneiksi nimeämieni kirjoittajien tarinoiden ryhmän. Tämän ryhmän neljä kertomusta (T3, T9, T10, T16) noudattavat analyysini perusteella tragedian kertomusrakennetta. Tragedian muotoon laadituissa tarinoissa päähenkilön pyrkimykset kariutuvat ja hänen on tyytyminen osaansa, kuten Kietäväinen (emt.) ja Murray (emt.) kirjoittavat. Näissä kertomuksissa elämän reunaehdot näyttävät muuttumattomina, joten ne on vain hyväksyttävä ja niihin on alistuttava. Päähenkilön pyrkimysten kariutuminen on kunniallinen, sillä se tapahtuu reunaehtoihin sopeutumalla. Tragediassa ihminen jää kuitenkin maailman armoille, ja siksi tarinoiden yleisvire on romanssista ja komediasta poiketen pessimistinen.

Aineistoni kertomuksissa tyytyneet kuvaavat suhdettaan olosuhteisiinsa esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

”Uskomaton henkinen painostus kotona vain kiihtyi. [...] Useimmat koulupäivät päättyivät lounastaukoon. Kävin kotona lämmittämässä jonkun einoksen ja äitini säästi ja ruuvasi omia keksittyjä uskomattomia sairaita juttuja minusta, en voinut muuta kuin itkeä ja syödä. Turvonneella naamalla oli vaikeata mennä iltapäiväksi kouluun, polkaisin pyöräni siis tätieni kotia kohti, aina jompikumpi tädeistä oli kotona. Tädit olivat hienotunteisia eivätkä puuttuneet äitini käytökseen millään tavalla [...].” (T3, nainen)

” [...] pikkukaupungin ahdas kateutta tihkuva ilmapiiri ei oikein sulattanut kaltaistani pienyrittäjää. Vasemmistoenemmistöinen hallinto ei arvostanut pienyrittäjyyttä, vaikka asiakkaani kyllä olivat laidasta laitaan.” (T9, nainen)

”Muistan yhä vielä äidin kauhun ja sekavat puheet myrskyisinä syksyiltoina, kun hän odotti tappajien tulevan kotiin. Kotoa ei jäänyt muuta perintöä kuin muistot; hyvät, kauniit, surulliset, ja pelottavat. Lastenkodista matkaevääksi jäi Sari-tädin antama peltinen kuvioitu rasia, jossa säilytän lastenkodin parhaat muistot, ompelulangat ja neulat.” (T10, nainen)

”Ajattelin kirjoittaa minkälaista on ollut yksineläjän elämä, kun tuskin moni siitä kirjoittaa ja meikäläisistä ei niin pidetä lukua tässä Suomessa.” (T16, nainen)

Nämä tekstilainaukset osoittavat mielestäni, että elämän reunaehtoja tarkastellaan vankkumattomina tosiasioina, ei seikkoina, joihin kirjoittaja itse tai joku muu olisi pystynyt toiminnallaan vaikuttamaan.

Tyytyneiden tarinoiden pessimististä virettä valottaa mielestäni hyvin seuraava, 67-vuotiaan naisen kirjoittaman tarinan (T16) juonitiivistelmä:

Lapsuudestaan kirjoittaja kertoo, että hänen biologinen äitinsä kuoli kulkutautiin hänen ollessaan vielä vauva. Kirjoittaja sai äitipuolen 3-vuotiaana, ja myöhemmin kaksi veljeä ja sisaren. Hyvä lapsuus päättyi perheen muuttoon toiselle paikkakunnalle isän uuden työn perässä. Sen jälkeen kirjoittaja kuvaa rooliaan muun perheen hoitajana vanhempien ja sisarustensa sairastaessa. Hän myös kuvaa varhain aloittamansa työelämän monia mutkia ja sen aiheuttamia toistuvia muuttoa paikkakunnalta toiselle. Juonta vievät eteenpäin myös asuntojen vuokraamiset, ostamiset ja myymiset, vanhempien ikääntymiseen liittyvät tapahtumat, sukulaisten kuolemat, työnantajan määräämät työtehtävien ja paikkakuntien vaihtamiset sekä vierailut sisarusten ja heidän kasvavien perheidensä luona eri puolilla

Suomea. Kun kirjoittaja vihdoin pääsee eläkkeelle, hän muuttaa lähemmäs iäkstä äitipuoltaan ja tätiään pitääkseen näistä huolta. Vaikka kirjoittajan rakentamaan juoneen mahtuu myös harrastuksia, ystäviä ja ulkomaanmatkoja, kertomuksen yleissävy on kuitenkin tulkintani mukaan pessimistinen. Juonta leimaa kirjoittajan kuvaama sopeutuminen elämän ehtoihin, joihin hän ei ole kokenut pystyvänsä juurikaan vaikuttamaan ja joiden vuoksi hänen elämässään on ollut jatkuvasti muutoksia. Tarina päättyy yllä esiin nostamaani sitaattiin koskien yksineläjien arvostuksen puutetta Suomessa.

Tyytyneiden tarinoissa peilataan omaa toimijuutta ja hyvinvointia esimerkiksi seuraaviin elämän reunaehtoihin: koulutusjärjestelmä, perhe- ja sukulaisuussuhteet, muiden ihmisten asenteet, asuinpaikkakunnan ilmapiiri, yrittäjäyys, puoluepolitiikka, sairaudet, lastenkoti, läheisen kuolema, läheisille annettava ja heiltä saatava hoiva, asuminen, ikääntyminen, työelämä ja eläke.

5.4 Pettyneet

Voittaneiden, tyytyväisten ja tyytyneiden kertomusten lisäksi erotin aineistostani ensimmäisen luennan tuloksena vielä neljännen, pettyneiden kirjoittajien kertomusten ryhmän (T11, T12 ja T18). Nämä tarinat noudattavat analyysini perusteella satiirin kertomusrakennetta. Kietäväinen (emt.) ja Murray (emt.) väittävät, että tämän kertomusrakenteen edustamissa tarinoissa päähenkilö jää elämäntapahtumiensa vangiksi, koska hänen tietonsa ja taitonsa eivät riitä ratkaisemaan kohdalle osuvia vaikeuksia ja haasteita. Satiirisissa kertomuksissa yleissävy on pessimistinen: lopputuloksena on yksilöiden hyvät tarkoitukset, yhteiskunnan positiiviset vaikutukset sekä kaiken merkityksen kyseenalaistavia kertomuksia katkerista pettymyksistä ja epäonnistumisista. Kietäväinen asemoikin satiirin romanssin vastakohdaksi.

Seuraavat suorat tekstilainaukset kuvaavat mielestäni hyvin aineistoni pettyneiden tarinoita:

”Nuorena minulla ei ollut toivomuksia tulevan elämäni suhteen, taipumukset tai kutsumukset eivät viitoittaneet tietä suoraan millekään alalle. Kannustusta ei kotoa saanut, totuin jo varhain siihen, että en osannut mitään, olin laiska ja aina liian suuri. En tiedä, olinko lapsi koskaan. [...] Elämästäni tuli tilkkutäkkimäinen eloonjäämistelu.” (T11, nainen)

”Kahden psykoosin välillä valmistuin kandidaatiksi ja seuraavana vuonna kansaneläkkeelle. [...] Lääkäri vapautti minut nuorena kokonaan armeijan palveluksesta, mutta hänen kysymykseensä, miten sairaus ilmenee, kesti vastauksen löytäminen koko tähänastisen elämäni. Minullahan on aivovaurio. Sitä eivät akateemiset ymmärrä.” (T12, mies)

”Mutta ajat – ja nimenomaan arvot – ovat koventuneet. [...] Tajusin, että en kuulu enää joukkoon. En pystynyt työtehtävieni oikeanlaiseen, täydelliseen tekniseen suorittamiseen – ja juuri se on nuorempien polvien käsitys soittotyöstä. [...] Oli annettava periksi. Jäin eläkkeelle 45-vuotiaana.” (T18, nainen)

”Yhtä paheksuttavaa, kuin ravintolatyö oli kuusikymmentäluvulla, oli lapsen hankkiminen yksin kahdeksankymmentäluvulla. Koska oli tehnyt niin tuomittavan teon, pärjätköön yksin lapsen kanssa, se oli ajan henki.” (T11, nainen)

Seuraava tiivistelmä eräästä aineistoni tarinasta on mielestäni kuvaava esimerkki pettyneiden kirjoittajien satiirin kertomusrakennetta noudattavista kertomuksista (T18):

61-vuotias nainen kirjoittaa, kuinka hänen ammattimuusikon uransa katkesi parikymmentä vuotta sitten käden vammautumiseen. Hoitavat tahot eivät antaneet toivoa käden täydellisesti kuntoutumisesta, mutta isän hautajaisissa tehty päätös kuntouttaa kättä sisulla ja palata pikaisesti töihin motivoi kirjoittajaa yrittämään. Töihin paluu oli raskas, sillä käsi ei ollut kunnossa. Kirjoittaja kuitenkin syyttää kollegoidensa asennetta siitä, että joutui lopulta myöntämään tappionsa ja jäämään nuorena eläkkeelle. Pohtiessaan, mitä loppuelämällään tekisi kirjoittaja päättää hakeutua yliopisto-opintoihin. Nekin tuottavat kirjoittajalle kuitenkin pettymyksen, sillä yliopisto ei täytä hänen ennakko-odotuksiaan kulttuurin ja humanismin kehtona. Kirjoittaja toteaaakin pettyneenä, että yliopistomaailmassa vallitsevat samat kovot arvot kuin muuallakin yhteiskunnassa. Kirjoittaja kertoo haluavansa edelleen tehdä töitä mutta kokevansa, että ei kelpaa minnekään, hankkimastaan maisterintutkinnosta huolimatta. Niinpä hän on omien sanojensa mukaan päätenyt kehittämään itselleen eläkeläisidentiteetin, ja kuluttaa nyt aikaansa valokuvia kansioihin järjestämällä ja muistelmien kirjoittamista suunnittelemalla.

Pettyneiden tarinoissa omaa toimijuutta ja hyvinvointia peilataan esimerkiksi seuraaviin elämän reunaehtoihin tai yhteiskunnallisiin rakenteisiin: perhe ja suku, toisten ihmisten asenteet, sairaudet, koulutusjärjestelmä, eläke, asepalvelus, terveydenhuolto, yleinen arvomaailma, työelämä, yksinhuoltajuus ja kuntoutus.

5.5 Ensimmäisen luennan yhteenvetoa

Aineistoni ensimmäinen, ryhmittelevä luenta nosti siis esiin neljä erilaista tarinatyyppiä. Näiden tyyppien perustana ovat kirjoittajien käsitykset elämäntapahtumistaan voittoina, onnistumisina, tyytymisinä tai pettymyksinä. Kuten edellä tulkitsin, näiden ryhmien voidaan ajatella edustavan länsimaiselle kulttuurivarannolle ominaisia kertomusrakenteita. Erilaisten kertomusrakenteiden tulkitsen kertovan siitä, millä tavalla tarinoiden kirjoittajat asemoivat itsensä suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja elämänsä reunaehtoihin. Rakenteet näyttäytyivät tarinoissa joko voitettavissa, muutettavissa tai sopeuduttavissa olevina mahdollisuuksina, tai niiden luomiin rajoituksiin ja pakkoihin tyytymisenä tai niille häviämisenä. Kuten Gubrium ja Holstein (2008, 241–244) aikaisemmin kuvaamalla tavalla toteavat, narratiivisessa analyysissä kertomusta ei tarkastella pelkästään kertomuksena kertojasta, vaan myös tarinana ympäröivästä maailmasta. Ensimmäinen luenta osoitti, mitä tämä ajatus merkitsee käytännössä.

6 Toimijuuden rakentuminen tarinatyypeissä

Aloitan aineistoni toisen luennan keskittymällä ensimmäisen luennan perusteella syntyneisiin neljään tarinatyyppien ryhmään. Luen kirjoituksia nyt ryhmittäin, havainnoiden kertomusten sisältämää toimijuuden modaliteettien esiintymistä, kuten edellä neljännessä luvussa kuvasin. Tämän luennan tarkoituksena on tarkastella ensimmäistä luentaa tulkitsevammalla otteella sitä, mitä kertomuksista voi päätellä kirjoittajien ajattelevan omasta toimijuudestaan sekä sen suhteesta hyvinvointiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Toisen luennan avulla pyrin vastaamaan ensimmäistä luentaa kokonaisvaltaisemmin tutkimuskysymykseeni siitä, minkälaisia merkityksiä toimijuus, yhteiskunnalliset rakenteet ja subjektiivisen hyvinvoinnin kokemus elämäntarinoissa saavat ja miten ne suhteessa toisiinsa rakentuvat.

6.1 Haluavat voittajat

Tämän ryhmän kertomuksissa (T1, T5, T6) kirjoittajat kuvaavat elämäänsä vaikeuksista voittajana selviytymisen kautta. Romanssin kertomusrakenteen kaavaan kuuluu, että tarinan alussa kirjoittaja kuvaa elämänsä vaikeuksia ja lopussa tilannettaan niistä selviytymisen jälkeen. Tarinoille on analyysini perusteella tyypillistä erityisesti **haluamisen** modaliteetin korostuminen. Haluamisen modaliteetilla kuvataan Jyrki Jyrkämän (2008, 195) mukaan motivaatioon, päämääriin ja tavoitteisiin liittyviä asioita. Esimerkiksi eräässä voittajien ryhmän tarinassa kirjoittaja kuvaa suhdettaan samaansa terapiaan seuraavasti:

” [...] ilmaisoin haluni jatkaa terapiaa myös siviilissä. [...] Kävin terapiassa kahdesti viikossa ja ponnistelin vakavasti saavuttaakseni jotakin selvää edistystä. Aloin terapeutin avulla tajuamaan, että kehittyminen ns. normaaliksi aikuiseksi tulisi näillä näkymin vaatimaan todella paljon aikaa ja työtä. [...] silti jokin osa minussa uskoi lujasti tulevaisuuteen. Täältä tullaan vielä, perkele. [...] Terapian jatkuminen oli muodostunut minulle niin tarpeelliseksi ja arvokkaaksi, että sen turvaaminen oli suorastaan elinehto. Olin valmis kustantamaan itse hoidon jatkumisen.” (T5, mies)

Toisessa saman kertomusryhmän kertomuksessa motivaatiosta ja tavoitteellisuudesta kertova haluamisen modaliteetti näyttäytyy mielestäni puolestaan seuraavassa kohdassa:

”Opiskelu, vaikka se onkin työlästä työn ja perheen ohessa, on suuri ilo. Opiskeluun pääseminen oli minulle kuin pakkomielle, en voinut jäädä opiskehua ilman, vaikka koti olikin

sitä mieltä, ettei minua kannata kouluttaa. [...] Suomalainen sisu on monesti tullut mieleeni. Olen tullut siihen tulokseen, että juuri sisukkuus ja sitkeys ovat asioita, jotka vievät sinua eteenpäin. Loppujen lopuksi vaikka pärjäisitkin koulussa erinomaisesti, mutta sinulla ei ole sitkeyttä ponnistella silloin, kun ja jos kohtaatkin vastoinkäymisiä, voi lopputulos olla heikompi kuin sisukkaalla ihmisellä. Vaarana on, että iskee laiskuus, jos olet elämässäsi saanut kaiken 'kultalusikalla'!" (T6, nainen)

Tässä sitaatissa korostuu haluamisen lisäksi myös toinen aineistoni voittajien tarinoita kuvaava tekijä. Se on haluamisen, vahvan motivaation ja tavoitteiden asettamisen kyvyn arvostaminen osaamisen ja kykenemisen modaliteetteja korkeammalle. Edellisessä suorassa lainauksessa tämä ilmenee hyvin eksplisiittisesti. Kirjoittaja sanoo suoraan uskovansa, että haluaminen on tärkeämpää kuin osaaminen ja erilaiset kyvykkyydet, ja asettaa nämä modaliteetit vastakkain korostaakseen ajatustaan.

Aineistoni voittajien kirjoituksissa nousee haluamisen modaliteetin yhteydessä usein esille kuitenkin myös tietty nöyryys. Nöyryys tulee tarinoissa esiin esimerkiksi oman roolin tunnistamisena paitsi saavutusten, myös epäonnistumisten yhteydessä. Useassa tarinassa kirjoittajat kertovat suoraan tunnistavansa oman vastuunsa myös negatiivisissa elämäntapahtumisissaan:

"[...] vapaa opiskelijan elämä mahdollisti vastalöydetyin taikajuoman omaehtoisen käytön. [...] aloin seurustella osakunnan yhteislauluillansa tapaamani tytön kanssa. [...] Useimmiten yhdessäolomme liittyi runsas juomiseni [...]. Lääkekäytöstä tuli ensin jokapäiväinen tapa ja sitten pakko. Väline muuttui päämääräksi. Selitin itselleni omaavani huonot hermot." (T1, mies)

"Niinpä itsehillintäni petti ja [...] tuli lausuttua muutama poikkipuolinen sana. Tietysti tuo asiakas valitti loukkaantuneena työnantajalleni, jonka ei auttanut muu kuin sanoa minut irti. Siinä sitä oltiin. Suuntana oli jälleen työnvälitystoimisto." (T5, mies)

Nöyryydestä kertoo myös muiden ihmisten roolin arvostaminen osana omia onnistumisia. Tämä näkyy tarinoissa esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

"Viidentoista avioliittovuoden tapausten kulku johti siihen, että työterveyshoitajani ja vaimoni yhteistyön johdosta ja avioeron uhan synnyttämän tuhoutumisen pelon ajamana lähdin vastentahtoisesti Myllyhoitoon kesällä 1985. [...] Tänään olen hyvin kiitollinen heidän asioihin puuttumisestaan." (T1, mies)

”Mutta siitä, että selvisin rikollisuuden, alkoholin ja vankilakierteen krooniselta vaikuttavasta kehästä kokonaan eroon, saan kyllä kiittää ennen kaikkea terapeuttiäni sekä vaimoani, joita ilman en taatusti olisi tänne asti selvinnyt.” (T5, mies)

Aineistoni voittajien kirjoituksille on myös tyypillistä, että täytymisen modaaliteetin ilmentämät pakot, rajoitukset ja esteet nousevat ensisijaisesti kirjoittajasta itsestään. Kun kohtaa ja voittaa nämä sisäiset esteet, kaikki muuttuu mahdolliseksi:

”Monet tarpeettomat häpeän ja syyllisyyden tunteeni hävisivät tajutessani alkoholismini ja muun kemiallisen riippuvuuteni sairaudeksi. Niihin en ollut syyllinen, mutta kylläkin tämän sanoman saatuaani hoidosta kuten muustakin elämästäni vastuullinen.” (T1, mies)

”Nyt oli opeteltava kestämään paremmin arkista todellisuutta. Eräällä rakennustyömaalla sain olluksi jopa viikon päivät. Sekin oli edistystä. [...] Oikoteitä ei ollut eikä terapeutitakaan sellaisia voinut tarjota. [...] Kyllähän kaikki riippuu minusta itsestäni.” (T5, mies)

”Itse olet elämäsi suunnan näyttäjä. Vastoinkäymiset, no kenellä niitä ei ole, menevät ajallaan ohitse.” (T6, nainen)

6.2 Tuntevat tyytyväiset

Tyytyväisiksi nimeämieni kirjoittajien kertomuksissa (T2, T4, T7, T8, T13, T14, T15, T17) kerrotaan vaikeuksien kohtaamisesta ja niihin sopeutumisesta elämän arvojen muutoksen sekä pienten ilojen, osavoittojen avulla. Heti toista luentaa aloittaessani kiinnitin huomiota siihen, että tämän ryhmän kertomusten kirjoittajat kertovat toimijuuden modaaliteettien avulla paitsi omasta toimijuudestaan, selkeästi myös käsityksistään yhteiskunnallisia rakenteita koskien. Seuraavat kolme tekstilainausausta selventävät hyvin tätä huomiota.

”Jo varhain kiinnitin huomiota että äiti ei ollut perheessämme tasa-arvioinen isään nähden. Kun äiti kävi läheisessä kauppalassa ostoksilla, isä puuttui äidin rahan käyttöön. Muistan että varhain päätin että minun rahan käyttöäni ei mies määrää. Ammatti pitää olla ja itsellisesti toimeentuleva. [...] Tein heti selväksi että minä haluan käydä töissä. Naapurin vanha isäntä leukaili ’on se rumaa kun ämmällä prahtia ajetaan’.” (T7, nainen)

Edellä kirjoittaja kuvaa omia tavoitteitaan ja päämääriään suhteessa lapsuuden perheessä ja naapurustossa vallinneisiin sukupuolinormeihin ja toteaa, että ei ole omassa elämässään halunnut niihin alistua.

Seuraavista tekstikatkelmista puolestaan käy ilmi, että avioliittoon ja perheeseen liittyvät odotukset ovat kirjoittajien näkemysten mukaan sellaisia yhteiskunnallisia rakenteita, jotka ovat määrittäneet ja rajoittaneet heidän tekemiään valintoja:

”Tuli myös perhe ja poikalapsi, liian aikaisin. [...] Eläminen pienillä tuloilla imi tarmoa liikaa.” (T8, mies)

”Pian huomasimme menneemme kihloihin ja sitten tanssittiinkin häitä. Alttarilla sanomani tahdon on elämäni suurin valhe. Tiesin sen ja aavistin seuraukset, mutta en ymmärtänyt mistä oli kyse.” (T17, mies)

Seuraavassa sitaatissa kirjoittaja nimeää yhteiskunnassa vallinneet asenteet sellaisiksi reunaehdoiksi, joiden suhteen hän on joutunut sopeuttamaan omaa toimintaansa:

”Aloin etsiä muista vastaavia heikkouksia ja iskin aina niitä löydettyäni. Huomasin saavani muitakin puolelleni tähän jossakin määrin pirulliseen ja epäterveeseen toimintaan. [...] Armeija-aikana huomasin tätä menettelytapaa jopa oikein opetettavan 70-luvun alussa. [...] Nyt mielipiteeni on, että silloinen oli epätervettä toimintaa. Pakko myöntää, että vieläkin kiusaus siihen [...] on olemassa. Minä vain sullon sen jonnekin pois mielestä, pois tekemisistä, koska katson, että siitä ei ole kuin haittaa muille ja erityisesti itselle.” (T15, mies)

Analyysini perusteella tyytyväisten kirjoittajien tarinoissa korostuu erityisesti **tuntemisen** modaliteetin merkitys. Siinä missä voittajatarinoita kirjoittaneet kuvasivat elämäänsä erityisesti haluamisen modaliteetin avulla, tyytyväisten kirjoittajien kertomuksissa näkyy runsaasti ja selvästi tuntemisen modaliteetti. Jyrki Jyrkämän (emt.) mukaan tuntemisen modaliteetissa on kyse ihmisen ominaisuudesta arvioida, arvottaa, kokea ja liittää kohtaamiinsa asioihin ja tilanteisiin tunteita. Tuntemisen modaliteetin esiintymisen runsaus tässä tarinaryhmässä ei ole yllättävää, sillä tyytyväisten käyttämän komedian kertomusrakenteen tunnuspiirteenä on juuri oman elämän ja arvostusten sopeuttaminen tilanteeseen, jossa kaikki ei ole sujunut suunnitelmien mukaan. Sopeutuminen ja tyytyväisyyden saavuttaminen vaativat juuri menneen elämän arviointia, tapahtumien arvottamista sekä erilaisiin tilanteisiin liittyvää tunteiden puntarointia. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että tämä on yksi menneestä elämästään tyytyväisenä kirjoittavien kertojien tarinoiden tunnuspiirre. Seuraavat esimerkkilainaukset havainnollistavat tätä havaintoani edelleen:

”Koulutusta vastaavia töitä en löytänyt, mutta silti olen ylpeä koulutuksestani. Minulla oli mahdollisuus opiskella itseäni kiinnostavia asioita ja oppia iäkkäänäkin uutta ja onnistua hyvin. Pinnistämiseni ei ollut turhaa.” (T2, nainen)

”Totta kai ajattelin syöpähoitojen kurimuksessa ollessani että minulle naisena ei enää elämä tarjoa mitään että kaikki on mennyttä, eihän se niin ole. [...] Vaikka ikää karttuu tien viitat eivät vähene. Siis oikeus tehdä valintoja (oma alleviivaus!) on meillä varttuneillakin.” (T7, nainen)

Tyytyväisten kirjoituksissa on analyysini perusteella tuntemisen modaliteetin lisäksi keskenään lähes yhtä paljon **täytymisen** ja **voimisen** modaliteettien kuvauksia. Jyrkämän (emt.) mukaan täytymisen modaliteetilla ilmaistaan fyysisiä ja sosiaalisia esteitä, pakkoja ja rajoituksia. Nämä voivat Jyrkämän mukaan olla sekä normatiivisia että moraalisia. Toisin kuin edellisen tarinaryhmän eli voittajien kertomuksissa, esteitä, rajoituksia ja pakkoja ei tuotu esiin vain sisäisinä, itsestä kumpuavina, vaan konkreettisina henkilökohtaisen elämän tekijöinä. Voimisen modaliteetilla puolestaan ilmaistaan Jyrkämän (emt.) mukaan erilaisten yllättävienkin tilanteiden tarjoamia mahdollisuuksia elämän positiivisten asioiden taustalla. Seuraavassa lainauksia tyytyväisiltä kirjoittajilta, jotka analyysini mukaan ilmaisevat kertomuksissaan sekä täytymisen että voimisen modaliteeteilla kokemiaan rajoituksia mutta yhtä paljon myös kohdalleen sattuneita, yllättäviäkin mahdollisuuksia:

”Avioliittoni solmin 21-vuotiaana ja lapsia ei ole. [...] Kumppanilleni kehittyi riippuvuus alkoholiin. [...] Merkittävintä elämässäni on ollut mahdollisuus opiskella taidetta. Ujona ja pidättyvänä taide avasi mahdollisuuden opetella ja osoittaa tunteitani [...] Tajusin myös sen, että ympäröivä maailmamme on ihmisten keksimiä rajoja täynnä, usein tarpeettomia. Aloin kyseenalaistaa typeriä sääntöjä, ja ajatella itse.” (T2, nainen)

”Kotona oli rahasta niukkaa, joskus olin pahoilla mielin kun meitä ei kumpaakaan tyttöä keskikouluun laitettu. Ammatin valintaa rajoitti aika paljon kun ei ollut kuin sen ajan peruskoulupohjaa. Ensimmäinen ammattini oli laitos-keittäjä-emäntä. [...] No piti opiskella uusi ammatti että saa vanhalta kotipaikalta töitä. Hoitajista oli kova puute siis apuhoitajakouluun.” (T7, nainen)

”Sitten kävi onnenpotkaus! Pääsin velkasaneeraukseen [...].” (T14, mies)

”Jotain yllättävää on ’nurkan takana’, hyvää tai huonoa koettavaa. Elämä vaan on sellaista, yllätyksellistä.” (T15, mies)

”Vaimon kroonista masennusta oli hoidettu jo vuosia uusilla psyykenlääkkeillä, jotka eivät kuulemma aiheuttaneet riippuvuutta. [...] Työttömyyden ja krapulan patistamana tajusin,

että pojastamme tulee vielä täysorpo, ellen saa parisuhdetta katkaistua. [...] Umpikuja antoi minulle jo toisen kerran energiaa ja panin asumuseron vireille. Ihmeekseni sain lopulta hyvän työpaikankin. [...] Uusi rakkaus, joka on kestänyt jo reilusti yli puolet elämästäni, on toteuttanut kaikki parisuhteelle asettamani toiveet. Toiveet olivat tosin vähäiset, koska en uskonut rakkauden olemassaoloon enkä rakastanut edes itseäni. Nyt uskon ja rakastan.” (T17, mies)

Näissä lainauksissa tulee mielestäni hienosti ilmi se tyytyväisten kirjoituksia kuvaava piirre, joka kertoo kirjoittajien suhteesta elämänsä reunaehtoihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin paitsi ongelmia tuottavina rajoitteina, myös mahdollisuuksia avaavina tekijöinä. Tämä vahvistaa sitä Anthony Giddensin ajatusta, jonka mukaan rakenteita kuvattaessa on pyrittävät pois mustavalkoisesta joko–tai-ajattelusta ja tunnistettava rakenteiden tuomat hyödyt sekä haitat.

6.3 Rajoituksiin tyytyneet

Tyytyneiksi nimeämieni kirjoittajien kertomuksissa (T3, T9, T10, T16) kuvataan ensimmäisen luentani perusteella sitä, miten erilaiset tapahtumat ja tilanteet ovat muovanneet kirjoittajien elämäntulkua. Kirjoittajat kuvaavat, miten ovat sopeutuneet osaansa tilanteissa, joissa elämän reunaehdot tuntuvat täysin ulkoa annetuilta ja omat vaikutusmahdollisuudet vähäisiltä. Tarinoiden perussävy on pessimistinen. Kun palasin tämän ryhmän kertomuksiin voittajien ja tyytyväisten kertomusten toisen luennan jälkeen, tyytyneiden kirjoittajien kertomusten surumielisyyttä oli silmiinpistävä. Siinä missä kahden ensimmäisen ryhmän tarinoista jäi lukemisen jälkeen valoisa tunnelma, tämän ryhmän tarinoiden kohdalla näin ei tapahtunut, vaan olo oli raskas. Elämän reunaehtoihin sopeutumista ei siis tyytyneiden tarinoissa kuvattu samalla tavalla vapaaehtoisena kuin esimerkiksi tyytyväisten kertomuksissa. Ei olekaan yllättävää, että kertomuksia lukiessani huomasin **täytymisen** modaliteetin (esteet, rajoitukset ja pakot) nousevan tarinoissa muita modaliteetteja useammin esiin. Tyytyneiden kertomuksissa se ei saanut vastinparikseen yhtä paljon voimisen modaliteetin (mahdollisuudet) kuvauksia kuin tyytyväisten kertomuksissa, vaan voimisen modaliteetin ilmaisemia elämän tarjoamia yllättäviäkin positiivisia mahdollisuuksia kuvattiin näissä kertomuksissa todella vähän. Sen sijaan **tuntemisen** modaliteettia eli menneisyyden arvioimista, arvottamista ja tunnekokemuksen kuvailua esiintyi tyytyneiden kirjoituksissa täytymisen modaliteetin rinnalla melkein yhtä

paljon. Seuraavassa suoria lainauksia havainnollistamaan sitä, miten tyytyneet mielestäni asemoivat oman toimijuutensa suhteessa elämänsä reunaehtoihin.

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja kuvaa, kuinka äidin mielenterveysongelmat sekä hänen harjoittamansa fyysinen ja henkinen väkivalta olivat kirjoittajalle raskaita kestää ja muovasivat hänen tulevaa elämäänsä:

”Tämän elämän konkari syntyi miltei 61 vuotta sitten, pikkusiskoksi perheeseen, jota isä rakasti, mutta äiti vihasi. [...] Itkin monet kerrat pimeässä, kylmässä porstuassa yksin ja avuttomana, jonne äiti minut jätti arestiin, hakattuaan ensin mattopiiskalla pitkin luisevaa pikkutytön selkää. [...] Ensimmäiset kymmenen vuotta kantoj isäni rakkaus ja kannustus. [...] Teini-ikäiseksi tultuani vaihtuivat äidin hakkaamiset henkiseksi kiusaamiseksi. Hän keksi mitä ihmeellisimpiä juoruja ja valheita minusta [...]. Onneksi isäni ei koskaan lähtenyt juttuihin mukaan, kuunteli, mutta ei puhunut mitään. [...] Henkinen väkivalta on raskasta pitemmän päälle ja suvun tädin ja äitini läsnä ollessa sanoin tappavani itseni. [...] Tädit olivat hienotunteisia eivätkä puuttuneet äitini käytökseen millään tavalla, tai sitten he tiesivät, ettei edes kannata [...].” (T3, nainen)

Tämä lainaus kertoo mielestäni kirjoittajan käsityksestä toimijuudesta ylipäättään. Koko kertomuksen aikana kirjoittaja ei kritisoi tai hämmästele esimerkiksi sitä, miksi hänen rakastamansa isä tai fyysistä suojaajia tarjonneet tädit eivät koskaan puuttuneet väkivaltaisen äidin käytökseen vaan jättivät lapsen hänen armoilleen. Kirjoittaja vaikuttaa kokevan, että äidin käytös oli pakko ottaa vastaan ja sietää, koska puuttuminen ei olisi muuttanut mitään. Näin hän myöskin suoraan edellisen lainauksen lopussa toteaa. Samalla tavalla kirjoittaja kuvaa myöhemmin tekstissään toista avioliittoaan:

”Hieman harmitti, mies oli riippuvainen päihteistä eikä jaksanut käydä töissä. Elin silti omaa elämäni ja miehen kanssa olimme sulassa sovussa. Olenhan jo lapsena oppinut, että mikään riita ei jatku, kun sanot toisella vaan ’joo, joo’.” (T3, nainen)

Mielestäni tämäkin katkelma osoittaa, että kirjoittaja suhtautuu elämänsä reunaehtoihin asioina, joihin on vastentahtoisesti vain sopeuduttava. Epätyydyttävää avioliittoa kirjoittaja kuvaa täytymisen eikä esimerkiksi haluamisen modaliteetit avulla.

Myös kovan työnteon mallin omaksunut yrittäjä kuvaa kirjoituksessaan omaa toimijuuttaan suhteessa elämänsä reunaehtoihin täytymisen modaliteetin avulla seuraavasti:

”Toinen poikamme syntyi tammikuussa -74 ja kolmas elokuussa -75. Äitiyslomalla olin molemmilta melkein kolme viikkoa. Ruhtinaallista! [...] Koko ajan minä kehitin yritystäni, mainostin ja markkinoitin [...], olin aktiivinen ja innostunut. Lomia ei pidetty, vapaapäiviä ei ollut, ei niitä tarvinnut ja miten ne olisi järjestyneetkään. [...] Nyt olisi mahdollista harrastaa vaikka täyspäiväisesti, mutta esteet istuvat tiukasti minussa itsessäni. Vieläkin kuuluvat usein lapsena kuulemani sanat: eikö sinulla ole oikeaa työtä!” (T9, nainen)

Tässä katkelmassa kirjoittaja kertoo toimijuudestaan täytymisen modaliteetin avulla, kuvaten toimijuutensa esteitä, rajoituksia ja pakkoja. Ensimmäkin kirjoittaja kuvaa työelämäänsä yrittäjänä työntäyteiseksi, koska lomaa tai vapaapäiviä ei ollut mahdollista järjestää. Seuraavaksi kirjoittaja toteaa, että työn tekemisen vähentämisen rajoitukset ovat hänen omissa ajatuksissaan, jotka estävät häntä nauttimasta vapaa-ajasta ja harrastuksista. Myöhemmin kirjoittaja vielä kertoo, että:

” [...] päätin toteuttaa elämäni pituisen haaveen ja opetella kirjoittamaan. [...] Tosin harrastus on vielä enemmän tai vähemmän uinuvana, koska työ on ollut vielä se ykkönen elämässäni. Perustin kyllä oman kesäteatterin ja kirjoitin sinne kymmenen näytelmää. Katsojia tuli vuosi vuodelta enemmän ja kun kymmenes kesä tuli täyteen, lopetimme toiminnan. Nyt on taas tyhjä hetki.” (T9, nainen)

Katkelman perusteella harrastukseksi tarkoitettu kirjoittaminen muuttui sekin työnteoksi, koska pelkkä omaksi huviksi kirjoittaminen olisi tuntunut kirjoittajasta väärältä.

Myös seuraavassa lainauksessa kerrotaan täytymisen modaliteetin avulla siitä, miten oma toiminta määräytyy elämän reunaehtojen perusteella:

”Sitten toukokuussa sain työpaikan Kirkkopuiston kioskista ja samana syksynä pääsin [...] konttoriin palkkaosastolle konttoriapulaiseksi. Siinäpä urkeni elämän pituinen työura palkanlaskijana, että kouluun meno jäi. [...] Sitten pääsimme 1990-luvulle. Taas oli muutosten aika. Aluekonttorit yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi ja sijaintipaikaksi tuli Tampere. [...] Ensin pidin loman ja heinäkuussa 1991 muutin Tampereelle. [...] Tampereen työt alkoivat ylitöinä, kuinkas muuten. [...] Viikonloppuisin matkustin Jyväskylään auttamaan äitiä isän hoidossa ja tapaamaan tuttuja.” (T16, nainen)

Vaikka sama kirjoittaja kuvaa kertomuksessaan monin paikoin myös omaa tahtoaan tekemistensä ja valintojensa suhteen, päällimmäiseksi kuvaksi jää, että pitkä työura ja sukulaisten auttaminen ovat pääosin määränneet hänen elämänsä suunnan. Tälle kertomukselle, kuten muillekin tyytyneiden ryhmän kirjoituksille, on tyypillistä, että

voimisen modaliteettia ei juurikaan käytetä. Tyytyneet kirjoittajat eivät vaikuta kohdanneen elämässään sen paremmin onnistumisia kuin yllättäviä mahdollisuuksiakaan.

6.4 Päämäärättömät pettyneet

Pettyneiden kirjoituksissa (T11, T12, T18) huomaa helposti saman kuin tyytyneiden tarinoissa: niitä leimaa hyvin pessimistinen tapa kuvata omaa elämäntulkua. Joissakin tarinoissa tämä tulee ilmi eksplisiittisesti, jossakin implisiittisesti:

”Jalkojani on särkenyt koko ikäni ja vatsavaivoista olen kärsinyt aina. [...] Kiroukseni on ollut se, että olen aina näyttänyt suhteellisen terveeltä ja minun on luultu teeskentelevän. Väsynytkin olen ollut koko ikäni [...]. Vaihdoin usein työpaikkaa ja asuntoa, miestäkin. Hitaana oppijana minulla meni pari vuotta uuden työn opetteluun, mutta kun olin oppinut, ei se enää jaksanut kiinnostaa. [...] Omaa autoa minulla ei ole koskaan ollut, eikä ajokorttiakaan. Siinäkin mielessä olen luuseri [...].” (T11, nainen)

”Olen syntynyt köyhään perheeseen perätilassa, pihtisynnytyksessä, saaden happivajauksen ja aivoverenvuodon. [...] Kaksi viikkoa sairaalassa olon jälkeen sanottiin äidille, että olen niin raskas hoidettava että hoida itse. [...] ylilääkäri sanoi vanhemmilleni, että ’tuossa on sellainen idiootti, joka ei koskaan opi lukemaan’.” (T12, mies)

”Aivan ilmeisesti pidin itseäni jonkinlaisena sankarina. [...] Sankaruuden viitta putosi kun aloin vähitellen ymmärtää kuinka harvat sellaista olivat koskaan päälläni nähneetkään. [...] Suurin ongelmani on se, että haluaisin tehdä töitä, olla töissä! Yhtälö ei ole minun komponenteillani helppo; olen kiinnostunut monista asioista, mutta minulla on työkokemusta ainoastaan muusikkona – eikä invaliditeettinikaan ole parantunut.” (T18, nainen)

Aineistoni pettyneiden kirjoituksissa korostuvat **täytymisen** ja **tuntemisen** modaliteetit. Täytymisen modaliteettia käytetään runsaasti kuvaamaan erilaisia esteitä, rajoitteita ja pakkoja. Tuntemisen modaliteetin avulla puolestaan liitetään omaan toimijuuteen ensisijaisesti negatiivisia tunteita. Sen avulla myös arvioidaan ja arvotetaan elämäntulkua negatiivisten tunteiden kautta. Nämä tavat käyttää täytymisen ja tuntemisen modaliteetteja erottavatkin pettyneiden kirjoittajien kertomukset muiden ryhmien kirjoittajien tavasta kuvata elämäntulkua. Haluamisen ja voimisen modaliteetit, joilla ilmaistaan päämääriä, tavoitteita ja tilanteiden avaamia erilaisia mahdollisuuksia, eivät ole näissä tarinoissa juurikaan käytössä, vaan toimijuus kuvautuu usein pakon sanelemaksi toiminnaksi:

”Ennen koulutuksen loppumista olin naimisissa ja odotin ensimmäistä lastani. Urasuunnitelmia ei siinä tilanteessa voinut tehdä. [...] Rankka ravintolatyö vaati rankat huvit, ja vaikka oli olevinaan hauskaakin, oli minulla jatkuvasti huono omatunto lapsen takia. [...] Olin vain 25-vuotias, kun polvissani todettiin paha nivelrikko. Se oli ravintolauran loppu. [...] Vuosituhannen vaihde alkoi olla lähellä, kun kävin viimeisiä kurssejani ja aloin saada määräaikaista töitä. Sitten alituinen kumppanini Huono Onni teki taas tempunsa, juuri kun olin pääsemässä takaisin työelämään. Sairastuin vakavasti. Ensin puhkesi diabetes, jota tajusin sairastaneeni jo vuosien ajan [...].” (T11, nainen)

”Tein valintani ilman mitään selvää päämäärää, vain saadakseni päiviini ohjelmaa. [...] Jälkeenpäin ajateltuna aloin juuri siirtyä vaiheeseen, jolloin vasta ymmärsin tilanteen lopullisuuden. [...] Olin täyttänyt viisikymmentä, olin työtön maisteri, eläkeläismuusikko.” (T18, nainen)

Siinä missä tyytuneiden kirjoituksissa käytettiin täytymisen ja tuntemisen modaliteettien lisäksi myös jonkin verran haluamisen modaliteettia päämäärien, tavoitteiden ja motivaation kuvaamiseen, pettyneiden kirjoituksissa tätä ei esiintynyt juuri lainkaan. Samoin oman osaamisen ja kykenemisen pohdinta jäi näissä tarinoissa todella vähälle. Toisen luennan perusteella toteankin, että pettyneiden tarinoissa omaan motivaatioon, tavoitteisiin tai kykyihin ei viitata, vaan tarinoiden keskipisteenä vaikuttavat olevan täytymisen modaliteetilla kuvatut esteet, rajoitukset ja pakot sekä tuntemisen modaliteetilla kuvatut, näihin liittyvät hyvin negatiiviset tunteet.

6.5 Toisen luennan yhteenvetoa

Toisen luennan perusteella totean, että voittajien ryhmässä korostui erityisesti haluamisen modaliteetti. Sen avulla kirjoittajat osoittivat, että erilaiset esteet ja vaikeudet ovat voitettavissa motivaatioon ja tavoitteiden asettamiseen liittyvien tekijöiden avulla. He myös ilmaisivat hyvin eksplisiittisesti, että esteitä ei välttämättä voiteta yksin, vaan apua saa ja kannattaa ottaa vastaan. He myös nöyrästi käsittelivät omaa rooliaan kohtaamiensa vastoinkäymisten taustalla.

Tyytyväisten kirjoittajien tarinoissa korostuivat puolestaan tuntemisen, täytymisen ja voimisen modaliteetit. Tuntemisen modaliteetin avulla kirjoittajat arvioivat kohtaamiaan tapahtumia ja oman toimintansa vaikutuksia. Kuten edellä kirjoitin, tämä oli odotettua, koska tyytyväisten kirjoittajien käyttämä komediallinen kertomusrakenne tähtää juuri oman

toiminnan sopeuttamiseen vaihtelevissa olosuhteissa. Kirjoittajat käyttivät tuntemisen modaliteettia myös elämänsä reunaehtojen vaikutuksen syvälliseen pohtimiseen. Käyttämällä yhtä paljon sekä täytymisen (esteet, rajoitukset, pakot) että voimisen (yllättävät mahdollisuudet) modaliteetteja kirjoittajat toivat tulkintani mukaan esiin monipuolisesti omia toiminta- ja valintamahdollisuuksiaan. Vaikka elämä ei aina suju suunnitelmien mukaisesti, tyytyväisten vahvuutena ja hyvinvoinnin yhtenä osatekijänä näyttäytyy tämän vuoksi mielestäni erityisesti mahdollisuuksien näkemisen taito. Tämä kuvastaa myös joustavaa suhtautumista elämään ja antaa aihetta pohtia, miten niin sanottu resilienssin käsite (ks. esim. Titterton & Taylor 2018) liittyy subjektiivisen hyvinvoinnin ja toimijuuden kokemuksiin.

Tyytyneiden tarinoissa oli kahta edellistä kertomusryhmää pessimistisempi sävy. Niissä ei käytetty täytymisen modaliteetin vastapainona mahdollisuuksia ilmaisevaa voimisen modaliteettia, kuten tyytyväisten kirjoittajien tarinoissa. Sen sijaan tuntemisen modaliteetin käyttäminen oli tyypillistä, ja sillä ilmaistiin erityisesti tyytymiseen liittyviä raskaita, surumielisiä ja negatiivisia tunteita.

Myös pettyneiden kirjoittajien kohdalla tarinoiden pessimistinen sävy on ilmeinen. Niitä lukiessani palasin useassa kohdassa siihen Asta Kietäväisen (2009, 81–83) ajatukseen, jonka mukaan kirjoituskilpailuaineiston kanssa ei ole mahdollista käydä dialogia kuten haastatteleamalla kerätyn aineisto kanssa yleensä on. Olisi nimittäin ollut mielenkiintoista herätellä kirjoittajien kanssa keskustelua siitä, mitä mahdollisuuksia heidän elämässään voisi ehkä kuitenkin tunnistaa. Pääasialliset toimijuuden modaliteetit ovat pettyneiden kirjoittajien tarinoissa täytyminen ja tunteminen. Haluaminen ja voiminen loistavat poissaolollaan, eikä kirjoituksissa myöskään puntaroida osaamiseen ja kykenemiseen liittyviä seikkoja lainkaan. Kirjoituksille on leimallista erilaisten tavoitteiden ja päämäärien kuvausten puuttuminen.

7 Johtopäätökset

Lähdin tutkielmassani liikkeelle siitä, miten sosiaalityön asiakkaiden kertomuksia omasta elämästään olisi mahdollista hyödyntää sosiaalityössä asiakkaan kokeman hyvinvoinnin lisäämisen näkökulmasta. Pohdin, miten ”tarinoituneita elämiä” kannattaisi kuunnella ja yhdessä asiakkaan kanssa tulkita. Tutkielmani edetessä nämä tutkimustani suunnanneet teemat tiivistyivät tarkemmaksi tutkimuskysymykseksi siitä, minkälaisia merkityksiä toimijuus, yhteiskunnalliset rakenteet ja subjektiivisen hyvinvoinnin kokemus elämäntarinoissa saavat ja miten ne rakentuvat suhteessa toisiinsa.

Pauli Niemelän (2009, 223; 2016, 98–99) toiminnallisen hyvinvoinnin teorian mukaan ihmisen hyvinvoinnin perusta on tavoitteellisen toiminnallisuuden varaan rakentuvissa osallisuuden kokemuksissa. Sen mukaan hyvinvointikokemus ei perustu vain perustarpeiden tyydytykselle tai erilaisten asioiden omistamiselle, vaan ennen kaikkea mahdollisuudelle suunnata omaa toimintaansa kohti itselle tärkeitä tavoitteita. Amartya Senin (1993, 30–33) ja Martha Nussbaumin (2011, 18–19) kehittämän toimintakykyteorian mukaan tähän kuvioon tuo oman lisänsä myös se, millä tavalla kukin yksilö pystyy hyödyntämään käytettävissään olevia resursseja omaa toimintavapauttaan lisäävästi. Näiden teorioiden mukaan hyvinvointikokemus perustuu siis ennen kaikkea mahdollisuudelle toimia kohti yksilöllisesti tärkeiksi koettuja tavoitteita ja hyödyntää tässä pyrkimyksessä kulloinkin käytettävissä olevia resursseja omia toimintavapauksia lisäävästi. Tämä pohdinta tulee lähelle sitä tutkielmani toisessa luvussa esittämäni Antti Särkelän (2001, 72, 81) ajatusta, jonka mukaan sosiaalityön tehtävänä on asiakkaiden sisäisten ja ulkoisten toimintaedellytysten lisääminen. Tämä tapahtuu Särkelän mukaan esimerkiksi selvittämällä, miten asiakas itse kokee oman tilanteensa ja mahdollisen ongelmansa. Lisäksi on autettava asiakasta selvittämään itselleen, mitä hän todella tavoittelee ja haluaa. Tässä tavoitteessa esimerkiksi asiakkaan todellisuuskuvan selkiytyminen ja uusien ajatusmallien löytyminen ovat tärkeitä askeleita.

Kuten tutkielmani toisessa luvussa kirjoitin, toimintakykyteoriaa tarkastellut Eerik Lagerspetz (2011, 101–102) ajattelee, että resurssien tosiasiallinen käyttö tai siitä seuraava subjektiivinen hyöty eivät vaikuta yksilön todellista hyvinvointia lisäävästi. Lagerspetzin mukaan todellista hyvinvointia tuottavat sen sijaan yksilön käytettävissä olevien resurssien

tarjoamat mahdollisuudet toimia. Toimintakykyteorian mukaan resurssit siis vaikuttavat hyvinvointiin riippumatta siitä, päättääkö yksilö käyttää niitä vai jättääkö hän ne käyttämättä.

Yksilö tavoittelee hyvinvointia ja suuntaa toimintaansa aina kuitenkin tiettyjen reunaehtojen alaisena, tietyssä sosiaalisessa ympäristössä. Tukeuduin tutkielmassani Jyrki Jyrkämän (2008, 193–196) käyttämään toimijuuden ulkoisten koordinaattien käsitteeseen, jolla Jyrkämä viittaa erilaisten olosuhteiden eksplisiittisiin ja implisiittisiin vaikutuksiin yksilön toiminnan taustalla. Nämä vaikutukset voivat olla sekä positiivisia että negatiivisia: toisaalta reunaehdot sanelevat, rajoittavat ja estävät, toisaalta mahdollistavat, ohjaavat ja kannustavat. Elämän reunaehtojen dualistista luonnetta on pohtinut myös esimerkiksi Anthony Giddens rakenteistumisen teoriassaan (Ferguson 2013, 25–30), kuten tutkielmani kolmannessa luvussa totesin. Yhteiskunnallisten rakenteiden ja yksilön toiminnan välisiä yhteyksiä lähestyin tutkielmassani Jyrki Jyrkämän (2008, 193–196) kehittämän toiminnan modaliteettien teorian avulla. Toiminnan modaliteettien teoria tekee mielestäni ansiokkaasti näkyväksi sitä, millä tavalla erilaiset sisäiset rajoitteet sekä mahdollistavat että estävät yksilön toimintaa kuloisessakin tilanteessa. Kuten Jyrkämä toteaa, yksilön toimijuus syntyy, muotoutuu ja uusiutuu modaalisten ulottuvuuksien keskinäisessä dynamiikassa. Näitä tarkastelemalla päästään nähdäkseni käsiksi siihen, miten ja miksi erilaiset tilanteet avaavat eri ihmisille niin erilaisia ja toisistaan poikkeavia toimintavaihtoehtoja. Samaa problematiikkaa lähestyy myös sosiologiasta lainaamani henkilökohtaisen elämän käsite. Henkilökohtaisen elämän käsite on sosiaalityön kannalta sikäli hedelmällinen ja hyödyllinen, että se sanoutuu irti ihanteellisena pidetyn elämänkulun käsitteestä lähestyen erilaisia elämänkuluihin sisältyviä säröjä, epäjohdonmukaisuuksia ja katkoksia tunnistavasta ja tunnustavasta näkökulmasta.

Kysymykseen siitä, minkälaisia merkityksiä toimijuus, yhteiskunnalliset rakenteet ja subjektiivisen hyvinvoinnin kokemus elämäntarinoissa saavat ja miten ne rakentuvat suhteessa toisiinsa, lähdin hakemaan vastauksia narratiivisen tutkimusmetodin avulla. Koska en ole tutkielmassani halunnut sen paremmin teoreettisilla kuin metodisillakaan valinnoillani vahvistaa ihanteellisena pidetyn elämänkulun stereotypioita, päädyin tietoisesti soveltamaan narratiivista tutkimusmetodia muuhun kuin koherenttien ja loogisten juonikulkujen erottamiseen aineistostani. Sovelsin tutkimusmetodia sen sijaan kulttuuristen tarinankerronnan mallien ja kertomuksissa esiintyvien toimijuuden sekä yhteiskunnallisten

rakenteiden kuvausten hahmottamiseen. Tällä valinnalla ajattelin tavoittavani kertomusten analyysissäni jotakin siitä, miten henkilökohtaisen elämän valinnat ja olosuhteet korreloivat subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksen kanssa.

Aineistoni ensimmäinen, ryhmittelevä luenta nosti esiin neljä erilaista tarinatyyppeä. Näiden tyyppien perustana olivat kirjoittajien käsitykset elämäntapahtumistaan voittoina, onnistumisina, tyytymisinä tai pettymyksinä. Kertomustyyppit perustuvat länsimaiselle kulttuurivarannolle ominaisiin neljään erilaiseen kertomusrakenteeseen, joita ovat romanssi, komedia, tragedia ja satiiri. Erilaisten kertomusrakenteiden tulkitsein kertovan siitä, millä tavalla tarinoiden kirjoittajat asemoivat itsensä suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja elämänsä reunaehtoihin. Rakenteet näyttäytyivät tarinoissa joko voitettavissa, muutettavissa tai sopeuduttavissa olevina mahdollisuuksina, niiden luomiin rajoituksiin ja pakkoihin tyytymisenä tai niille häviämisenä. Ensimmäinen luenta osoitti, mitä ajatus tarinoista yhtä aikaa sekä kirjoittajasta itsestään että ympäröivästä maailmasta kertovina kertomuksina käytännössä merkitsee.

Aineistoni toisen luennan avulla hain tarkempaa käsitystä siitä, miten eri tarinatyyppeiden edustajat asemoivat oman toimijuutensa suhteessa elämänsä reunaehtoihin. Koen, että analyysini onnistui tässä hyvin.

Romanssin muotoon laadituissa voittajien kertomuksissa näkyi, miten tavoitteellisuus ja haluaminen korostuivat ja auttoivat kirjoittajaa onnistumisen, osallisuuden ja elämäntapahtumien tunteiden saavuttamisessa. Sekä sisäiset että ulkoiset esteet koettiin näissä tarinoissa voitettavissa olevina. Analyysin perusteella tulin siihen johtopäätökseen, että varsinkin toiminnallisen hyvinvoinnin teorian korostama tavoitteellisen toiminnan merkitys on tärkeä huomioida ohjatessa sosiaalityössä asiakkaita kohti subjektiivisen hyvinvoinnin kokemusta. Tavoitteellisen toiminnan lisäksi myös sosiaalisten suhteiden merkitys sekä avun saaminen korostuivat voittajien tarinoissa. Analyysini jälkeen pohdin, missä määrin sosiaalityön asiakaskunnassa on voittajia. Onko edes oikein tai eettistä odottaa elämässään paljon erilaisia vastoinkäymisiä kohdanneiden ihmisten kykenevän sisällyttämään henkilökohtaisen elämän kuvauksiinsa romanssin piirteitä? Pitääkö voittaja-asenteen löytämisessä avustaminen asettaa sosiaalityön tehtäväksi tai tavoitteeksi? En ole tätä mieltä. Sen sijaan ajattelen, että voittajien kertomusryhmän avulla tein näkyväksi tiettyjä subjektiiviseen hyvinvointikokemukseen liittyviä piirteitä. Eräitä tällaisia piirteitä ovat

analyysini perusteella kyky ymmärtää avun saaminen mahdolliseksi sekä kyky tunnistaa oman toimijuutensa mahdollisuudet ja rajoitukset niin hyvässä kuin pahassa.

Komedian muotoa noudattelevien tyytyväisten kirjoittajien kertomusten analyysi teki näkyväksi sitä, että kyky kriittisesti arvioida henkilökohtaisen elämänsä kulkua ja siitä kerrottavaa tarinaa sekä kyky sopeuttaa omaa toimintaansa suhteessa näihin on yksi subjektiivisen hyvinvointikokemuksen avaintekijöistä. Tyytyväisten kirjoittajien kertomuksissa hyvinvointikokemus vaikutti rakentuvan pitkälti mahdollisuuksien näkemisen taidon ympärille. Toimintakykyteorian huomio käytettävissä olevista resursseista on tärkeä. Tärkeää ei ole se, mitä resursseja ihminen konkreettisesti käyttää vaan pikemminkin siitä, että hän kykenee näkemään mahdollisuudet, jotka ovat hänen ulottuvillaan. Vaikka ensin hyödynnettävissä olleet resurssit eivät ole tuottaneet odotetulla tavalla hyvinvointia, tyytyväiset omaavat analyysini perusteella taidon kääntää katseensa tarpeen vaatiessa toiseksi tai kolmanneksi parhaisiin vaihtoehtoihin. Ajattelen, että tyytyväisten kirjoittajien ryhmä on sosiaalityön tavoitteiden ja työkalujen tarkastelun yhteydessä tärkeämpi ryhmä kuin voittajien ryhmä. Hankaluuksien ja haasteiden keskellä on epärealistista ja -eettistä olettaa sosiaalityön asiakkaiden turvautuvan voittajasenteeseen, mutta tyytyväisten kirjoittajien asenne sen sijaan on sovellettavissa myös haasteiden keskellä.

Tyytyneiden eli tragedian muotoa käyttäneiden kertomuksissa korostui erilaisten mahdollisuuksien näkemisen taidon puute. Ajattelen, että tämä havainto kertoo sekä toiminnallisen hyvinvoinnin että toimintakykyteorian kannalta merkityksellisiä asioita. Jos ihminen ei näe omalle toiminnalleen vaihtoehtoja ja jos käytettävissä ei tunnu olevan juurikaan resursseja, subjektiivinen hyvinvointikokemus jää heikoksi. Tällainen näköalattomuuden kokemus vahvistui entisestään satiirin muotoa noudattelevia pettyneiden kirjoittajien tarinoita analysoidessa. Niissä keinottomuuden vaikutelmaa täydensivät lisäksi vielä kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta, päämäärättömyydestä sekä kaiken turhuudesta. Ajattelen, että tarinallisuuden sovellettavuus sosiaalityön kontekstissa puhuttelee juuri näin asennoituvien asiakkaiden kohtaamisen kanssa painiskelevia työntekijöitä. Epätoivoisissa tilanteissa olevien asiakkaiden kohtaaminen elämäntarinoita kuuntelemalla ja niitä yhdessä uudelleen tarinoimalla saattaa olla tapa, jolla epätoivoisissa tilanteissa elävien ihmisten asenteet ja käsitykset hyvinvoinnistaan, omasta toimijuudestaan sekä elämänsä reunaehdoista on mahdollista nostaa työskentelyn keskiöön.

Mietin, miten koen nyt tutkielmaprosessini jälkeen katsovani alussa esittämiäni laajoja pohdintoja. Ajattelen edelleen, että sosiaalityössä asiakkaiden kertomiin elämäntarinoihin tulee olla mahdollisuus keskittyä paitsi lähtökohtana myös työkaluksi taivuttamisen lähtökohdista. Elämäntarina on mahdollisuus katsella asiakkaan avaamasta ikkunasta sisään siihen sisäiseen maailmaan, jota voi luonnehtia käyttämilläni teoreettisilla käsitteillä kuten henkilökohtainen elämä, toimijuuden ulkoiset koordinaatit tai toiminnan modaliteetit. Nämä kaikki käsitteet palautuvat mielestäni siihen, millä tavalla elämän reunaehdot ja niistä avautuvat erilaiset toimintavaihtoehdot paketoidaan sisäiseksi tarinaksi, joka joko mahdollistaa ja ohjaa tai estää ja rajoittaa. Sosiaalityö on Pauli Niemelän (2009, 209–212; 2016, 97) esittämällä tavalla hyvinvointityötä, ja siksi hyvinvoinnin vajeita synnyttävien sisäisten tarinoiden kertominen ja tulkitseminen yhdessä asiakkaan kanssa hyvinvointia paremmin tukeviin muotoihin on tärkeää. Vaikka sosiaalityöntekijän ei ole tarkoitus kohdata asiakkaita terapeutina, sisäisten tarinoiden kuulemisen, tunnistamisen, sanoittamisen ja uudelleen tulkitsemisen taidot ovat sosiaalityössäkin tärkeitä. Narratiivinen ote arkipäivän työssä saattaa aluksi tuntua kaukaa haetulta, mutta tarkemmin ajateltuna se avaa paitsi huiman näkymän asiakkaan sisäisen tarinan hahmottamiseen myös oman työhyvinvoinnin ylläpitämiseen. Tragedioiden ja satiirien ominaispiirteet tunnistamalla niitä on mahdollista yhdessä asiakkaan kanssa lähteä muokkaamaan kohti komedian tai jopa romanssin muotoja, ja näin sosiaalityössä kohdattavia lohduttomiakin elämäntilanteita on mahdollista katsella uusista näkökulmista. Vaikka vallitseva tilanne olisi ei-toivottu, sitä voi olla mahdollista muuttaa kertomalla siitä itselle ja muille toisin. Elämän säröjä ei ole tarpeen siivota pois johdonmukaista tarinaa tavoiteltaessa, vaan niitä on mahdollista hyödyntää toisenlaisen sisäisen tarinan rakennuspalikkoina. Hyvinvointikokemus ei vaadi voittajan tarinaa, mutta tyytyväisen tarinan se vaatii. Tutkielmani houkutteleekin kehittämään jatkotutkimusaiheita esimerkiksi siitä, miten sosiaalityöntekijät kokevat hyödyntävänsä narratiivista työskentelyotetta työssään tai siitä, miten he voisivat kuvitella sitä tulevaisuudessa hyödyntävänsä.

Lähteet

Allardt, Erik (1993) *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Martha C. Nussbaum & Amartya Sen (ed.) *The Quality of Life*. Oxford: Oxford University Press, 88–94.

Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.

Bardy, Marjatta (2013) *Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta*. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 49-78.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>

Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005) *Omat ja muiden tarinat: ihmisyyttä vaalimassa*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Berger, Peter & Luckmann, Tomas (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday.

Eronen, Tuija (2012) *Lastenkoti osana elämäntarinaa*. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Fawcett, Barbara (2013) *Postmodernism*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (ed.) *Social Work Theories and Methods*. 2nd Edition. Los Angeles: Sage, 147–156.

Featherstone, Brid & Green, Lorraine (2013) *Judith Butler*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (ed.) *Social Work Theories and Methods*. 2nd Edition. Los Angeles: Sage, 63–72.

Ferguson, Harry (2013) *Anthony Giddens*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (ed.) *Social Work Theories and Methods*. 2nd Edition. Los Angeles: Sage, 25–35.

Forsberg, Hannele (2018) *Paikkatietoinen hyvinvointi*. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritola-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset*. Helsinki: Gaudeamus, 175–191.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2008) Narrative Ethnography. Teoksessa Sharlene Nagy Hesse-Biber & Patricia Levy (ed.) Handbook of Emergent Methods. New York: The Guilford Press, 241–264.

Hatavara, Mari (2013) Making sense in autobiography. Teoksessa Matti Hyvärinen, Mari Hatavara ja Lars-Christer Hydén (ed.) The travelling concepts of narrative. Studies in Narrative 18. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 163–178.

Heikkinen, Hannu L. T. (2007) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–158.

Hilppö, Jaakko & Lipponen, Lasse & Kumpulainen, Kristiina & Virlander, Marika (2016) Sense of agency and everyday life: Children's perspective. Learning, Culture and Social Interaction 10/2016, 50–59.

Hydén, Margareta (2015) Har sociala problem ett kön? Teoksessa Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.) Perspektiv på sociala problem. Andra utgåvan. Stockholm: Natur & Kultur, 301–319.

Hyvärinen, Matti (2004) Johdatus narratiiviseen tutkimukseen. Sosiologia 3/2004, 242–246.

Hyvärinen, Matti (2008) "Life as Narrative" Revisited. Partial Answers: Journal of Literature and the History of Ideas 6:2, 261–277.

Hyvärinen, Matti (2017) Foreword: Life Meets Narrative. Teoksessa Brian Schiff, A. Elizabeth McKim, Sylvie Patron (2017) Life and Narrative. The Risk and Responsibilities of Storying Experience. Oxford: Oxford University Press, ix–xxvi.

Hyvärinen, Matti & Hydén, Lars-Christer & Saarenheimo, Marja & Tamboukou, Maria (2010) Beyond narrative coherence. An introduction. Teoksessa Matti Hyvärinen & Lars-Christer Hydén & Marja Saarenheimo & Maria Tamboukou (ed.) Beyond Narrative

Coherence. *Studies in Narrative* 11. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1–16.

Hyvärinen, Matti & Mikkonen, Kai & Mildorf, Jarmila (2008) Introduction: Narrative Knowing, Living, Telling. *Partial Answers: Journal of Literature and the History of Ideas* 6:2, 225–231.

Hämäläinen, Timo J. & Michaelsson, Juliet (ed.) (2014) *Well-Being and Beyond. Broadening the public and policy discourse. New Horizons in Management*, Sitra 306. Cheltenham, UK & Northampton, MA: Edward Elgar.

Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy –Juvenes Print.

IFSW 2014: Global definition of social work. <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>. Luettu 14.3.2019.

Isola, Anna-Maria (2014) Köyhien tulkintoja sairauden ja terveyden sosiaalisista tekijöistä. Teoksessa Anna Metteri & Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.). *Terveys ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 271–295.

Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.

Jyrkämä, Jyrki (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä: hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia* 4/2008, 190–203.

Kainulainen, Sakari (2014) Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:5, 485–497.

Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013) Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 22–43.

Karisto, Antti (2016) Hyvinvointi ja vastavuoroisuus. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 25–38.

Kietäväinen, Asta (2009) Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämänkertomuksissa. Acta Universitatis Lapponiensis 158. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula (2018) Hyvinvointia niukkuudesta? Kokemuksia viimesijaisesta turvasta. Janus 1/2018, 57–72.

Lagerspetz, Eerik (2011) Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointi – suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 79–105.

Lehikoinen, Kai & Ruusuvirta, Minna & Saukkonen, Pasi (2010) Minun hyvinvointini -kirjoituskilpailu 2010 (ESR Kolmas lähde -hanke) [elektroninen aineisto]. FSD2568, versio 1.0 (2010-09-21). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

Lindqvist, Martti (1990) Auttajan varjo: pahuuden ja haavoittuvuuden ongelma ihmistyön etiikassa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

May, Vanessa (2011) Introducing a Sociology of Personal Life. Teoksessa Vanessa May (ed.) Sociology of Personal Life. Houndmills: Palgrave Macmillan, 1–10.

Morgan, David (2011) Conceptualizing the Personal. Teoksessa Vanessa May (ed.) Sociology of Personal Life. Houndmills: Palgrave Macmillan, 11–21.

Murray, Kevin (1989) The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy. Teoksessa John Shotter & Kenneth J. Gergen (ed.) Texts of Identity. London: Sage Publications Ltd, 176–205.

Mäntysaari, Mikko (2016) Hyvinvointiliberalismi ja uusliberalismi sosiaalityön toimintaympäristönä. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki &

Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 75–86.

Niemelä, Pauli (2009) Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anja Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–236.

Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetosena. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 97–108.

Nussbaum, Martha C. (2011) *Creating Capabilities. The Human Development Approach*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Nygren, Lennart (2015) Sociala strukturer och sociala problem. Teoksessa Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur & Kultur, 150–166.

Orme, Joan (2013) *Feminist social work*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (ed.) *Social Work Theories and Methods*. 2nd Edition. Los Angeles: Sage, 87–98.

Parton, Nigel & O'Byrne, Patrick (2000) *Constructive Social Work: towards a new practice*. Houndmills: Macmillan Press Ltd.

Plummer, Ken (1995) *Telling Sexual Stories – Power, Change and Social Worlds*. London: Routledge.

Raunio, Kyösti (2009) *Olellainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.

Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Saarenheimo, Marja (1997) *Jos etsit kadonnutta aikaa – vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Tampere: Vastapaino.

Saari, Juho (2011a) Johdanto. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointi – suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 9–32.

Saari, Juho (2011b) Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointi – suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 33–78.

Sen, Amartya (1993) Capability and Well-Being. Teoksessa Martha C. Nussbaum & Amartya Sen (ed.) The Quality of Life. Oxford: Clarendon Press, 30–53.

Silverman, David (2014) Interpreting qualitative data. 5th edition. Los Angeles: Sage.

Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu (2011) Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointi – suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 106–139.

Smart, Carol (2007) Personal Life: new directions in sociological thinking. Cambridge: Polity.

Smith, Roger (2009) Doing Social Work Research. Maidenhead: Open University Press.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suoninen, Eero & Jokinen, Arja (2011) Umpikujien tarinallinen purkaminen. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 36–62.

Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina – näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Titterton, Mike & Taylor, Julie (2018) Rethinking Risk and Resilience in Childhood and Child Maltreatment. British Journal of Social Work 2018, 48, 1541–1558.

Törrönen, Maritta (2012) Sosiaalityö ja arkinen hyvinvointi. Vastavuoroisuuden dialektiikka. *Janus* 2/2012, 182–191.

Törrönen, Maritta (2016) Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 39–56.

Vilkko, Anni (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Väyrynen, Sanna (2012) Muutosta edistävät tekijät päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa. Asiakkaiden kokemuksia intensiivisen avokuntoutuksen vaikuttavuudesta. Teoksessa Anneli Pohjola & Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 271–300.

Aineisto

Haarni, Ilka (Suomen Mielenterveysseura): *Elämänkonkari-kirjoituskilpailu 2013* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2013-03-06). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2823>

LIITE 1: Kirjoituskilpailukutsu

ELÄMÄN KONKARI

Yli 60-vuotias, miten olet päässyt yli elämän isoista ja pienistä kriiseistä? Mitä ymmärrystä tai taitoja olet niiden myötä saanut? Mikä tuo iloa elämääsi? Jaa tärkeät kokemuksesi, kerro tarinasi ikätovereillesi ja muille! Suomen Mielenterveysseura kerää suomalaisten yli 60-vuotiaiden kirjoituksia elämäntaidoista, muutosten kohtaamisesta sekä vastoinikäymisten kanssa pärjäämisestä. Tavoitteena on nostaa esiin konkareiden konstit ja kokemus. Kolme parasta kirjoitusta palkitaan. Kilpailu toteutetaan yhdessä ET-Lehden kanssa.

Kirjoita ajatuksistasi ja osallistu kilpailuun 14.3.2013 mennessä.

- Kirjoita 1–10 sivua (enintään 21 000 merkkiä välilyönteineen).
- Toimita kirjoitus sähköpostilla: mirakle@mielenterveysseura.fi Word- tai Open Office-muodossa (jos et itse käytä tietokonetta, pyydä läheistäsi auttamaan).
- Merkitse kirjoituksen alkuun nimimerkkisi, ikäsi ja sukupuolesi. Liitä viestiin mukaan nimesi ja yhteystietosi, jos haluat olla mukana palkittavien valinnassa.
- Kilpailun sadosta toimitetaan julkaisu ja tekstejä voidaan käyttää Suomen Mielenterveysseuran materiaaleissa ja ET-lehdessä.
- Kirjoituksia käytetään tutkimuksessa ja ne tallennetaan myöhemmin Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon. Jos et halua, että omaa kirjoitustasi käytetään tutkimuksessa, niin ilmoita siitä kirjoituksen alussa. Lisätietoja: www.mielenterveysseura.fi/mirakle www.nettiet.fi.

Elämän konkari -kirjoituskilpailun kutsua on levitetty seuraavissa medioissa:

Helsingin Sanomat 26.11.2012 ja NettiET samana päivänä

ET-lehti 28.11.2012

Vanhustyön uudet tuulet 7/2012 (joulukuun numero)

EL-sanomat 6/2012 (vko 49) ja 1/2013 (vko 5)

Eläkkeensaajat 1/2013 30.1.13

Suomen Mielenterveysseuran Facebook-sivu 23.11.12, 11.12.12, 7.1.13, 4.2.13 ja 21.2.13

Kansalaisareenan Facebook-sivu ja sähköpostikirje 8.1.2013

Suomen Mielenterveysseuran seuraviesti Savumerkki joulukuu 2012

Mielenterveysyhdistysten viestintävastaavien sähköpostilista tammikuun alku 2013

SKS:n Facebook-sivu 7.1.2013

Pääkaupunkiseudun kirjastojen HelMet-sivuston Facebook-sivu 7.1.2013

Keskisuomalainen 20.1.2013

SOSTEn uutiskirje 16.1.2013

Metro-lehti 11.2.2013

Mielenterveys-lehti 21.2.2013